

SVOBODNA BESEDA

39 / REVIJA ZZB ZA VREDNOTE NOB SLOVENIJE /

januar 2019

cena 3 eur

Letnik IV

ISSN 2463-8218

9 772463 821805

Dražgoše 2019

Aktualno / Evgen Bavčar

**Obveznost
spomina**

STRAN 2

Kolumna / Jože Poglajen

**Dva obraza
naše javne RTV**

STRAN 6

Kolumna / dr. Martin Premk

**Slovenska
razklanost**

STRAN 7

Ogroženost in ranljivost človeške eksistence

Obveznost spomina

Neki pregovor pravi, da resnično živimo samo v spominu, saj je vsaka neposredna zaznava bivanja kratka in minljiva. Če ta ranljiva enkratnost in neponovljivost veljata za stvari vsakdana, je še veliko bolj pomembno, da spoznamo začasnost naših existenčnih doživljanj.

// BESEDILO IN FOTO: **ddr. Evgen Bavčar**, častni občan Evrope, razglašen leta 2016, in vitez francoske legije časti

Če smo del neke omike, kulture civilizacije, smo to zato, ker nas spremlja vrednota spomina. O tem dragocenem dosežku človeškega duha govorijo vse vere, legende in tudi miti. Lahko rečemo, da človekovi eksistenci ne grozi samo smrt kot nehanje bivanja, ampak tudi pozaba. To so stari Grki poimenovali z reko Stiks, torej reko brez povratka.

Ko sem v družbi pisatelja Borisa Pahorja obiskal koncentracijsko taborišče Struttoff, sem se prvič in za vedno zdrznil ob krhkosti človeške eksistence. Boris Pahor je preživel ta grozljivi kraj ničesar, se pravi najbolj temni kraj dvajsetega stoletja. Ko mi je roko položil na krematorijsko peč in mi rekel: »Vidite, samo tu skozi je bilo mogoče priti iz Strutoffa,« sem pomislil na vse tiste, ki so se tam spreminjali v pepel in zdaj počivajo tam zgoraj brez stanovanjske telesne stiske, kot je temu rekel veliki nemški pesnik Paul Celan (»Tam zgoraj nismo na tesno«). Če k temu dodam še globok stavek Borisa Pahorja o ponižanih kosteh, so vsi dodatni komentarji odveč in izpadejo banalno. Ker pa je človeški spomin nekaj najbolj ranljivega v njegovem začasju, saj ga ogroža že naravni proces pozabljanja poleg nešteti zgodovinskih, ideoloških in propagandnih anamnez, se mi zdi več kot nujno, da opozorim na to ogroženost in ranljivost človeške eksistence.

Na srečo obstaja literatura, ki je zapisala imena, ki bi jih sicer po pobočjih Vozgov anonimno raznašal veter s pepelom. Žal pa še tako enkrat zapis ne more kljubovati človeški navadi pozabe. Še zdaj velikokrat pomislim, kakšen človeški in tudi slovenski čudež je to, da je Boris Pahor preživel. Seveda ostajajo spomeniki, dolgi sezname imen, ki so nekoč identificirala konkretna telesa in duše. Pa tudi to je zelo ranljivo, ko se dogajajo profanacije in načrtni izbrisi

napisov, če že ne grobov. Zato se mi zdi eden največjih dosežkov naše omike dolžnost, obveznost spomina, kot temu običajno pravijo. To naj bi bila največja in najplemenitejša poteza človeškega dostojanstva in obenem etična odgovornost do tistih, ki so odšli, in še bolj do tistih, ki so morali oditi.

Ker sam spadam v kategorijo ljudi, za katere vojne niso nikoli končane, tu mislim na mirnodobne invalide vojn, se včasih kar zgrozim, s kakšno ležernostjo in neodgovornostjo se velikokrat obnaša establišment, se pravi politiki, do nas. Naj v tem pogledu opozorim na pretresljivi članek kolega invalida vojne Adolfa Videmška v Naših vezeh šte. 77 v decembru 2018 in povzetek istega članka v Delu 7. decembra 2018, ob katerem sem se zgrozil nad indifferenco odgovornih, ki nočejo priznati, da smo vojni invalidi živa pričevanja grozot vojne. Še veliko več, smo živi spomeniki, za vedno zaznamovani, velikokrat prezirani in ponižani v svojem telesnem spominjanju. Mi, civilne žrtve vojne, ne moremo prikrivati zgodovinskih resnic, tudi pozabiti ne moremo, in zato se tudi sam osebno klanjam spominu tistih, ki ne morejo več pričati, ki so postali pepel v igri indiferentnega vetra pozabe.

Ko sem ponoči fotografiral Struttoff, sem se spomnil na tiste Slovence, ki so tam ostali in ki niso doživeli niti časti pogreba. Ker nimajo človeka vrednih grobov, jim podarimo brezplačno koncesijo v našem srcu, v našem spominu. Postavimo jim nevidne nagrobnike spomina, ki edini lahko kljubujejo zobu časa in zlu profanacij grobišč. Ta poziv pošiljam vsem tistim, ki jih ni ranila tragika evropske in slovenske zgodovine, ki ne čutijo v svojih telesih meča barbarstva in ognja ničesar. Ob tem pa se zavedam, da v svetu barbarstva denarja na žalost obstaja le načelo izmenjave. Najvišja oblika človeške ljubezni je odnos do tistih, ki jih več ni, ki nam ne morejo ničesar več vračati, kot nam do-

kazujeta Borisa Pahor in Alojz Gradnik v pesmi Eros tanatos. To je tako rekoč absolutna ljubezen, ki ne spada v sfero tržne izmenjave čustev. Ta edinstvena ljubezen je edino mogoča, ko se zave-mo, da smo vsi minljivi in da bodo tudi naša imena izbrisana, če jih nekdo ali pa kar cela generacija ne bo vpisala v svoje ponotranjene koncesije nevidnih sarkofagov. Človek se je učlovečil takrat, ko je dobil občutek za sakralno (sveto) in ko je začel izkazovati spoštovanje do umrlih. Daleč je že tega, in vsakokrat ko človeštvo na to pozabi, pade v barbarstvo. Samo dolžnost, naloga spomina nas lahko obvaruje pred nevarnostjo novih zgodovinskih padcev, novih tragedij. Ponudimo torej našim umrlim bratom, za vedno molčečim, brezplačno koncesijo v varnem zavetju spomina v našem duhu kot tudi v zavesti, da smo, da obstajamo, da smo še vedno zavest telesa in imena, ki ga nosimo. ●

Protifašisti v Evropi

// PIŠE: **Tit Turnšek**, predsednik ZKB NOB Slovenije

Vse od druge svetovne vojne v Evropi ni bilo tako zagrizene in raznovrstne fronte političnih sil z rasističnim, neofašističnim in nacionalističnim predznakom, kot jih imamo danes. Čeprav se med seboj pogosto razlikujejo, posebno zaradi specifične zgodovine po različnih državah, delujejo na osnovi zelo podobnih ciljev, idealov, načinu izražanja in politične prakse.

Pritiski liberalistične ekonomije v vsej Evropi, posledice velike gospodarske krize in gospodarska politika EU, ki temelji na zategovanju pasu, so imeli uničujoče posledice tako iz družbeno-ekonomskega kot tudi iz kulturnega zornega kota. Zaradi tega so začele odmirati velike ideje solidarnosti, enakopravnosti, svobode in demokracije, ki so bile torišče mednarodnega odporniškega gibanja in ki so prevladovali v Evropi po drugi svetovni vojni, po zlomu nacifašizma.

Zato milijoni ljudi ne prepoznajo več EU kot višje oblike solidarnosti med narodi, temveč jo dojemajo kot enega glavnih povzročiteljev vsesplošnega obubožanja, rastoče družbene izključenosti, zmanjševanja pravic. V številnih državah so se široko razrasle in postopoma celo prevladale politične sile nacionalističnega, rasističnega, neofašističnega in neonacističnega kova. Nekatere sedanje vlade vse pogosteje postavljajo pod vprašaj državljanske, politične in socialne pravice, zanikajo protifašistični spomin, zmanjšujejo ali celo zanikajo kriminalna dejanja nacistov in njihovih kolaboracionistov. Skupno vsem tem silam je iskanje »grešnega kozla« za vse težave, s katerimi se ukvarja velik del prebivalstva.

Prepoznali so ga v liku emigranta. Desne radikalne sile k temu dodajo še diskriminiranje Romov in Sintov, homoseksualcev, Judov, politične opozicije. Posebnega razmisleka morajo biti deležni vedno odkritejši napadi na pridobitve

žensk. Etnična pripadnost, spol, vera, politično stališče, osebne in družbene razmere so danes postale novo področje plazečega se rasizma, ki zastruplja družbeno kohezijo in v drugačnem prepoznavna sovražnika.

V EU je potreben temeljit zasuk v gospodarski in socialni politiki, ki naj postavi v središče delo in novo socialno državo. Zato se mora Evropa vrniti k svojim temeljnim vrednotam, predvsem protifašizmu. Predvsem je potrebna konkretna skupna politika, ki naj spodbudi delo in naložbe, se spopade z brezposelnostjo in revščino, s prerazporeditvijo dohodka, spet vzpostavi socialno državo. Poleg tega potrebujemo skupno politiko Evrope in posameznih držav za neizprosni spopad z vsakršno obliko rasne diskriminacije in ksenofobije, fašizma in neofašizma, nacionalizma, mračnjaštva.

Evropska unija je zagotovila več kot sedemdeset let miru v državah stare celine, z nekaj redkimi in obsodbe vrednimi izjemami. In vendar so bile države Evropske unije prevečkrat vpletene, in to na prvi bojni črti, v agresije proti bližnjevzhodnim državam in v Afriki. Skrb vzbuja vnovični pojav nacionalizma, kajti v zgodovini je bil pogosto vzrok za vojaške posege pri urejanju mednarodnih sporov. Skrb vzbujata nenehno povečevanje vojaških manevrov na vzhodni meji Evropske unije in naraščajoča napetost med Natom in Rusijo. Potrebno je novo omejevanje eskalacije na obeh straneh. Samo tako bo Evropa znova pridobila vlogo akterja pri graditvi miru, ki je nujen pogoj za družbeni in človeški napredek.

Ob soočanju z novimi prikritimi oblikami fašizma, pojavom novega rasizma, poskusi omejevanja demokratičnih svoboščin, napadi na svobodo medijev, zanikanjem ločitve oblasti je napočil čas za povsem inovativno graditev enotnosti med starimi in novimi protifašisti, sindikati, narodi in državljani. ●

8: Komentar

Dr. France Križanič: Delavski odkupi podjetij

9-11: Aktualno

Dr. Marjan Toš:

Ne spomin, temveč večni opomin

Dr. Maca Jogan:

»Kapitalizem ne ljubi izobraženih«

18-19: Intervju

Aljaž Verhovnik:

Z ukano rešil 500 borcev iz okupatorjevega obroča

26-27: Kultura

Sandra Blaškovič, Nina Rosulnik:

Partizanski tisk – orožje proti okupatorju

Fotografija na naslovnici:

Spominska slovesnost ob 77. obletnici dražgoške bitke v Dražgošah. Foto: SD

SVOBODNA BESEDA je revija ZKB za vrednote NOB Slovenije za domoljubna, socialna, gospodarska, politična, zgodovinska in kulturna vprašanja doma in po svetu. Izhaja vsak zadnji petek v mesecu.

Izdajatelj: ZKB za vrednote NOB Slovenije

Zanj: Tit Turnšek, predsednik

Uredniški odbor: dr. Maca Jogan, Božo Kovač, Mitja Meršol, Franc Štibernik

Odgovorni urednik: Janez Alič

telefon: 041 686 322

elektronski naslov: svobodna.beseda@gmail.com

Jezikovni pregled: Mirjam Furlan Lapanja

Naslov uredništva in naročnin:

ZKB za vrednote NOB Slovenija, Einspielerjeva 6, 1000 Ljubljana
telefon: (01) 434-44-45; fax: (01) 434-41-17
romana.jemec@zkb-nob.si

Cena: 3 €

letna naročnina: 36 evrov,
trimesečna naročnina: 9 evrov
ISSN 2463-8218.

Transakcijski račun: SI56 0201 0001 8541 225

Davčna številka: SI 84151714

Tisk: Schwarz print, d. o. o., Ljubljana

Pred 100 leti sta bila umorjena Karl Liebknecht in Rosa Luxemburg

15. januarja 1919 so vojaki divizije Garde-Kavallerie-Schützen v Berlinu umorili dva najbolj znana predstavnika nemškega revolucionarnega gibanja, Karla Liebknechta in Roso Luxemburg. Karl Liebknecht je bil prvi predstavnik SPD, ki je med prvo svetovno vojno javno nasprotoval nemški vojni politiki. Čeprav je bil parlamentarec, je bil obsojen na več let zapora. 9. novembra 1918 je v Berlinu razglasil Svobodno socialistično republiko Nemčijo.

Rosa Luxemburg je bila nemško-poljska socialistka, borka za ženske pravice. Tudi ona je bila med vojno aretirana. Kot urednica časopisa Rote Fahne je zagovarjala sovjetsko republiko v Nemčiji. Liebknecht in Luxemburgova sta bila 31. decembra 1918 med ustanovitelji Komunistične partije Nemčije.

V Berlinu so ob obletnici smrti Liebknechta in Luxemburgove pripravili tradicionalno manifestacijo protifašističnih sil. Na tisoče ljudi različnih političnih prepričanj je odšlo na pokopališče in se poklonilo spominu umorjenih revolucionarjev.

Besedilo: J. U., foto: arhiv SB

Prvi slovenski partizanski film

Konec lanskega leta je minilo 70 let od predvajanja prvega slovenskega celovečernega zvočnega filma Na svoji zemlji. Snemali so ga v vasi Grahovo ob Bači pri Tolminu leta 1947 in 1948. Prikazuje slovensko prebivalstvo in partizane, kako se borijo na Primorskem proti okupatorjem od poletja leta 1943 do končne osvoboditve spomladi 1945.

Režiral ga je France Štiglic v slovenskem filmskem podjetju Triglav film. Igralci so večinoma s podeželja in številni od njih so bili v resnici partizani. Uniforme, ki jih nosijo, so prave partizanske uniforme iz vojne. Film je že naslednje leto dosegel veliko priljubljenost in v slovenske kinodvora-

ne privabil približno 400.000 gledalcev. Kot prvi jugoslovanski film so ga prikazali na filmskem festivalu v francoskem Cannesu.

Besedilo: J. U., foto: arhiv SB

80 let Svetlane Makarovič

Književnica, igralka in pevka Svetlana Makarovič je 1. januarja praznovala 80. rojstni dan. Rodila se je v Mariboru. V Ljubljani je končala srednjo vzgojiteljsko šolo in leta 1968 diplomirala na Akademiji za gledališče, radio, film in televizijo. Nekaj časa je igrala v Mestnem gledališču, pozneje pa v ljubljanski Drami. Njena prva pesniška zbirka Somrak je izšla leta 1964. Za pot svobodne književnice se je odločila leta 1970. Poleg uspehov v poeziji in prozi se je uveljavila tudi v radijskih in lutkovnih igrah za otroke ter v dramah za odrasle. Ima eno najboljšežnejših bibliografij med Slovenci z več kot 300 knjižnimi naslovi. Za svoja dela je bila večkrat nagrajena. Prešernovo nagrado za življenjsko delo so ji namenili leta 2000, a jo je zavrnila. Uradno se je upokojila leta 1997.

Lani je izšla njena druga zbirka haikujev z naslovom Naj bo poleti, njena prva zbirka haikujev z naslovom Zima vezilja je izšla leta 2016. Leta 2015 se je s še trojico slovenskih pesnikov in pisateljev ob begunski krizi odzvala na postavljanje žičnate ograje na meji s Hrvaško. Izjavila je, da »nočejo ograje z britvicami«. Lani in pred tem že leta 2017 je del javnosti razburila tudi s koncertom Nosil bom rdečo zvezdo na Kongresnem trgu v Ljubljani. Koncert je obakrat naletel na nasprotovanja

Inštituta za domoljubne vrednote in Društva Moris iz Kočevske Reke, ki so pozvali k prepovedi koncerta. Makarovičeva je večkrat povedala, da ji rdeča zvezda ne pomeni simbola totalitarizma, temveč simbol združevanja, svobode in upora.

Besedilo: J. U., foto: arhiv SB

Rekordni obisk v Auschwitzu

Rekordno število obiskovalcev so lani zabeležili v nekdanjem nacističnem taborišču v Auschwitzu na jugu Poljske. Muzej Auschwitz si je ogledalo več kot 2,15 milijona ljudi ali skoraj 50.000 več kot leto poprej. Največ, 405.000, je bilo Polja-

kov, sledili so Britanci (281.000), Američani (136.000), Italijani (116.000), Španci (95.000) in Nemci (76.000). Izrazito se je povečalo število obiskovalcev s Portugalskega, in sicer za 36 odstotkov, upadlo pa je število Kitajcev in Izraelcev (za 23 oziro-

ma 21 odstotkov). V specializiranih izobraževalnih projektih o Auschwitzu in holokavstu, ki predstavljajo pomemben del dejavnosti muzeja, je sodelovalo več kot 17.000 ljudi. Koncentracijsko taborišče v Auschwitzu so odprli leta 1940, sestavljali pa so ga glavno taborišče in 40 podružnic, v katerih so nacisti ubili več kot 1,1 milijona ljudi, predvsem Judov, Poljakov, Romov in sovjetskih vojakov. Ena izmed podružnic je bila tržaška Rižarna. Auschwitz je osvobodila sovjetska vojska 27. januarja 1945.
Besedilo: J. U., foto: Janez Alič

Posoška borčevska prapora v Čedadu

Občina Čedad skupaj z ANPI - VZPI Čedad vsako leto konec decembra pripravi slovesnost v spomin na pobite meščane in partizane med nemško okupacijo. Sprevod z godbo na pihala in številnimi prapori je krenil izpred občinske stavbe in se najprej ustavil na športnem igrišču, imenovanem Mučenci svobode, kjer stoji spominska plošča, posvečena osmim ustreljenim partizanom. Po položitvi vencev in cvetja je sprevod nadaljeval pot do danes zapuščene vojašnice, ki stoji na mestu, kjer so pokopani ti in drugi ustreljeni talci, med njimi tudi talci slovenske narodnosti. Tamkajšnje spominsko obeležje je

posvečeno pobitim partizanom, aktivistom, somišljenikom in pomagačem OF ter italijanskemu odporniškemu gibanju.

Po položitvi vencev in nagovorih se je ob zvokih godbe na pihala druženje, ki ga je pripravil župan Čedad, nadaljevalo v mestu. Na spominski slovesnosti smo z dvema praporoma sodelovali tudi predstavniki ZB Gornjega Posočja. K obeležju smo položili tudi venec.

Besedilo in foto: Vojko Hobič

Sodelovanje s Slovensko vojsko

V prostorih Vojašnice Ivana Cankarja na Vrhniki je bil 11. decembra lani slavnostni podpis letnega načrta sodelovanja med ZZB NOB Slovenije in Slovensko vojsko. Letni načrt sta podpisala predsednik Zveze Tit Turnšek in poveljnik brigadir Milko Petek. Letni načrt sodelovanja med organizacijama obsega na letni ravni 81 sodelovanj garde Slovenske vojske na prireditvah Zveze borcev NOB Slovenije, poleg tega pa še posebej sodelovanje Orkestra Slovenske vojske na desetih prireditvah.

Besedilo: M. T., foto: SV

Na Krasu odprli obnovljeno Rusko jamo

Na mednarodni Poti miru od Alp do Jadrana, ki jo je Fundacija Poti miru začela urejati leta 2011, so 8. decembra lani v bližini Kostanjevica na Krasu odkrili obnovljeno Rusko jamo. Najprej so jo uporabljale avstro-ogrske vojaške enote za skladiščenje streliva, po padcu Gorice pa so v njej nastanili ruske ujetnike. Na območje soške fronte so po letu 1915 pripeljali 30 000 ruskih vojnih ujetnikov. Tretjina se jih ni nikoli vrnila v domovino. V frontnem zaledju so v nečloveških razmerah postavljali vojno infrastrukturo. Na goriškem Krasu so zaradi uničujočega

Mauricij Humar (levo) in Doku Zavgajev (desno) sta odkrila spominsko obeležje in obnovljeno jamo.

topovskega obstreljevanja nenehno popravljali poškodbe na cesti Kostanjevica–Lokvica. Kopali so strelske jarke, jame, kaverne. Gradili so tudi 22 kilometrov dolgo železniško progo od Dutovelj do Kostanjevica na Krasu.

V njihov spomin in ob 100. obletnici konca prve svetovne vojne so kraški jamarji očisti Rusko jamo, v kateri so ruski vojni ujetniki našli zavetje pred obstreljevanjem. Rovi v jami so dolgi 150 metrov, v jami pa je tudi dvorana s premerom 40 metrov in višino 50 metrov.

Na slovesnosti ob odprtju jame je zbrane nagovoril Mauricij Humar, župan občine Miren - Kostanjevica, ki je dejal, da je slovesnost spomin in opomin, obenem pa tudi turistična promocija za občino. Slavnostni govornik pa je bil Doku Zavgajev, ruski veleposlanik v Sloveniji. Med drugim je povedal, da je v Sloveniji več kot 80 spomenikov, posvečenih ruskim vojakom, obenem pa se je zahvalil, da Slovenija ohranja spomin na ruske fante in može, ki so na slovenskem ozemlju umirali v trpljenju in vojnem pomanjkanju.

Besedilo in foto: Vid Šibelja

SVOBODNA
B E S E D A

www.svobodnabeseda.si

Jože Poglajen

Dva obraza naše javne RTV

Z RTV Slovenija je tako kot z nogometom: nanjo se vsi spoznamo in vsi si domišljamo, da o tem javnem zavodu vse vemo. V glavnem jo kritiziramo, redkeje pohvalimo. Zlasti informativne oddaje na Televiziji Slovenija so pogosta tarča ostrih, a ne vedno utemeljenih kritik. Skorajda ni oddaje, ki ne bi bila deležna kritike gledalcev in poslušalcev. A s tem ni nič narobe, dokler ne gre za politično oziroma strankarsko orkestrirane kampanje.

Še posebno je RTV kamen spotike za janšiste, ki so pred njeno stavbo organizirali celo »spontane« proteste. Ob posamezne oddaje se domnevno v obrambo krščanske vere spotikajo tudi posamezniki in skupine, ki so očitno usmerjeni iz enega, to je nadškofijskega centra. Spomnimo se samo viharja v kozarcu vode zaradi povsem upravičenih kritik na račun intervjuja J. Možina z J. Dežmanom. Vse to ustvarja vtis, da je na javni RTV vse narobe, zato niso redki, ki se čisto resno sprašujejo, ali je ta naš osrednji informacijsko-kulturni zavod v krizi.

Na to vprašanje je mogoče odgovoriti z da in ne. Znano je, da so se na RTV z leti, lahko bi rekli tudi desetletji, ustvarili krogi neformalnih osebnih povezav, klanov, ki so marsikdaj odločilni dejavniki odločanja v hiši. To zagotovo ni dobro in v rokah vodilnih ljudi je, da se nanje ne ozirajo. Toda ne glede na omenjene pogoste kritike in notranje razprtije bi težko rekli, da je

RTV v krizi. Nasprotno, zdi se, da so lanske kadrovske menjave na vodilnih uredniških mestih vsaj v informativni program prinesle niz osvežitvev in novih zamisli.

Napoved krize na RTV se nakazuje pri njenem financiranju in tudi z njim povezanim delovanju programskega in nadzornega sveta zavoda. Ima torej dva obraza. Eden tiči v dejstvu, da vlada že deset let kljub inflaciji niso odobrile povišanj RTV-prispevka, čeprav so se medtem cene produkcije zvišale za 17 odstotkov! Največji »strošek« je število zaposlenih. Na RTV si kruh služi 2 332 zaposlenih, vključno s tehniki na oddajnikih in glasbeniki v dveh orkestrih. Je to preveč? Primerjave s podobnimi javnimi televizijskimi po Evropi kažejo, da niti ne. Vodstvo RTV vseeno ocenjuje, da je vsaj sto ljudi preveč, vendar jih ni tako preprosto postaviti na cesto. Ob tem velja omeniti, da je v zgodovini RTV največ ljudi

odšlo, ko je Janša za direktorja TV postavil že omenjenega Možina, za direktorja radia pa, zdi se, svojega še zvestejšega sledilca Vinka Vasleta. No, takrat jih je na RTV tudi veliko na novo prišlo. Odveč je ugibati, kakšne strankarske barve so bili. Večina jih je ostala tudi, ko je Janša izgubil volitve. Ne samo to, nekateri so postali nekakšne ikone in zoper njihove po poklicnih merilih sporne izdelke se ne sme nič kritičnega reči. Možina je na primer postal tako rekoč nedotakljiv in na Televiziji dela, kar hoče, kljub temu da ima formalno nad sabo tri urednike oziroma urednice. Tako te urednice in tudi varuhinja pravic gledalcev že nekaj mesecev zaman čakajo na Možinova pojasnila, po kakšnih kriterijih izbira ljudi za intervjuje in oddajo Pričevalci, ki jih je do zdaj bilo že 158!

Druga plat morebitne krize pa je v tem, da RTVS nima finančne načrta za letos. K temu so privedla zagrizena prizadevanja posameznikov v programskem in nadzornem svetu in njihovih botrov

iz političnega ozadja, da zrušijo generalnega direktorja RTV Igorja Kadunca. Razprave in zlasti glasovanja v programskem svetu razkrivajo, da v njem ne gre za razmerje med desnico in levico, ampak da vlada nenačelna koalicija, sestavljena iz v desno nagnjenih svetnikov, ki se jim je pridružilo kar nekaj z ničimer zadovoljnih kulturnikov in tudi dve svetnici iz kadrovskega nabora Cerarjeve stranke. Ti so ves čas glasovali proti vsem predlogom generalnega direktorja ali so se vzdržali in ga

hkrati zasipali z redkokdaj utemeljenimi obtožbami. Pri slednjem se je zlasti izkazal nadzorni svet, ki je ob koncu leta tudi uradno predlagal Kadunčevo razrešitev. V katerem grmu tiči zajec, se je jasno razkrilo, ko je predsednik nadzornega sveta v razpravi odkrito napovedal, da bi – vsaj začasno – on zasedel Kadunčev stolček! Protikadunčeva koalicija je zbrala 14 glasov, za njegovo razrešitev pa je potrebnih najmanj 15 glasov.

Stranska žrtev tega propadlega poskusa odžagati Kadunca je bil finančni načrt zavoda za letos. Naključje je hotelo, da je glasovanje o njem prišlo na vrsto le nekaj minut za glasovanjem o razrešitvi generalnega direktorja. Zgodilo se je pričakovano: ista koalicija – razen dveh svetnikov – je hladnokrvno glasovala proti predloženemu finančnemu načrtu. In s tem RTVS obsodila na financiranje po dvanajstinah. Kar sicer ni kritično, ni pa normalno.

Možina na primer je postal tako rekoč nedotakljiv in na Televiziji dela, kar hoče, čeprav ima formalno nad sabo tri urednike oziroma urednice. Tako te urednice in tudi varuhinja pravic gledalcev že nekaj mesecev zaman čakajo na Možinova pojasnila, po kakšnih kriterijih izbira ljudi za intervjuje in oddajo Pričevalci, ki jih je do zdaj bilo že 158!

dr. Martin Premk

Slovenska razklanost

»» **D**ražgoše so postale posvečeni in neposvečeni kraj romanja ljudi s čisto vestjo in občutjem krivde, nekakšen univerzalni simbol slovenske razklanosti,« je na proslavi dejal predsednik Državnega zbora Dejan Židan. Le njemu in tistemu, ki je pisal njegov govor, je jasno, kdo z »občutjem krivde« roma v Dražgoše. V Dražgoše prihajajo le ljudje s čisto vestjo, da se poklonijo partizanskemu boju, ki je v najtežjih trenutkih zgodovine ubranil slovenski narod in mu priboril državo, ki jo imamo danes. Ker pa je letos v Dražgošah govorila politika, je bil pač spet govor o »razklanosti«, saj se politika hrani z delitvami, da tisti, ki uživajo njene ugodnosti, lahko ohranijo svojo oblast. Res so sicer ljudje pri nas »razklani«, a ne zaradi druge svetovne vojne, o kateri so dejstva jasna. »Razklani« so na revne in bogate, na brezpravne in tiste z vsemi ugodnostmi; na tiste, ki delajo pošteno, in tiste, ki kradejo; na tiste, ki govorijo resnico, in tiste, ki lažejo. Če smo že pri resnici, ob Dražgošah se je tako kot vsako leto v »desnih« medijih in na družbenih omrežjih spet usul kup laži, zmerljivk in sovražnosti. Ponavljale so se vsakoletne izmišljotine in natolcevanja, da so za poboj civilistov in požig vasi krivi partizani in ne okupatorski pripadniki zloglasnih esesovskih policijskih bataljonov, ki so vdrlili v Dražgoše. Letos se je moral na družbenih omrežjih oglasiti celo znani psiholog, da je pojasnil, da so pač krivi »Nemci« in ne partizani. Pojasnil je to, kar je znano po vsem svetu, od Oradourja v Franciji prek Lidic na Češkem in do vseh vasi v Jugoslaviji, Belorusiji, Ukrajini in Rusiji, ki so jih požgali nacisti, da se maščujejo za napade upornikov. Ker je zdaj častilcem »najbolj poštene stranke« in »prvaka opozicije« potrebna že pomoč psihologa, da dojamejo ta preprosta dejstva, je torej očitno, da pri njih nimamo opravka s politiko, ampak s psihologijo oziroma psihiatrijo. Očitno imamo opravke z ljudmi, ki imajo težave z dojemanjem resničnosti ali pa take laži pišejo namerno, iz svoje pokvarjenosti ali pa iz koristoljublja. Zanimivo je tudi, da istih meril nikoli ne uporabljajo za druge vojne, na primer za osa-

mosvojitveno vojno leta 1991. Za razna »desna« občila upor proti močnejši JLA, ki jo lažno predstavljajo celo kot tretjo najmočnejšo armado na svetu, ni nikoli pod vprašajem, partizani pa se seveda ne bi smeli upreti »močnejšemu sovražniku«. Pripadniki Teritorialne obrambe niso nikoli obtoženi, da so krivi, da so »izzvali jugoslovansko vojsko, da je porušila Gornjo Radgono«. Zakaj tako kot partizanom tudi pripadnikom Teritorialne obrambe ne očitajo, da so turške in bolgarske tovarnjakarje pahnili pred mitraljeze in letalske bombe, sami pa »strahopetno pobegnili«? Takih primerjav iz osamosvojitvene vojne seveda ne bomo videli, ker desna občila pač le zlorabljajo Dražgoše za svojo propagando oziroma v politične namene. In čeprav je v Dražgošah letos govoril politik oziroma politika namesto znanosti ali umetnosti, je v govoru vendarle bilo precej svetlih točk. Najlepše pa je to, da so se »levi« politiki vendarle nehali vsepovprek opravičevati za »povojne poboje«, saj se je partizanska

stran za vse zločine in napa-ke že stotisočkrat opravičila, medtem ko se domobranska stran oziroma cerkvena stran še nikoli ni za nič opravičila in se seveda tudi nikoli ne bo. Še lepše pa je bilo to, da ni bilo več govora o nikakršni »spravi«. Pa čeprav je bil govornik iz stranke, ki ji pripada tudi najvišji predstavnik države, ki je do nedavnega brez prestanka gonil »spravo« kot največjo lajno. Skoraj osemdeset let po začetku druge svetovne vojne je končno napočil čas, da se

Skoraj osemdeset let po začetku druge svetovne vojne je končno napočil čas, da se govori o dejstvih, saj se res nima nihče več »spravljati« z nikomer. Kristalno je jasno, kdo se je bojeval na strani zaveznikov in kdo na strani nacifašizma ter kdo se je bojeval proti okupatorju in kdo skupaj z okupatorjem proti lastnemu narodu.

govori o dejstvih, saj se res nima nihče več »spravljati« z nikomer. Kristalno je jasno, kdo se je bojeval na strani zaveznikov in kdo na strani nacifašizma ter kdo se je boril proti okupatorju in kdo skupaj z okupatorjem proti lastnemu narodu. Svojo »spravo« za pritegovanje pozornosti zdaj goni le še gospa, ki to »spravo« goni že skoraj štirideset let, tako da se ji zdaj ta »sprava« začinja že kar tam v devetnajstem stoletju. Tako je politikom ostala le še »razklanost« oziroma »razdvojenost«, ki pa se je očitno nikoli ne bomo znebili, saj politika oziroma politiki živijo od delitev ljudi. V času, ki ga živimo, očitno ne gre drugače, a naj današnjih delitev vsaj ne preslikavajo več na naš sveti narodnoosvobodilni boj, na boj proti nacizmu in fašizmu, na najbolj veličastni trenutek naše zgodovine.

KOMENTAR

Delavski odkupi podjetij

dr. France Križanič

Subjekte gospodarskega odločanja, to je tiste, ki gospodarijo oziroma ravnaajo z namenom zmanjšanja omejenosti dobrin, delimo v tri skupine: potrošne enote, proizvodne enote in upravne enote. Da bi z gospodarjenjem učinkovito zmanjševali omejenost dobrin, sta potrebna decentralizirano odločanje potrošnih in proizvodnih enot ter njihova avtonomnost do odločitev upravnih enot (države).

V tržnem gospodarstvu je avtonomna proizvodna enota podjetje, njegova struktura in način dejavnosti pa se z družbenim in gospodarskim razvojem spreminjata. Živimo v obdobju, ko rast proizvodnje temelji na digitalizaciji in informatizaciji ter posledično na veliki prilagodljivosti gospodarjenja. Tem razmeram najbolj ustreza prepleteno lastništvo podjetja v kooperaciji manjših proizvodnih enot v skupno poslovno skupino, ki sicer deluje kot velik kartel (primer japonske oblike podjetništva »keirecu«). V teh razmerah pa se odpira tudi možnost gospodarsko učinkovitih delavskih odkupov podjetij oziroma povečanega lastništva zaposlenih.

Prevlado informacijskih in komunikacijskih tehnologij ter znanja (človeškega kapitala) kot ključnega tvorca dodane vrednosti, kar je značilno za gospodarjenje od sedemdesetih let prejšnjega stoletja dalje, lahko označimo za informacijsko revolucijo. V teh razmerah so podjetja organizirana in lastniško strukturirana tako, da omogočajo čim večjo pobudo zaposlenih, in taka podjetja so tudi gospodarsko uspešna. Med zadnjo finančno krizo se je to nedvomno pokazalo. Sledi sklep, da je smiselno te vrste lastništvo spodbujati z različnimi ukrepi razvojne in gospodarske politike (davčne olajšave pri nakupu lastniškega deleža, ugodni dolgoročni krediti državnih razvojnih skladov, podporne institucije s pravnim, ekonomskim, organizacijskim, marketinškim in podobnim svetovanjem nastajajočim podjetjem z delavskim lastništvom ali pa obstoječim podjetjem, ki se v takšno lastništvo preoblikujejo). Povečano zanimanje za takšen odkup se pojavi zlasti v času likvidnostne krize danega podjetja, ko torej nastane potreba po njegovem poslovnem in/ali lastniškem prestrukturiranju.

Z gospodarskim razvojem in ob rastočem pomenu znanja v procesu gospodarjenja se je povečalo tudi število sektorjev, ki imajo velike posredne učinke svoje dejavnosti na delovanje narodnega gospodarstva. Poleg upravljanja naravnih danosti (vodno gospodarstvo ipd.) spadajo sem še kultura, znanost, šolstvo, zdravstvo, zagotavljanje socialne varnosti, zavarovanje, skrb za okolje ipd. Na teh področjih se odpira posebna možnost delavskega ali vzajemnega lastništva, ki ga označujemo za socialno podjetništvo. V primerjavi z državno lastnino je bolj prilagodljivo in manj hierarhično organizirano, v primerjavi s kapitalskimi družbami pa mu ni treba ustvarjati dobička ter lahko deluje z nižjimi stroški in večjo pobudo zaposlenih. Je tudi možna oblika zaposlovanja ranljivih skupin.

Glede na to, da imamo v Sloveniji dolgoletne izkušnje s samoupravljanjem kot enim od možnih variant delavskega lastništva (uvvedeno je

bilo v tedaj institucionalno normirano prevladujoči obliki lastnine), poznamo tudi nekaj dilem oziroma pomanjklivosti, ki se pojavljajo ob delavskem lastništvu. Delavsko podjetje optimizira dohodek do ravni, ko je dosežena maksimalna raven povprečne plače, in ne do ravni, ko se še izplača zaposliti novega delavca, tako da plača ravno pokrije njegov prispevek k povečanju dohodka. Negativen vpliv delavskega lastništva v razmerah padajočih donosov (vsak novozaposleni lahko prispeva k proizvodnji nekoliko manj kot tisti pred njim) na zaposlenost je poznan kot Wardov učinek. Podjetje v delavski lasti se ukvarja tudi z dilemo med reinvestiranjem dobička in povečanjem plač ter v tej dilemi izbere višje plače, če je za zaposlene investiranje dohodka, pridobljenega s plačo, gospodarnejše od investiranja dobička v njihovih podjetjih (Furuborn-Pejovichev učinek). Kadar v nekem narodnem gospodarstvu prevladujejo podjetja v delavski lasti, vodi pritisk na višje plače v posebno obliko stroškovne inflacije (Bajt).

Prevlado informacijskih in komunikacijskih tehnologij ter znanja (človeškega kapitala) kot ključnega tvorca dodane vrednosti, kar je značilno za gospodarjenje od sedemdesetih let prejšnjega stoletja dalje, lahko označimo za informacijsko revolucijo.

Negativne stranske učinke prevladovanja delavskih podjetij v strukturi narodnega gospodarstva je mogoče zmanjšati ali v celoti odpraviti z omejevalno kreditno politiko ter z dopuščanjem tekme med različnimi oblikami lastnine podjetij: delavska podjetja, vzajemne družbe (v lasti različnih deležnikov – kupcev, partnerjev, zaposlenih ipd.) ali kapitalске družbe (v lasti tistih, ki imajo kapital). V tem primeru pridejo pri delavskih podjetjih do izraza vpliv lastnine zaposlenih na vlaganje truda, inventivnosti, izrabe izkušenj ter na občutek odgovornosti za delovanje gospodarske organizacije.

Skozi daljše obdobje je z vidika učinkovitega gospodarjenja pričakovati tudi spreminjanje lastniških oblik posameznega podjetja iz delavskega lastništva v vzajemno lastnino ali kapitalsko družbo in nasprotno; vezano na nove okoliščine, kot so menjava generacij, prestrukturiranje z dokapitalizacijo, vstop novih partnerjev, širitev na nove trge ipd.

Holokavst kot vrhunec klasičnega antisemitizma

Ne spomin, temveč večni opomin

Holokavst je bil vrhunec klasičnega antisemitizma, ki se je razvijal od druge polovice 19. stoletja oziroma od nastanka rasnih teorij naprej in ki je zahteval odstranitev Judov kot tuje rase. Za klasični antisemitizem velja, da je bil regresiven in je ideale družbe iskal v preteklosti.

// BESEDILO IN FOTO: dr. Marjan Toš

Zato ni naključje, da klasični nemški (in drugi) antisemiti holokavst zanikajo ali pa pravijo, da gre pri njegovih obravnavah za pretiravanje. Preprosto želijo izbrisati krivdo Nemčije (in vseh njenih medvojnih satelitov, ki tudi niso brez krivde) za ta krvavi genocid. Ne smemo tudi pozabiti, da je bil holokavst hkrati najhujša oblika kršenja temeljnih človekovih pravic in svoboščin. In to je treba nenehno ponavljati mladim, ko na različne načine spoznavajo temna poglavja zgodovine 20. stoletja. Učenja o holokavstu je na srečo vedno več, tudi v Sloveniji, in to nas navdaja z upanjem, da bo negativnih pojavov med mladimi (ki so lahko tudi odraz neznanja in nezavedanja) v prihodnje mnogo manj, kot jih je bilo do zdaj. Zaradi spomina in dostojanstva tistih, ki niso bili ljudje samo zato, ker so bili drugačni. In ne pozabimo, tudi novodobno sovraštvo do vsega tujega, drugačnega, neevropskega je zelo nevarna igra z vžigalicami, ki lahko hitro zanetijo ogenj.

Na Slovenskem je najhujše uničenje v holokavstu doživela judovska skupnost v Prekmurju. Tam je bilo uničenje skoraj popolno in z množičnimi deportacijami prekmurskih Judov leta 1944 je bila dokončno uničena nekdanja cvetoča judovska skupnost. Kljub antisemitski zakonodaji ukrepi na Madžarskem in v Prekmurju po prevzemu oblasti 16. aprila 1941 niso bili radikalni in vse je kazalo, da bi se lahko madžarski (in prekmurski) Judje kljub nenehnim pritiskom nacistične Nemčije za »dokončno rešitev« judovskega vprašanja v tem delu Evrope rešili genocida. A so se razmere občutno poslabšale in spremenile z nacistično okupacijo Madžarske marca leta 1944, ko so oblasti aprila tega leta začele množične deportacije madžarskih Judov na vsem območju, ki je bilo do nacističnega prevzema oblasti pod madžarsko okupacijo. V tem kontekstu je namreč tre-

ba poudariti, da so Madžari sicer izvajali protijudovsko politiko in ukrepe, a holokavsta vse do leta 1944 ne.

Deportacijam se prekmurski Judje niso mogli izogniti, na udaru so bili med prvimi. 26. aprila 1944 so v lendavski sinagogi zbrali 57 judovskih družin in jih s tovornjaki odpeljali do Čakovca, kjer so jih predali gestapu. Tudi soboške Jude so zbrali v sinagogi in jih nato s tovornjaki, vprežnimi vozovi in v železniških vagonih odpeljali do Čakovca. Od tam so bili prekmurski Judje odpeljani v Nagykanizso, od koder so jih ves teden v vagonih vozili do Birkenaua, kjer je bilo zbirno mesto za največje taborišče smrti, Auschwitz - Birkenau. V tem smrtonosnem kolesju je bila že v prvem valu deportacij uničena tudi večina slovenskih Judov iz Prekmurja. Naslednji, mnogo manjši val deportacij prekmurskih Judov se je zgodil še maja in zadnji jeseni leta 1944. Zgodilo se je natančno to, kar so številni v Prekmurju že dolgo napovedovali in tudi slutili: holokavst je preživel samo 23 lendavskih in 25 so-

Po podatkih judovskega kulturnega centra Ljubljana je bilo vseh slovenskih žrtev holokavsta 589. A tudi ta številka (še) ni dokončna.

boških Judov. Vnovič želim poudariti, da so bili deportacije in holokavst v tem delu današnje Slovenije najbolj učinkoviti in katastrofalni, saj je bila Hitlerjeva zahteva po »dokončni rešitvi« judovskega vprašanja tako rekoč v celoti izpolnjena. »Endlösung« v Prekmurju pomeni zares učinkovito dejanje, na kar se je v Sloveniji desetletja pozabljalo. Ob tem pripominjam, da so številni še danes prepričani, da današnja Slovenija s ho-

lokavstom nima nič, saj se je genocid dogajal daleč od slovenskih etničnih meja, v koncentracijskih uničevalnih taboriščih nekje na »vzhodu«. Pri tem pa namerno ali pa zaradi nepoznavanja pozabljajo, da so bili Judje v Prekmurju naši ljudje, sosede, znanci, prijatelji – tako kot je v Ljubljani, na Ptuj, v Mariboru, Trstu ali Gorici. Od vseh so po končani vojni ostali le še ostanki ostan-

Preživela taboriščnica Sonja Vrščaj (v sredini) s slovenskimi dijaki v Auschwitz - Birkenau

kov. Zaradi strahotnih posledic sta spominjanje na ta genocid in učenje mladim o holokavstu toliko pomembnejša. Po izjemni učinkovitosti množičnih deportacij, ki so se zgodile v predzadnjem letu druge svetovne vojne, je Slovenija uvrščena med države, ki se »lahko pohvalijo« z neverjetnim uspehom, saj je bilo uničenih skoraj 92 odstotkov predvojnih Judov. Po podatkih Judovskega kulturnega centra Ljubljana je bilo vseh slovenskih žrtev holokavsta 589. A tudi ta številka (še) ni dokončna. Seznam žrtev holokavsta, ki ga v bazi podatkov o žrtvah vojne 1941–1945 in zaradi nje vodi Inštitut za novejšo zgodovino v Ljubljani, vsebuje imena 558 žrtev holokavsta. Številke so torej končno dobile imena, njihove tragične zgodbe pa postajajo del celovite podobe holokavsta, ki se mu Slovenija ni izognila. ●

Nevarni socializem in slovenska sedanost

»Kapitalizem ne ljubi izobraženih«

Socializem ni predmet nasprotovanja šele v 21. stoletju, saj se je že proti koncu 19. stoletja njegov duh, pri nasprotnikih tudi »strup« imenovan, razširil po vseh slovenskih deželah. Seveda ni nastal iz nič, temveč so ga porajale vsakdanje razmere, v katerih je živela večina prebivalstva. Te okoliščine je leta 1895 jedrnato opisal J. Stritar v spisu *O socialnem vprašanju*:

Kjer ima tista tako zvana »cvetoča industrija« svoje središče, obdaja to blaženo središče širok pas krvavega uboštva in siromaštva, celi kraji, v katere že več let ne prihaja naborna komisija, ker nima po kaj. In vse to »sub auspiciis« države!

Razkrivanje resnično velikih družbenih neenakosti, ki so napajale vire socialističnega duha, Stritarjevimi »častitim rojakom« ni bilo »posebno po volji«, še zlasti ne, ko je odkrival, kako je »liberalizem lepa beseda, /a/ grda stvar«, ter ugotavljal, da stanje človeštva, kakršno je, da dosedanji »družbeni red« ne more ostati, to prepričanje je že tako razširjeno, tako ukoreninjeno, da ga ni mogoče iztrebiti z nobeno silo ... Socialistični listi se bero povsod.

Ker je socialistični (»svoboduharski«) duh postajal vse bolj nevaren, zlasti zaradi njegove oprtosti na znanstvena spoznanja, so se duhovni podporniki in nosilci obstoječega (kapitalističnega) reda podali v sveto vojno zoper to nevarnost. To je slikovito opisal Etbin Kristan, osrednja osebnost socialističnega gibanja na Slovenskem pred prvo svetovno vojno, v uvodnem poglavju svoje knjižice *Nevarni socializem*, ki je izšla leta 1908 pri Delavski tiskovni družbi v Ljubljani:

Po filistrskih plešah stopajo zadnji lasje pokonci, rodoljubna srca trepečejo, s katoliških prižnic grmi žugajoče svarilo, narodnjaška peresa škripljejo jezno po uredniškem papirju. ... Po vseh slovarjih ... se zbirajo psovke, da bi se, čvrsto zvezane, cent težke, vrgle socialni demokraciji v obraz ... In pojavljajo se (nasprotne, op. p.) »organizacije« po vseh kotih slovenske domovine, v Trstu in v Pulju, v Krakovem in v Udmatu.

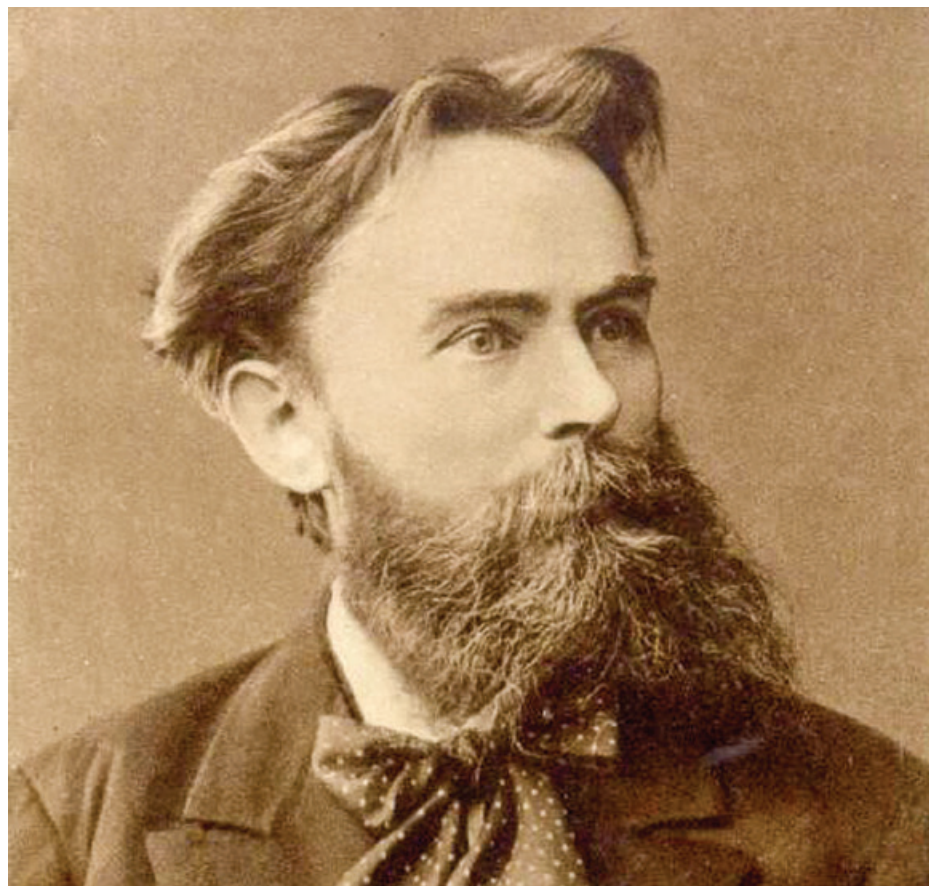
Sto deset let po izidu so številna spoznanja tega dela še vedno aktualna in vznemirljiva, morda še celo bolj, ker se je v tem dokaj dolgem obdobju »nevarni socializem« za skoraj pol stoletja utelesil v slovenski družbi kot resničen po-

jav, kot družbena ureditev, ki je na zgodnji razvojni stopnji predstavljala drugačno možnost sožitja ljudi in razvoja družbe. Prav ta zgodovinska izkušnja, ki je večini prebivalstva dejansko omogočila močno drugačno (kakovostnejše in varnejše) življenje, je ovrgla prepričanja, da je (neo)liberalni model »demokratske« ureditve nenadomestljiv in da je torej trajna (naravna) nujnost.

V sedanosti se torej v slovenski družbi na »alternativno« ureditev ne more gledati le kot na neko nenormalno, bolno utopijo. Prav to pa je tudi vir za silovito zavračanje vsega, kar

venskem kot v širšem (evropskem in globalnem) okolju dosegla s historičnim revizionizmom, katerega cilj je bil »razvrednotiti, obsoditi in zavreči revolucionarno tradicijo, katere nosilna stebra sta bili francoska in ruska revolucija«, kot ugotavlja T. Mastnak (*Liberalizem, fašizem, neoliberalizem*, 2015: 75).

»Blodne ideologije« so na Slovenskem vedno naletele na odločno zavračanje, ki se je opiralo na zastraševanje vseh vrst. To, kar lahko poslušamo in bremo na začetku 21. stoletja, je tako blizu temu, kar je poslušal E. Kristan na začetku 20. stoletja: »Napredek socia-

Josip Stritar

je kakor koli povezano s socializmom, svež izziv za ustvarjanje posebne kulture sovraštva, ki jo izražajo psovke, zasramovanja, svarila pred »totalitarizmom«; kulture, ki se razrašča toliko močneje, kolikor bolj postaja »demokracija« (skrčena na neoliberalistično obliko) način življenja (v neločljivi povezavi s tekmovalnostjo v boju za dobiček), kot politična oblika vladavine pa očitno izrazito asimetrična v škodo večine prebivalstva. Popolnost je tovrstna »demokratizacija« tako na Slo-

listov je treba zaježiti za vsako ceno«, najhuje pa bi bilo, če bi prišlo do socialistične države (5).

Ampak – tisti zadnji cilj – socialistična država – da bi bili vsi ljudje enaki – za božjo voljo, to vendar ne gre! Da bi jedel moj hlapec iz ene skledice z menoj, da bi nosila moja dekla tak klobuk, kakor moja žena, ... Ne, ne, to ne gre! Če bi res zmagali socialisti, bi se ves svet spremenil v ogromno vojašnico, nihče ne bi imel povoda za pridno delo, za osebno iniciativo, vse bi bilo telesno in duševno uniformirano – to bi bil konec vse kulture.

Prav zastraševanje z absolutno enakostjo je bilo eden od ključnih gradnikov jezua pred vedno močnejšim tokom socialističnih idej. »Socialisti hočejo, da bi bili vsi ljudje enaki. To je pa nemogoče, in če bi bilo mogoče, bi bilo nenaravno.« (8). Z razločevanjem med naravno dano različnostjo (»prirodno neenakostjo« v telesnih in duševnih lastnostih) in »socialno neenakostjo« je za tedanje kapitalistične razmere kritično razkrival (10–13):

Največji sovražnik prirodne neenakosti je gospodarski red, ki postavlja že ob rojstvu ljudi v neenake lastninske razmere. Ta red žene liberalni nauk o svobodnem razvoju vsake moči naravnost v absurdnost, ker vklepa vse moči v službo kapitala in daje svobodo ukrepov le lastniku kapitala. /.../ Enake pravice začenjajo pri lastnini; zato v družbi,

ven svoje stroke poučenih, za svobodno mišljenje sposobnih delavcev, ker smatra tope sužnje za najboljši material za izkoriščanje« (NV, 43).

V prepričanju, da se kultura začenja z izobraževanjem, je Kristan kritično ocenjeval (razredno izredno neenake) možnosti za izobraževanje: »Ker je tako rekoč ves narod proletariziran, imamo otroke, ki nikdar ne vidijo šole od znotraj, /.../« zato »en del talentov pogine v bedi, drugi del pobere klerikalizem« (Narodno vprašanje in Slovenci, 44–45). Izhod iz »mizerije na tem polju« vidi Kristan v krepitvi gospodarske moči in v socialistični preobrazbi.

Vse napovedi o možnem razvoju socializma je Kristan umestil v uresničljive zgodovinsko spremenljive okoliščine, zato je zavračal utopičnost, ki so jo

Ker je socialistični (»svoboduharski«) duh postajal vse bolj nevaren, zlasti zaradi njegove oprtosti na znanstvena spoznanja, so se duhovni podporniki in nosilci obstoječega (kapitalističnega) reda podali v sveto vojno zoper to nevarnost.

v kateri je vsa last na eni in sicer na manjši strani, druga večja stran pa brez vsake lasti, ne more biti govora o enakopravnosti. Družbo, v kateri bo enakopravnost uresničena in v kateri se bodo vse moči lahko svobodno razvijale, je treba šele ustvariti in to je naloga socializma. Taka preureditev družbe pa ni potrebna samo za posameznike, ki so v sedanjih razmerah zaslužni in brezpravni, temveč jo zahtevajo koristi celote, koristi družbe same.

Tudi pri obravnavi človeka posameznika je Kristan zavračal »strahove«, da naj bi socialistični »kolektiv« uničil, izbrisal individualno osebnost. Zagovornikom individualizma, ki so »grozovito« pretiravali s poudarjanjem egoističnega »jaza«, je nazorno dokazal, da »osebnost, ki zahteva pravice zase, jih mora priznati tudi drugim, priznati jih mora tudi celoti«, in sklenil: »Individualizem in socializem se ne izključujeta, temveč se izpopolnjujeta« (38).

Pri pojasnjevanju položaja slovenskega naroda v Avstro-Ogrski je E. Kristan prav tako ostal čvrsto povezan s kompleksno resničnostjo in daleč od nekih »naravnih« zakonitosti. Veliko pozornosti je namenjal vprašanju kulture kot narodotvornega dejavnika, katere obstoj in razvoj sta (bila tudi) ogrožena, kajti »privatno-kapitalistična lastnina je največja sovražnica ljudske omike. Kapitalizem ne ljubi izobraženih, tudi iz-

nasprotniki tako radi dodajali socialističnim modelom družbenega reda (kar počnejo tudi zdaj). Zelo poenostavljeno je (bilo) socializmu kot uresničitvi marksistične »ideologije« očitano, da je hotel ustvariti nebesa na zemlji. Sto deset let pozneje nikakor ne moremo mimo Kristanovih zavračanj takšnih trditev (7, 51):

Socializem ne obljubuje, da ustvari nebesa na zemlji, ali pa, da odpravi smrt. Sploh ne deluje s čudeži. Pač pa hoče urediti razmere človeškega življenja tako, kakor je na zemlji, med ljudmi v določenem času najbolje mogoče /.../ /Socializem/ nebes ne vstvari na zemlji. Kapitalizem jih tudi ni in nobena družba pred njim ne. /.../ A če ne bo nebes, pekel bode vendar odpravil. Ljudi ne izenači socializem; a enako priložnost za porabo in izražanje vseh različnih darov jim da.

O vedno večji neenakosti v svetu in slovenski družbi čivkajo že vsi (digitalni in klasični) mediji; o strašljivih posledicah (neoliberalnega) kapitalističnega izkoriščanja naravnih virov in o razkrojevalnih učinkih nebrzdane tekmovalnosti in potrošniškega potratniškega, večini vsiljenega načina življenja tudi. Zato je »nevarni socializem« kot mogoča razvojna usmeritev za branilce obstoječega reda (tudi) v slovenski družbi še vedno zelo zelo nevaren. ●

dr. Maca Jogan

Fotografija

Imate kakšno fotografijo iz zgodnjega otroštva? Ne, ničesar nimam, kar bi vam lahko pokazala. Samo povem vam lahko.

Fotografije taborišč najdete v muzejih.

*Jaz imam le strah.
Kot ptica ujeda gnezdi
v razvejeni krošnji
mojih spominov.
Ne morem je prepoditi.
Hrani se z mojim mirom.
Je pa zelo požrešna
in tudi izjemno delavna.
Kar naprej tke
same grozne sanje:
bližajo se vojaki,
vidim škornje, puške,
slišim streljanje,
bobnenje letal,
nekdo kriči,
gledam, kam bi se skrila,
skušam bežati,
ne morem,
nikamor ne morem,
vojaki so vse bliže,
hočem poklicati mamo,
začnem tudi sama kričati.*

*S kriki groze
se prebudim,
čisto nemočna.*

*Fotografij tega strahu
ne boste našli v muzejih.*

Maca Jogan (4. 9. 2015)

Po sledovih črne roke v Loški dolini

Podcerkev 30. decembra 1944

Podcerkev je vasica v Loški dolini na Notranjskem, vpeta na pobočje hriba in razpotegnjena ob vijugasti in dokaj strmi vaški poti. S pobočja vasi se lepo vidi Nadleško polje z Javorniki in Snežnikom. Med drugo svetovno vojno je ta vasica preživljala hude čase. Italijanski okupator je štirinajst mož in fantov interniral na Ustiki, na Rabu in nekaj tudi v Gonarsu. Z izjemo enega, ki je umrl na Rabu, se je preostalih trinajst po razpadu Italije vrnilo domov, nato pa je večina odšla v partizane.

// BESEDILO: **Franc Klemenčič** // FOTO: **arhiv SB**

V Loški dolini so bili svojci in družine prvih partizanov in partizanskih aktivistov izpostavljeni nenehnim represalijam italijanskih fašistov in vaških stražarjev iz postojank v Pudobu in Danah. Zato so se zatekli v gozdove pod Snežnikom, kjer so partizanski aktivisti zgradili lesene barake. Vanje so se naselili prišleki. Kmalu se je pod dobro partizansko organizacijo oblikoval tako imenovani civilni logor«, ki se je pozneje preimenoval v Slivniški bataljon. Skupaj s temi družinami se je iz Podcerkve umaknila tudi šestdesetletna Frančiška Hace, po domače Točkova teta, aktivistka NOO za Podcerkev, ki je imela petindvajsetletnega sina, takrat že partizana Vinka Haceta. Zaradi njega in njene podpore partizanskemu gibanju ji je italijanski okupator med italijansko ofenzivo po ovadbi domačih izdajalcev med prvimi požgal in oropal najemniško Bloškino hišo. Frančiška se je po požigu hiše umaknila iz Podcerkve in je občasno prebivala pri sorodnikih in znancih in za krajši čas celo s sinom Vinkom med partizani v šotorih v javorniških gozdovih, nato pa v »civilnem logorju« pod Snežnikom.

Po napadu Italijanov in domačih belogardistov na ta logor v decembru leta 1942 se je Frančiška umaknila neznanu kam. Leta 1944 je znova prišla v Podcerkev in se naselila v zgornjih prostorih Mlakarjeve hiše, kjer je v pritličju prebivala njena sorodnica Lojzka Hace s svojim štiriletnim sinom Francijem, njen mož Franc Hace pa je bil intendant v partizanskih bolnicah pod Snežnikom.

Komandirja kurirske postaje P1

Vinko Hace, po domače Točkov, se je rodil 19. januarja 1920 in je živel z ma-

terjo Frančiško na njeni rojstni domačiji pri Točkovih, kjer je imela dosmrtno zapisan prostor: kamro s posteljo, omaro in šivalni stroj. Bila je namreč šivilja. Vinko se je po končani osnovni šoli pri Debevcu v Starem trgu pri Ložu izučil za kovača, občasno pa je s tri leta starejšim bratrancom Tonetom Hacetom čez državno mejo na Javornikih tihotapil konje v Italijo.

Na začetku druge svetovne vojne sta se Vinko in Tone, ki sta bila med seboj tesno povezana, v letu 1942 še z nekaterimi fanti in možmi iz Podcerkve pridružila partizanom v prvem Notranjskem odredu, ustanovljenem konec aprila leta 1942. Anton Hace je zaradi dobrega poznavanja javorniških in snežniških gozdov kmalu postal kurir in bil vključen v vzpostavljane prvih kurirskih zvez z Dolenjskega čez Notranjsko na Primorsko. V letu 1942 je bil za kratek čas komandir kurirske postaje postaje P3 pri Senožecah, nato pa bil premeščen za kurirja na P1, ki je bila ustanovljena v aprilu 1943 na Jasenovcu pri Mašunu. Junija istega leta je postal komandir te kurirske postaje in jo je vodil vse do 21. aprila 1944, ko je postal namestnik komandanta II. primorskega relejnega sektorja. Njegov položaj komandirja na P1 je prevzel Vinko Hace, ki je na to postajo prišel septembra leta 1944.

Vinko Hace se je decembra leta 1944 udeležil oficirskega tečaja nekje v Beli krajini. Po končanem izobraževanju naj bi se oglasil doma v Podcerkvi pri svoji materi Frančiški, ki je bivala v zgornjih prostorih Mlakarjeve hiše, v spodnjem stanovanju pa je prebivala njena sorodnica Alojzija Hace. Dva dni pred Vinkovim prihodom sta k njegovi materi prišli dve dekleti z Jurišč, in sicer Ivanka Česnik, ki naj bi bila tudi Vinkovo dekle,

in njena prijateljica Marija Česnik. Obe sta bili aktivistki OF na Juriščah. Najavili sta Vinkov prihod domov, prav tako pa so za to zvedela tudi vaška dekleta, ki so redno prihajala na obisk v Mlakarjevo hišo – ena od teh je bila domobranska obveščevalka.

Vinko Hace je v soboto, 30. decembra 1944, res prišel na obisk k svoji materi v Podcerkev. Tega dne je k svoji materi prišel na obisk tudi Ludvik Gregorič, ki ga doma ni bilo že dve leti. Bil je namreč interniran v koncentracijskih taboriščih

Ludvik Gregorič pred vojno

v Gonarsu in pozneje na Rabu. Skupaj je v taboriščih preživel 18 mesecev in se z Raba vrnil po kapitulaciji Italije septembra 1943 z Rabsko brigado. Pozneje je bil vključen v enote XIV. divizije, ki je odšla na Štajersko.

Prihod črnorokcev v Podcerkev

Tistega dne je prišlo v Podcerkev tudi šest pripadnikov domobranske črne roke iz sestava 47. čete Rupnikovega udarnega bataljona iz postojank na Rakeku in v Cerknici. Pet je bilo domačinov iz Loške doline, eden pa iz Retij v Loškem Potoku. Vodil jih je podnarednik Mirko Kraševce-Kukec, domačin iz Starega trga pri Ložu. Oblečeni so bili v partizanske uniforme. Na prihod Vinka Haceta so čakali v gozdčku, imenovanem Vidmarjeve smreke, nad Podcerkvijo, blizu vaškega pokopališča. Po obvestilu vaške zaupnice, da je Vinko doma, so okoli sedme ure zvečer obkolili Mlakarjevo hišo. Vanjo sta vstopila dva črnorokca, in sicer vodja Ku-

kec in domobranec, doma iz bližnje vasi Nadlesk, Povzpela sta se po stopnišču v zgornje nadstropje. Na njena vrata je potrkal Kukec in jo vprašal, ali bi Vinko lahko pokazal pot za Jurišče. Odgovorila mu je, da Vinko ne ve za pot, pa tudi utrujen da je. Zatem je zaloputnila vrata. Prisotne v sobi je neslišno opozorila, da je pred vrati domobranec Kukec. V tistem trenutku sta oba črnorokca vsak iz svoje strani izstrelila rafal iz brzostrelke v zaprta vrata. Frančiška, ki sta jo zadela dva rafala, se je mrtva zgrudila pred vrati. Ludvika Gregoriča in Marijo Česnik, ki sta skočila skozi okno, so črnorokci ujeli. Marijo, ki si je pri skoku zlomila nogo, so črnorokci mučili in ji pri tem zlomili še obe roki, nato pa ustrelili. Mučili so tudi Ludvika, Kukec mu je klečal na prsni in mu z nožem razrezal obraz in izkopal obe očesi, nato pa ga je v mukah pustil umreti. Mučenje obeh so sosede bližnjih hiš gledali skozi okna in poslušali njune obupne krike. Po tem dogodku so se črnorokci hitro umaknili iz Podcerkve.

Za omenjeno zločinsko dejanje je vodstvo 47. čete Rupnikovega udarnega bataljona štiri črnorokce predlagalo za odlikovanje z borbeno značko. Podnarednika Kukca je v akciji ranil Vinko Hace, ko je nanj streljal od vhodnih vrat Mlakarjeve hiše. Že pred dogodkom v Podcerkvi je bil Kukec odlikovan z značko za protipartizanski boj. Ali jo je dobil tudi v tem primeru, ni znano.

Spomini niso zbledeli

Franci Hace se dogodka tistega decembrskega večera dobro spominja. V svoji spominih je med drugim zapisal: »Bilo je veselo. Pozabili smo na običajno molitev. Vaške punce, ki so pri moji mami redno vasovale, so zapele. V kuhinji se je slišala pesem. Odšel sem v nadstropje k teti, ki je imela poln 'cimer' vasovalcev, tudi obe primorski dekleti. Vinko je sedel na stolu takoj na levi za vrati, teta pa na desni. Obrnil sem se k Vinku in ga prosil, da bi šla z njegovo puško streljat. Ena od Primork je v tem času zapustila tetino sobo. Vinko se je izgovarjal, da zdaj ne moreva iti streljat, da pa bova to opravila naslednji dan. Tako potolažen sem zapustil 'cimer'. Za seboj sem zaprl vrata. Zaslepljen v napol temnem prostoru sem se oprijel ograje na stopnišču in začutil, da nisem sam. Kakor da se nevidna roka steza proti meni. Na levi ob zidu sem videl obris klopi. Držal sem se za ograjo in prvi dve stopnici sestopil vzvratno, se hitro obrnil in kolikor hitro se je dalo stekel v spodnjo ku-

Franci Hace (v sredini), partizan Vinko Hace (desno) in partizanski kurir Franc Žnidaršič v Podcerkvi, 15. avgusta 1944

hinjo. Tu so veselo peli 'Janez, kranjski Janez'. Kmalu zatem je zaropotalo. Pri teti v zgornjem nadstropju so se slišali oglušujoči rafali. Pesem je utihnila, ena od deklet je glasno dejala, da strelja Vinko, vendar sem jih prepričeval, da Vinko nima puške, ki strelja rafale. Po stopnicah navzdol je bilo slišati težke okovane čevlje. Mama je odprla kuhinjska vrata, oprijel sem se njenega krila. Pred nama sta stala dva vojaka, pokrita s partizansko kapo z velikimi rdečimi zvezdami, oblečena v novo uniformo, obraz pa sta imela premazan s črno barvo. Mama sta podila nazaj v kuhinjo in jo rotila, da naj bomo tiho in mirni. Tudi z druge strani je bilo slišati korake, ki so zapuščali hišo. Spet je bilo na stopnicah slišati težke korake in strel. Mama je šla spet v vežo. Na zadnji stopnici je stal Vinko s puško. Mama ga je prijala za roko in ga prosila, naj ne hodi ven. Odrinil jo je, stopil med vhodna vrata in ustrelil. Zunaj so se zaslišali še drugi streli in Vinko se je pred nama opotekel čez hišni prag in omahnil na dvorišču v novozapadli sneg. Težko ranjenega so pozneje prinesli v hišo, na zakonsko posteljo njegovih staršev, kjer je živel še dve uri. Drugi dan smo na vogalu naše hiše opazili, da je na višini dveh metrov odtisnjena črna roka. Popoldne jo je mama s kuhinjskim nožem spraskala s stene. Enake črne roke so bile odtisnjene še na nekaterih drugih hišah, iz katerih so bili očetje ali sinovi pri partizanih.«

Decembrskih dogodkov leta 1944 v vasi Podcerkev se dobro spominja tudi takrat 20-letni Mirko Mavko, partizan v rajonskem odboru OF za Loško dolino. Razveselil se je predvsem obiska sorodnika Ludvika Gregoriča. O njegovem prihodu v Podcerkev so ga seznanili kurirji. »Hotel sem videti sorodnika, obe-

nem pa sem se odločil obiskati še svoje starše in sestri v Podcerkvi. Najprej sem se ustavil pri Strletovih, kjer se je Ludvik zadrževal, potem naj bi šla skupaj k mojim domačim, ki so živeli v zgornjem delu na koncu vasi. Ludvik je predlagal, da se mimogrede ustaviva pri Hacetovih, ker je slišal, da je prišel na obisk k materi tudi Vinko Hace. Bilo je med sedmo in osmo uro zvečer. Povzpela sva se v kuhinjo v prvem nadstropju, kjer so bile poleg Vinka še njegova mama in dve mlajši dekleti s Primorske. Pozdravili smo se in posedli okrog mize. Kmalu, morda čez dobrih 15 minut, je nekdo potrkal na vrata. Odprla jih je Vinkova mama. Po nekaj izmenjanih besedah je vrata zaloputnila, nam pa povedala, da je zunaj domobranec Kukec. Že v naslednjem trenutku se je začelo streljanje. Najprej je zadelo Vinkovo mamo, ki je obležala na tleh. Vsi smo skočili k oknu, da bi se pognali na prosto. Pred mano so bili Ludvik, Vinko in ena od Primork. Ko sem videl, da se spodaj prerivajo, sem se odločil drugače. Dekle, ki je bilo za mano, sem potegnil za seboj v omaro v sobi. Čez nekaj časa sem zaslišal nekoga reči: »Tu ni več nikogar.« V omari sva se potuhnili, in šele ko sva zaslišala ženske glasove in jok v kuhinji, sem omaro odprl. Ženske so nama rekly, naj greva v spodnjo kuhinjo k Lojzki Hace, kjer so me skrili pod posteljo. Bali so se, da se bodo strelci vrnili. Ko sem ocenil, da je nevarnost minila, sem za vaškimi skednji odšel do Strletove domačije. Zaradi ostrega mraza in svežega snega, ki je padal dva dni prej, sem se namenil v hlev. Pod senom sem se čutil varno skritega in se potopil v globok spanec. Zbudil me je pastirček, ki je prišel nakrmit živino. Bilo je pozno dopoldne, po maši. Dolgo me je tresel, ker je pomislil, da sem mrtev. Ko sem se zbudil, sem zaslišal govorjenje ljudi zunaj.«

31. decembra 1944 zjutraj je enota partizanov iz Notranjskega odreda, ki se je zadrževala v vasi Podgora in bila obveščena o napadu črnorokcev v Podcerkvi, izvedla povračilni ukrep. V vasi Nadlesk so prijeli dekly, za katero so vedeli, da je sestra enega od pripadnikov črne roke iz Rupnikovega domobranskega bataljona na Rakeku. V vasi Podcerkev so prav tako prijeli sestre aktivnih domobrancev v omenjenem domobranskem bataljonu. Med njimi je bilo tudi dekly, ki je črnorokcem šivala partizanske kape z neobičajnimi peterokrakimi zvezdami. Vsi vaščani so poslušali govor komisarja, ki je naznanil povračilni ukrep z ustrelitvijo štirih deklet pred požgano partizansko hišo. ●

Božidara Betriani Dara (16. 2. 1923–28. 1. 2016)

Moja prva profesorica filozofije

Pozimi pogosto mislim na našo profesorico filozofije v gimnaziji, partizanko, borko XIV. divizije Božidaro Betriani - Daro. Bila mi je zgled in danes po več kot petdesetih letih vidim, da celo trajen. Na srečo! Spominjam se, kako je prvič stopila v razred. Onemeli smo, bila je lepa in mir na njenem obrazu je bil nenavadno zgovoren in slovesen. Po vsem trpljenju med vojno je stala med nami kot dobra in povrhu plemenita gozdna vila.

// BESEDILO: dr. Cvetka Hedžet Tóth

// FOTO: Božo Petek in osebni arhiv

Ko nam razlaga, kaj je filozofija, vidim knjigo Predsokratiki – in z blagim glasom bere o starih Grkih, ki so svet dojemali drugače kot naša, z monoteizmom prežeta kultura. Starogrški pogled na svet ne govori o stvarjenju, in to iz nič. Tega sveta nista ustvarila noben bog in noben človek, vedno je bil in tudi bo. Vse, kar se dogaja na njem, poteka po določenem redu in človek se čudi, celo občuduje, da svet in življenje v njem sta. Da, človek svet občuduje in svet mu to naklonjenost vrača s tem, da človek na svetu varno domuje. Ta ideal domovanja, kar najtesnejše sovpadanje notranjega reda z zunanjim, družbenim in obojega s svetovnim, kozmičnim redom v tem kratkem življenju, ki ga živimo, me je povsem prevzel. Moja življenjska odločitev je takrat padla in hvaležna sem ji, moji Dari. Ne pozabljam njenih misli, da je treba negovati vedrino in optimizem, kajti z obojim samo potrjujemo življenje, ta enkratni dar, ki je dan nam, ljudem.

Filozofija in partizanstvo – ej, to je bilo čustvo, ki sem ga doživljala tako intenzivno, da ga je Dara v mojih očeh hitro opazila. Prebrala sem vse, o čemer je govorila, in ko sem vprašana, prihaja iz mene gejzir misli in Dara, moja filozofinja in partizanka, samo poslušaj in mi pove: kar ni bilo dano njej, bo vsekakor meni. Takoj je vedela. Za to je treba delati in samo z delom, ki ga imaš rad, si stvar prisvajati. Ko sem imela slovesno predavanje za naziv redne profesorice na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, je Dara prišla s šopkom čudovitih rož – ona, moja prva profesorica filozofije in partizanka, me je počastila.

Spominjam se, kako mi je nekoč zaupala svoje težave z roko, ker je v hudi zimi

osem ur nepretrgoma nosila ranjenca. Preživel je, njen ramenski sklep je ostal rahlo poškodovan, toda njene oči so bile

Božidara Betriani s soborcem iz Tomšičeve brigade pozimi leta 1944 (sliko hrani Muzej narodne osvoboditve Maribor)

neznansko žive, ko mi je pripovedovala o tem, kako lepi so bili obrazi soborcev. Takrat ko ljudje iskreno verjamemo v nekaj plemenitega, pravičnega, ko se za to celo bojujemo, se to zrcali na naših obrazih. Uporništvo te herojske generacije je spremljalo še doživljanje lepote in Dara mi je priznala, da obrazi ljudi niso bili nikdar pozneje tako lepi kot takrat med vojno, v partizanih. Uporništvo teh mladih ljudi, ki so bili pripravljene dati – celo žrtvovati – največ, kar človek sploh zmore, to je življenje, je vodilo nekaj praetičnega, namreč potreba po pravičnosti, in uporništvo ostaja etično razpoloženje, ki ga nobena politična manipulacija ne more poškodovati. Za te borbe je bila etika nekaj onaravljenega, njihova druga narava.

Ta moja profesorica mi je bila navdih za moje trajno življenjsko poslanstvo.

Partizanka v XIV. diviziji, tovariška, hrabra, ponosna, levičarka, marksistka, ki pa je najprej skrajno etično odgovorno negovala najbolj elementarni človeški čut, to je čut za pravičnost, in me na to vedno blagohotno opozarjala. Ko je oblastniški marksizem pomenil oblast in polno mizo – ej, kako grdo in vsiljivo, slinavo, sluzavo, lepljivo so se ob njej drenjali mnogi –, me je ona s svojim zgledom opogumljala razvijati humanistični čut in odnos do življenja. Ta čut je seveda eden najbolj temeljnih za človeštvo in filozofska stroka, v katero me je napotila, mi je bila življenjska orientacijska točka vse do danes, filozofija pa je bila, je in ostaja trajni temelj za

humanistiko. Naj bo povedano jasno in odločno: vrednote NOB pomenijo humanistični odnos do življenja.

Knjiga o Tomšičevi brigadi

Listam po knjigi Tomšičeva brigada, ki jo je napisal Franci Strle v štirih delih in je izšla leta 1995, ob 51. letnici pohoda XIV. divizije na Štajersko. V njej je opisana tudi moja Dara. Devetega januarja 1944, ko je bilo v Tomšičevi brigadi 359 borcev, se jim je med potjo »pridružila Božidara Betriani - Dara, ki je bila v Okiću mladinska aktivistka in partizanska učiteljica«. Pohodi, boji, ustaši besnijo, ščitijo jih Čerkezi iz 1. konjeniške divizije. Bračičevci bedijo, udari še Tomšičeva brigada, ki ji poveljuje Janez Kramarič, in Dara je zraven. Na pohodu je še razvpita nemška 7. esesovska divizija Prinz

Eugen. Dara se bori, vztraja, junaška je in pomaga ji legendarni Martin Kotar.

Kjer so ranjenci, tam Dara pomaga in se razdaja: »Ranjeni namestnik komandirja 2. čete 3. bataljona Tomšičeve Anton Dremelj - Ante je od Dobovičnika jahal na muli, med prebojem prek Rudnika pa so ga Helena Murovec - Heta, Angela Jakša - Olga in Dara Betriani vlekli po odeji. Celo po plazovitih Farovških travnikih so se dričale z njim.« Domačini, ki so gledali partizane, so pomagali – in katero »človeško srce bi se moglo pred temi pogledi umakniti v sebičnost? Kar so imeli, so dajali. Mraz, zima, strašna in neizprosna, borci prezebajo, vsa ozebla je tudi Dara in »pomagajo ji kurirji, med njimi Vid Ganoni - Vide, zlasti pa junak Martin Kotar«; tudi komandir Janez Kramarič je ozebel.

Nič jih ne zaustavi, partizanstvo je kot stisnjena pest ljudstva reklo okupatorju in njegovim pomagačem odločen »ne« – in boji se nadaljujejo. Tudi pohod z ranjenci se nadaljuje in po bitki pri Rakitovcu sta 1. in 2. bataljon Tomšičeve brigade odšla v gozd blizu Pšajnovice. Zvečer so nadaljevali pohod in oddali ranjence v dobro skrito partizansko bolnišnico Triglav pri Kolovcu. Po tej opravljeni nalogi brigadni štab borcem omogoči dvodnevni počitek. Rudi Puhar - Razin je bil premeščen na Dolenjsko, zdaj postane za Razinom nova štabna administratorica Božidara Betriani - Dara.

Partizanski mitingi so imeli nekaj zelo privlačnega, dobesedno vpijali so ljudi, da so se vključevali v partizanske vrste, in številni med njimi so postali pogumni borci. Enkratno in nepozabno način so se sredi bojev in premikov prepletale prvine bojnega in kulturnega, Dara izstopa s svojim junaštvom in kulturalnostjo. Ko sem jo kot njena učenka poslušala v gimnaziji, sem čutila, da je bila v ozadju tega močna, poduhovljena drža, ki lahko človeka ohranja celo v najtežjih življenjskih razmerah. Tak idealizem je prizemljen in partizanski poveljniki so bili vzor tistim, ki so komaj prišli v partizane. V prvi »partizanski učni uri« so novincem kazali, naj se ne bojijo, kajti največji sovražnik je ravno njihov lastni strah, in večina jih je celo izjemno dobro opravila ognjeni krst. Rojevalo se je tovarištvo in tovariš ne more biti vsak človek, gospod pa je lahko vsak, tudi lopov.

Ej, moja Dara, prav si imela, predanost in iskrenost sežeta čez vse, tudi to si mi predala! Tovarišija in tovariš sta pomenila ljudi dobre volje, ki skupaj tvorijo neizmerno zgodovinsko breme in odločno branijo pravico majhnega naroda do svojega svobodnega obstoja, ki

pa je vključeval tudi prizadevanja za socialne spremembe na najširši družbeni ravni. Ta boj je vključeval še kulturo in vemo, da nič ne osredinja življenja tako zelo kot ravno kultura. Ko je Dara meni kot gimnazijki predavala o tem, kako so lačni, prezeblji in ranjeni negovali to kulturno plat, sem doumela smisel tega, zakaj je za nas, Slovence, v marsičem kulturotvorno tudi narodotvorno. Propagandni odsek Tomšičeve brigade je vodil »dr. Lado Lovrenčič, ki je takoj začel pregledovati pevske zборе po četah

Darina učenka Cvetka, avtorica prispevka

in bataljonih, iskati recitatorje in šaljivce, pa tudi skrbeti za harmonikarje, ki so zbujali dobro voljo med partizani po četah in pri gostiteljih po hribovskih domačijah. Istočasno je začel zbirati članke in druge prispevke za brigadno glasilo Tomšičev glas.« Dara je spet aktivna, piše, ureja glasilo, in smrt narodnega junaka Martina Kotarja (1922–1944), komandanta Tomšičeve brigade, je njo in njegove tovariše globoko pretresla. Bil je zelo pogumen in sposoben, nekajkrat ranjen, Dari je rešil življenje. Žal je 21. aprila padel in vem, da je bilo med njima nekaj iskreno srčnega.

Pohod na Štajersko

Med pohodom na Štajersko je v njem spoznala preprostega človeka z veličastno srčno kulturo in napisala mu je sonet Tovarišu Kotarju. Pozneje, julija leta 1953, je bil zaradi izjemnega junaštva razglašen za narodnega heroja. Brat Karel (1924–1944) je bil prav tako partizan in je v svojem bataljonu veljal za najboljšega mitraljezca, žal je 21. januarja padel. Sestra Nežka (1920–1943) pa je bila mladinska aktivistka na terenu in so jo domobranci ubili že pred tem. Na njihovi rojstni hiši je spominska plošča z imeni vseh treh. Upam in iskreno si želim, da bom jaz nekega dne na komeemoraciji pri spomeniku na Rojah, ki je posvečen 106 padlim borcem, recitala Darino pesem Tovarišu Kotarju – tam jo je nazadnje 31. oktobra lani odrecital njegov nečak Anton Kotar. Pripis v knjigi, ki govori o junaštvu Tomšičeve brigade, je ganljiva izpoved v imenu števil-

Darina pesem

*Ko sem šel je bil mir,
le strel mi je zapel, večno uspavanko.
In v ledu zime
sem te zagledal
v objemu pomladnih rož.*

*Ko sem te prvič objel,
iz obroča smrti
so tvoje oči globoko v moje
srce prinesle dih
pomladi,
ki prebuja tisoč cvetov.*

*Šel sem in odšel pokrit
s temi rožami večne pomladi.*

Cvetka Hedžet Tóth

nih soborcev, kajti »Darine ubrane misli so se ujemale s čustvovanjem vseh, ki smo imeli priložnost Martina Kotarja spoznati v boju, v dežju, mrazu in na neskončnih pohodih. Za vsakega je imel nasmeš ali spodbudno besedo, z vsakim je delil grizljaj kruha.« Ta pesnitev je kot zgoščena misel, ki jo osredinja nekaj plemenito gorečega, in ko mi jo je Dara prvič prebrala, sem sama začela zapisovati to zgoščeno povodenj doživljanja pri sebi, kar počnem vse do danes. So trenutki, ko cele ure zapisujem, polagam besedo k besedi in čutim njihovo srečo, da so skupaj, ena ob drugi.

Žalosti je treba kljubovati z vedrino, radostjo do življenja in z optimizmom. Dara je prirejala partizanske mitinge, pevske zbor zapoje, borci recitirajo Kajuhove pesmi, v brigadnem glasilu objavlja članke, rdeča zvezda žari in ljudje trumoma prihajajo poslušat te, ki znajo streljati z mitraljezom, isti prsti pa tako lepo igrajo na harmoniko. Dara objavi sonet z naslovom Žrtvam, kar nekajkrat izide glasilo Tomšičev glas. Tovarištvo se je krepilo in med poveljniki in navadnimi borci »je vladalo najpristnejše tovarištvo«. Čut za pravičnost je bil tolikšen, da »so preprosti ljudje Tomšičevo brigado sprejemali za zaščitnico vseh svojih interesov; na njene poveljnike so se obračali tudi za razsodnike celo v čisto zasebnih zadevah. Te in take odlike so ji dajale moč, da je žela zmage, eno za drugo.« To je zadnja, sklepna misel knjige Tomšičeva brigada – in moja prva profesorica filozofije je bila zraven. ●

Nadaljevanje v prihodnji številki

Ob stoti obletnici rojstva Cecilije Topovšek Gržina Materi se oddolžili s spotikavcem in razstavo

Najbrž se ne zgodi prav pogosto, da bi sinovi in hčere skupaj s svojimi najbližjimi pripravili družinsko slovesnost v spomin na svojo mater, babico in prababico ob stoti obletnici njenega rojstva in se ji tudi tako zahvalili za vse, kar je naredila zanje in za domovino.

Bratje Gržina, Anton, Mile in Stane, iz Ojstrške vasi v občini Tabor so v spomin na obletnico na betonsko steno ograje ob poti namestili spotikavec (bronasto ploščico), na katerem so zapisani podatki o njihovi mami Ceciliji, in postavili priložnostno razstavo ob rojstni hiši. Na slovesnosti je spregovoril najmlajši sin Anton, ki je bil tudi glavni pobudnik za pripravo spominskega dne. Pri sami pripravi dogodka je imel vso podporo obeh bratov in drugih najbližjih, ki so

Sinovi in drugi družinski člani Gržinovih na spominski slovesnosti pred rojstno hišo Cecilije Topovšek Gržina

podatke in pošto na Stari trg v Celju. Konec leta 1941 in na začetku leta 1942 so bili ustreljeni prvi talci, tudi njeni sosedje v Ojstrški vasi Milko Cukala, Jože Hanžič - Zupančičev in Polde Leben. Izseleni so bili Štrukeljčevi, Cukalovi, Lebnovi. Tudi njeni starejši bratje so morali v vojno: Slavko v nemško, padel je pri Zagrebu, Jože, Danilo in Anza pa so odšli v partizane.

Ko se je Cilka z zaupno pošto na začetku decembra leta 1944 spet z vlakom

nemške vojske in njenih sodelavcev, ki so se prebijali proti Avstriji.

Užaljena in prizadeta

Po končani vojni je nadaljevala delo na kmetiji in pomagala pri obnovi domovine. Še vedno je pela in igrala v amaterskem gledališču in pri cerkvenem zboru. Pela je vse do svojega 75. leta pri Mešanem zboru Pevskega društva Tabor. Leta 1951 se je poročila z Antonom Gržino, ki je v Savinjsko dolino prišel z obubožanega in tlačenelega Primorskega, iz Gornjega Zemona pri Ilirski Bistrici. Bil je borec V. prekomorske brigade. Cilka po vojni ni zahtevala priznanja za trpljenje in požrtvovalno delovanje med NOB. Bila je zelo užaljena in prizadeta, ker takratne oblasti niso imele razumevanja za politične zapornike in taboriščnike. Ni se strinjala s kriteriji za pridobitev pravic iz NOB. Nekateri so te kriterije zlorabljali in jih prirejali sebi v prid. Po sprejetju Zakona o žrtvah vojnega nasilja leta 1994 pa je pridobila status političnega zapornika oziroma žrtve vojnega nasilja.

Cilka je bila žena in mama v pravem pomenu besede, stara mama petim vnukom in ženska, ki je zmožna v odločilnih trenutkih zgodovine pokazati svojo zavednost, pokončnost, drznost in pogum. ●

Besedilo in foto: Darko Naraglav

Spominski spotikavec s sporočilom

tako spoštljivo in z zanimanjem spoznavali življenje mame, babice in prababice Cecilije. Bila je izjemna in vsestranska osebnost, zato bo večno ostala v njihovem spominu.

Pestro in težko življenje

Cecilija Topovšek Gržina se je rodila 3. novembra 1918 v Ojstrški vasi v občini Tabor, takrat Sv. Jurij ob Taboru. Že v mladosti je začela peti v cerkvenem zboru in igrati. Vse do začetka druge svetovne vojne je bila njena želja biti pevka ali igralka – ali pa kar oboje. Pela je tudi arije v operetah. Na začetku druge svetovne vojne je kot napredno dekle takoj začela z drugimi somišljeniki sodelovati v boju proti okupatorju. Kot drzna aktivistka je prenašala zaupne

Ko se je Cilka z zaupno pošto na začetku decembra leta 1944 spet z vlakom odpeljala v Celje, je na železniški postaji nanjo s prstom pokazal znani izdajalec Cvenk. Gestapovci so jo odpeljali v Stari pisker.

odpeljala v Celje, je na železniški postaji nanjo s prstom pokazal znani izdajalec Cvenk. Gestapovci so jo odpeljali v Stari pisker. Tam so jo mučili in zasliševali do marca leta 1945, nato pa je bila poslana v kazensko in delovno taborišče v Rogaški Slatini, kjer je ostala do konca voj-

Jezerski gorniki in alpinisti, padli v NOB

Spominska plošča pod Grintovcem

Jezerski gorniki, smučarji in alpinisti Viktor Krč, Ljubo Grabnar, Ferdo Majnik in Ivo Serajnik so bili med drugo svetovno vojno preganjani, izgnani in nato vključeni v partizanske sestave NOV. Od omenjene četverice je preživel samo Serajnik. Leta 1957 so padli trojici za svobodo v letih 1941–1945 postavili spominsko ploščo na Spodnjih Ravneh pod severnim ostenjem Grintovca.

// BESEDILO: **Franci Ekar** // FOTO: **arhiv SB**

Viktor Krč je bil sin znanega gorskega vodnika, obenem tudi ugledni prvi oskrbnik Cojzove koče in Češke koče, jezerski župan, cerkovnik, organist. Osnovno šolo je končal v domačem kraju, nato pa v Ljubljani strojno tehnično šolo. Viktor je s prijatelji Jezerjani v tridesetih letih sistematično osvajal ponovitve že preplezanih smeri v Veliki koroški Babi, Rinkah, Skuti, Dolgem Hrbtu, Štruci, Grintovcu, Kočnah, obenem pa splezal tudi pet novih. Bil je tudi dober fotograf.

Nerazdružljivi sokolski prijatelji

Viktor, Ljubo, Ferdo in Ivo so bili v letu 1940 nerazdružljiva sokolska slovenska domoljubna planinsko-športno naravnana skupina, ki je delovala v okviru športnega društva Sokol. Najprej je bil »na vrsti« Ivo Serajnik, ki je učiteljeval na Jezerskem od leta 1936 do 1939. V letu 1940 so učitelja Serajnika zaradi sokolskega in slovenskega narodnozavednega delovanja kazensko premestili v Žibrše na Notranjskem. Ljubo Grabnar je osnovno šolo opravil na Jezerskem, gimnazijo pa v državni »kraljevi« gimnaziji v Kočevju. V letih 1937–1941 je dokončal trgovsko akademijo v Ljubljani. Bil je dober alpinist in tudi tekmovalni smučar. S smučanjem ga je do popolnosti »zasvojil« in usposobil Ferdo Majnik, ki je bil v letih 1928–1930 učitelj na Jezerskem. Bil je tudi priznan smučarski inštruktor in smučarski funkcionar na banovinski in zvezni državni ravni. Ne glede na to, da je bil Majnik premeščen kot učitelj na predpovršno šolo, je še vedno ohranil vezi in stike z Jezerskim. Bil je tudi dejaven član Sokola v Preddvoru. Življenjski alpinistično-smučarski opus Ferdinanda Majnika se je sklenil v letu 1941, ko je založba Triglav izdala Majnikovo knjigo Bele

gazi, prav takrat pa se je začela tudi druga svetovna vojna.

Takoj po vdoru in zasedbi nemške okupacijske vojske in oblasti v letu 1941 se je Viktor Krč vključil v OF. Julija 1941 je prišel v Gornjesavinjsko področje, kjer je zanetil iskro odporniškega gibanja. Viktorju težki gorski prehodi in poti preko Jezersko-Savinjskega sedla v Logarsko dolino in naprej na Savinjsko niso povzročali nobenih težav, saj je te poti pa tudi ostenja dobro poznal. Bil je

in tudi določen za člana Okrožnega komiteja Ziljska dolina na Koroškem. Ko se je 30. novembra zvečer vračal iz vasi Malošče v Rožni dolini, kjer je imel sestanek, je prišel v bližino zgornje Trupejeve hiše, ki so jo tik pred njegovim prihodom zasedli nemški policisti. Tam ga je s strelom ubil nemški stražar. Ferdo Majnik se je v slovensko partizansko gibanje vključil 12. februarja 1944. Padel je na območju Godešiča.

Ivo Serajnik - Šime je bil v Narodni zaščiti, zatem v Dolomitskem odredu in pozneje v partizanski bolnišnici v Ribnici, ki jo je vodila Franja Bojc - Bidovec. Serajnik je kot politični komisar skrbel za zvezo z drugimi bolnišnicami. Po naključju se je našel dokument – poročni list z njegovim podpisom, ko je na Babnem Polju avgusta leta 1944 vodil partizansko poroko. Dilemo, ali je preživel vojno ali ne, je po naključju razrešil njegov sin prof. Mišo Serajnik, ki je povedal, da se

Spominska plošča pod ostenjem Grintovca

tudi vojaško usposobljen, saj je v Sarajevu leta 1938 opravil šolo za rezervne oficirje. O podrobnejšem delovanju Viktorja v vojnem času je malo informacij, tudi o bitki pri Žužemberku, kjer je leta 1944 padel, ni podrobnih podatkov.

Usodni strel nemškega stražarja

Ljuba Grabnarja s partizanskim imenom Vrhan prvič zasledimo v Kranju na sestanku kranjskih aktivistov v Šorlijevem mlinu na začetku leta 1943. Imenovan je bil za člana skojevskega aktiva

je njegov oče leta 1945 vrnil iz vojske s činom kapetana in sta se pogosto skupaj vračala v alpinistični raj na Jezerskem, kjer je obujal spomine na svoje tovariše.

Ko so 11. avgusta 1957 člani PD Jezersko, Zveze borcev in prijatelji padlih Krča, Grabnarja in Majnika njim v spomin postavili ploščo, je bil prisoten tudi Ivo Serajnik. Slavnostni govornik je bil Ludvik Virnik, borec in planinec, še posebej zaslužen za razvoj Jezerskega, v imenu planincev in gorskih reševalcev pa je zbrane nagovoril Tone Ekar, prvi predsednik PD Jezersko in gorski reševalec. ●

Franc Sever - Franta, partizanski komandant, udeleženec bitke na Menini planini

Z ukano rešil 500 borcev iz

Franc Sever - Franta se je rodil leta 1923. Takoj ob začetku vojne, leta 1941, se je star komaj osemnajst let pridružil partizanom. Sodeloval je v številnih bitkah. Kot zelo zrel, odločen in pogumen komandant je z izjemno požrtvovalnostjo in iznajdljivostjo marca leta 1945 z Menine planine, ki jo je obkolilo 12.000 sovražnikovih vojakov, z ukano rešil 500 borcev. Z nekdanjim partizanskim komandantom se je pogovarjal Aljaž Verhovnik, generalni sekretar ZZB NOB Slovenije.

// BESEDILO: Aljaž Verhovnik

Tovariše moramo strogo in spoštljivo tikati! Najin pogovor je potekal med osemindvajsetletnikom in šestindevedeset let starim borcem NOB, torej med mlado in tisto starejšo generacijo, ki je odslužila »partizanščino«. Franta, pri mojih letih si ti vojno že odslužil. Kaj te je pri tako mladih letih spodbudilo, da si odšel v partizane? Namreč, priznajva si, partizanom vsaj na začetku ni kazalo najbolje. Niste imeli opreme, orožja, streliva. Skratka, samo pomanjkanje in trpljenje sta vas čakala.

»Takrat se ni vedelo, kdo bo zmagal. Naš odpor je bil zelo spontan. Bili smo eni redkih v Evropi, če ne morda kar edini, ki smo verjeli v zmago nad fašizmom in nacizmom. Verjeli smo, da bo slovenski narod dobil takšne pravice, kot jih imajo drugi narodi, zlasti pa da bo naš narod živel znotraj meja iste države. To je bil naš glavni cilj! Odločitev o odhodu v partizane sta spodbudila moj čut in navezanost na domovino, ki jo imam zelo rad. Moj oče je bil Mastrov borec. Vzgajan sem bil v duhu domoljubja. To mi je vcepila tudi učiteljica Ana Gale. Ko sem prišel v partizane, je bila velika revščina. Komaj kaj orožja smo imeli, bili smo maloštevilni. Tudi lačni smo bili, vendar smo vztrajali. Gnala nas je goreča želja po svobodi in zmagi nad nacifašizmom.«

Kaj pa je zate osebno tisto glavno vodilo, da si do konca vztrajal v narodnoosvobodilnem boju? Lažje bi se bilo skriti in počakati na lepše čase. Verjetno si se bal smrti?

»Jezila nas je italijanska okupacija. Odstranjevali so napise, zažigali knjige, nas potujčevali, tlačili. Videli smo, da nas želijo izbrisati, zato je v nas vse bolj tlela ideja upora. Moram priznati, da me je bilo kot borca strah. Pravzaprav ni bilo sotovariša, ki ga ne bi bilo. Bil sem mlad trmast fant kmečkih korenin. Prišel sem iz mirnega in udobnega življenja v vojsko in moral sem streljati

na ljudi. To ni bilo preprosto, vse je bilo popolnoma spremenjeno. Vendar je bila zavest, da moramo biti Slovenci enakopraven narod, močno zakoreninjena v nas. To nam je bilo vodilo v upor.«

Danes večkrat govorimo o vrednotah narodnoosvobodilnega boja. Verjetno pa so se vrednote oblikovale od borca do borca posebej. Katere so bile glavne vrednote zate med vojno?

»Zame sta bili temeljni vrednoti morala in etika. K temu spadajo tudi tovarštvo, domoljubje, zaupanje, poštenost, odgovoren odnos do skupnosti ter tudi pomoč drug drugemu v najtežjih trenutkih. Poznamo mnogo situacij, ko so borci šli reševati ranjence, na koncu pa so ranjenci preživeli, reševalci pa ne. Okoliščine, v katerih smo bili, so nas partizane silile, da moramo svoj boj za obstanek pripeljati do konca. To nas je na koncu privedlo do lastne državnosti! Žal smo Slovenci pogosto naravnani tako, da čakamo, kaj nam bo dala država oziroma domovina, namesto da bi se najprej vprašali, kaj lahko mi damo državi.«

Menina planina, marec 1945. Bili ste v obroču 12 000 pripadnikov okupatorjevih sil. Bilo je slabo vreme, primanjkovalo je hrane in streliva, imeli ste slabo opremo. Borcem preboj dvakrat ni uspel. Kakšni občutki so bili takrat v vaših glavah, ko niste vedeli, ali se vam bo sploh uspelo prebiti? Od kod vztrajnost?

»Tisti, ki smo bili odgovorni za komando, smo verjeli v preboj. Večina borcev pa se je seveda ukvarjala z lastnim preživetjem. Ves odziv borcev je izhajal iz strahu in vprašanja, ali bo preboj uspešen, ali bomo mi kot komandni kader sprejeli pravilne odločitve. Od nas je bilo namreč odvisno, ali bo masaker ali pa se bomo uspešno prebili. Sam sem bil tako v stresu, da na strah sploh nisem pomislil. V mislih sem imel samo to, da moramo rešiti 500 borcev iz obroča. Ko-

Partizan Franta leta 1943

mandni kader v partizanih je odlikovala iznajdljivost, saj od nadrejenih nikoli nismo dobili podrobnega plana dela, ampak samo cilj, do katerega moramo priti. Za pot pa smo se morali znajti sami. Na Menini je bil naš cilj preživetje.«

V tretje ste se tako rekoč brez boja, z ukano, prebili po opuščeni gozdarski drči. Niti Nemci si niso mogli predstavljati, da se bo 500 ljudi lahko prebilo po tako težko prehodnem terenu v zimskih razmerah. Kakšni so bili občutki, ko vam je preboj uspel?

»Nihče ni dojel, kako je morala padla, ker se nam dvakrat ni uspelo prebiti. Nismo vedeli, v katero smer naj gremo. Gledal sem obraze svojih borcev, ki so bili zaskrbljeni. Spraševali so se,

okupatorjevega obroča

ali bom jaz, komaj 22-letni mulec, znal izbrati pravo odločitev. Borci so vedeli, da v tistem trenutku rešitve nismo imeli. Menim, da je bila največja iznajdljivost v tem, da smo se odločili izkoristiti naravne danosti Menine planine. Obširna je, tam je bilo veliko snega, tako rekoč brezpotna, Nemci niso imeli vodnikov in sovražnik ni vedel, kje smo locirani. Zato menim, da nam je Menina tudi pomagala, čeprav nam je bila narava tako mati kot mačeha. Pogosto smo bili namreč tudi lačni in premraženi. V tistem trenutku so mi prišle prav pretekle izkušnje iz NOB, saj sem v njem sodeloval že od leta 1941. Odločili smo se, da ne bomo več mi tisti, ki hodimo pred sovražnikove puške, temveč bomo sovražnika zvalili na naš teren. Morali smo zdržati do noči in se nato prebiti v dolino. Domneval sem, da Nemci nimajo rezervne vojske, ki bi zasedla položaje ob vznožju Menine. Če bo tista njihova vojska krenila gor proti nam na Menino, nimajo druge vojske za popolnitev teh položajev. To se je tudi uresničilo. Pokrajina Menine planine pa nam je pomagala, da Nemci niso mogli v celoti skleniti obroča okoli nas. Menina ni bila samo bitka, temveč mislim, da je po vseh elementih, po morali, etiki, borbenosti, vzdržljivosti in slabih razmerah, živ spomenik slovenskega partizanstva.«

Verjetno si je vsak borec po svoje predstavljal svobodo. Kako si si jo ti?

»Osvobodilna fronta in tudi partija sta v naših vrstah vzdrževali visoko moralo,

zaradi katere je res velika večina borcev verjela v zmago. Prepričani smo bili, da smo na pravi poti do zmage. Mi smo se bojevali za obstoj našega naroda. Dejstvo, da je naš narod danes svoboden in živi v samostojni državi, je zakoreninjeno v narodnoosvobodilnem boju. Ob koncu vojne sem se znašel na Koroškem. Tam smo doživeli, da smo se borili še po podpisu kapitulacije, vse do 15. maja 1945. Umrlo je še 400 borcev. Imeli smo opravka z domačimi izdajci in umikajočo se nemško vojsko. Številni borci so umrli, in čeprav smo uradno bili zmagovalci, svobode nismo čutili.«

So se občutki do tistih, ki so stali na nasprotni strani puškinih cevi, kaj spremenili od vojnih časov pa do danes?

»V moji vasi nas je polovica fantov šla v partizane, druga polovica pa med domobrance. Niti enkrat se nisem grdo obnašal do tistih na drugi strani. Sem pozitiven človek in rad odpuščam. Človek dela napake. Večina domobrancev je bila zavedena s cerkvenih prižnic. Partizanska stran se je po vojni tako rekoč popolnoma slekla in prikazala golo resnico. Druga stran tega ni naredila. Zato tudi tako pritiskajo na neko spravo. Postavljajo se spomeniki, ki niso drugega kot kup betona. To nas ne bo spravilo. Narod se je po vojni že sam s sabo spravil, saj smo morali živeti naprej. Z akti in betonskimi zidovi pa ne bomo prišli do rešitve najtežjega bremena Slovencev – tega krvavega spora iz druge svetovne vojne.«

Dotakniva se še filma o Menini planini. Po dolgih letih je to nov partizanski film na slovenskih tleh. V njem ne bo govor samo o zgodovinskem preboju borcev na Menini planini, temveč predvsem o vrednotah. Film nosi naslov Preboj. Kaj ti pomeni ta film? Zakaj misliš, da je pomemben?

»Film o Menini planini pomeni slovo naše generacije, hkrati priznanje in kritiko naše generacije, da boste mladi rešili ta spomin, ki ga nam ni uspelo. Filmska velika platna najlažje zadržijo v spominu takšen dogodek, kot je bila naša bitka na Menini planini. To so vrednote celotnega NOB, ne samo Menine planine. Žal nas bo samo še pet borcev od petsto, ki bomo videli ta film, in škoda, da tega nismo prej posneli. Lepo pa je, da ste zdaj mlade generacije vzele stvari v svoje roke in začele snemati film. S tem bo naša zgodba ostala v spominu za prihodnje rodove.«

Kaj je glavno sporočilo filma? Kaj bi se lahko ljudje mojih let naučili iz narodnoosvobodilnega boja? Kakšne vrednote bi morali ponotranjiti?

»Ne vsiljevati, temveč predstaviti je treba mladim resnico našega narodnoosvobodilnega boja. Tega se ne smemo lotiti kot politika, ki to zlorablja za propagando. Mladi ljudje bi morali biti zelo ponosni, da smo Slovenci kot narod obstali. Izbojevali smo si vse pravice, da živimo svobodno in demokratično. Imamo dostojanstvo. Ne smemo izgubiti vrednot naše generacije, ki smo jih izoblikovali pred vami. Mladi naj ponotranjijo vrednote, ki narodu dajejo vizijo prihodnosti. Naj imajo kontinuiteto vrednot prejšnjih generacij, ki so narodu koristne in ki narod vodijo naprej. Nobenega vsiljevanja mladini – mladi morajo sami spoznati, kaj je v redu in kaj ne! Ni samo vprašanje partizanstva in kolaboracije. Pomembno je, kako se bo naš narod orientiral v teh svetovnih razmerah in v katero smer bo šel.«

Kaj je zgodovinski pomen narodnoosvobodilnega boja za slovenski narod?

»To je legitimacija našega naroda in zavedanja, kam hočemo. To je naš potni list za vstop med narode sveta! Kot borec bi šel še enkrat isto pot!« ●

Franc Sever Franta in Aljaž Verhovnik leta 2019

Po pol stoletja sta se srečala sovražnika v drugi svetovni vojni

Obsodba fašizma in osebna sprava

Krajevna organizacija Zveze združenj borcev za vrednote NOB Volče že štiri desetletja vsako leto pripravi spominsko slovesnost na Kovačič planini na Kolovratu, na mejnem grebenu, ki deli Soško dolino in Benečijo, in sicer v spomin na boje Gregorčičeve brigade 10. maja 1943 ob prvem pohodu v Slovensko Benečijo. Tu je brigada doživela svoj bojni krst takoj po ustanovitvi v Kneških Ravnah na Tolminskem.

// BESEDILO: **Dušan Jug**, predsednik KO ZB za vrednote NOB Volče pri Tolminu

Sedel sem s skupino borcev leta 2001 po uradnem delu prireditve na Kovačič planini. K meni je prisedel znanec iz Benečije, Romeo Briz, s prijateljem. Pogovor je nanesele na leto 1943, na samo bitko v teh krajih. Romeo je poslušal in dodal: »Spomnim se, kako je bilo. Pokalo je ko satan.« Pri mizi je sedel tudi Alojz Krpan, udeleženec bitke na Kovačič planini, član Gregorčičeve brigade. »V katerem bataljonu pa si bil, saj te ne poznam?« ga je vprašal. »V alpskem,« mu je odgovoril Benečan. V trenutku je nastala mučna tišina, zatem pa je Krpan nadaljeval: »Kaj pa delaš tu?« »Že dolgo se udeležujem srečanj na planini. Najprej skupaj z lovci, saj smo veliki prijatelji, pa tudi z nekaterimi borci se poznam še od konca druge svetovne vojne. Tudi z njegovim očetom,« je pokazal s prstom name. »Nekaterih ne videm več,« je dodal in nadaljeval: »Ne samo vam, tudi meni osebno je fašizem povzročil veliko gorja. Bil sem žrtev takratnih razmer in tako kot mnogi vaši fantje sem moral služiti v italijanski vojski. Pred maščevanjem ob koncu vojne sem se zatekel celo na vašo stran. Veliko Benečanom je fašizem povzročil veliko gorja. Preživeli smo.«

Prijateljske medsebojne vezi

Krpan je nadaljeval: »Žrtve so bile prevelike, da bi pozabili. In za opravičila za storjena dejanja je mogoče prepoznati, saj številnih ni več. Nikakor ne smemo pozabiti tudi na povzročene krivice, storjene nam Primorcem. Res pa je, da ste jih občutili tudi Benečani. Graditi je treba prijateljske medsebojne vezi z zavedanjem, kaj vse lahko povzroči sovražnost. Naše izkušnje povejmo mladim, in to prav s tem opozorilom.«

Pogovor sta sklenila z obsodbo fašističnega režima, ki je povzročil toliko gorja, in si podala roke. Vsi prisotni pa

smo temu nazdravili. Tudi s fotoaparatom sem zabeležil ta dogodek osebne sprave med udeležencema, ki sta bila med vojno sovražnika. Že nekaj let sta oba pokojna in vendar je prilika nanesele, da sta se še za časa življenja osebno spravila prav na kraju, kjer sta doživela absurd nečlovečnosti.

Romeo Briz je bil v bojih na Kovačič planini pripadnik alpske enote italijanske brigade generala Masinija, ki je

pot v Benečijo z brigado. Nalogo za rešitev brigade in ranjence iz obroča so dobili kurirji kurirske postaje P-24, ki je bila tudi zajeta v obroču. Bili pa so dobri poznavalci terena. Nalogo so odlično opravili in tako so brigado po skoraj nepreloženem in strmem terenu prepeljali v bližino največje koncentracije italijanske vojske v dolini. Drzna akcija je bila zelo tvegana. Brigado s skoraj 300 borci so kurirji pripeljali na varno. To je bil pravi čudež, neverjetna misija! Zjutraj so Italijani napadli z okrepljenimi silami, vendar v prazno. Brigada je bila poskrita v skalnatem pobočju tik nad soško cesto v dolini. Naslednjo noč so borci odrinili dalje čez Matajur v Benečijo. Pohod je vodil sam namestnik komandanta partizanskih odredov Slovenije, general Jaka Avšič.

Alojz Krpan je bil dolgoletni predsednik novogoriške borčevske organizacije in v poznih 80. letih tudi predsednik Skupnos-

Romeo Briz (prvi z leve) med borci NOB na Kovačič planini. Poleg njega je Alojz Krpan, četrti z leve Marjan Pavletič in peti z leve Andrej Rot. (Foto: Dušan Jug)

z 2500 dobro oboroženimi vojaki obkolila Gregorčičevo brigado. Bil je v 408. alpski četi, ki je napadala s severne strani, od zaselka Foni na Hlevnik. V srditem celodnevem boju so borci obkoljene Gregorčičeve brigade le s skrajnimi napori in junaštvu ubranili svoje položaje do noči, ki naj bi prinesla rešitev. V celodnevem boju je padlo sedem partizanov, dvanajst ranjenih je bilo nesposobnih nadaljevati boje in

ti borcev VDV Severne Primorske. Med vojno pa je bil leta 1942 borec I. partizanskega bataljona Simona Gregorčiča, pozneje Odreda in v maju 1943 na novo ustanovljene Brigade Simona Gregorčiča. V Vojkovi četi je bil sprejet v SKOJ in po uspešnih akcijah tudi v KP. Sam je povedal: »Sprejeti smo bili tisti, ki smo se izkazali v bojih in akcijah. To ni bilo lahko, saj si moral biti drugim za zgled, biti v bojih vedno v prvih vrstah in med prosto-

Briz in Krpan po osebni spravi ob spomeniku Gregorčičevi brigadi na Kovačič planini, ki ju spominja in opominja na 10. maj 1943.

voljci. To ni bil boj za oblast, ampak boj proti okupatorju. Dejstvo je, da je bila KP avantgarda v OF in edina sila, ki je združila slovenski narod v boj proti okupatorju. To, kar nam skušajo danes podtakniti, je velika laž. In s tega vidika spreminjajo imena praznikov, iz dneva OF v dan upora. Vemo, kaj je v ozadju – opravičevanje kolaboracije, kar je bilo skupaj z zavezniški obsojano že v času vojne. Borci danes težko prenašamo potvarjanje zgodovine, tudi glede povojnih pobojev. O tem nisimo vedeli ničesar in partizanstvo pri tem nima nič.«

Krpan se je rodil leta 1923. Preživel je težko mladost, saj je oče leta 1929, v letih krize, odšel v Ameriko in je skrb za preživljanje družine ostala materi. Kot Slovenec je okusil italijansko zatiranje v šoli in pozneje pri iskanju dela. Septembra leta 1942 se je odločil oditi v partizane, prej pa je že bil vključen v delo Osvobodilne fronte v Vrtojbi, svojem rojstnem kraju, in na Goriškem. Po vojni je ostal v vojski. Rad je prihajal na ta srečanja, saj se je na njih srečeval s svojimi soborci, ko so pri obujanju spominov na tiste težke čase kritično presojali tudi sedanje stanje po letu 1991, po spremembah sistema v naši družbi, ki zanemarja človeka. V tem je temeljna razlika med samim narodno-osvobodilnim bojem in vrednotami, za katere so se bojevali in po njih tudi gradili družbo: za svobodo naroda in človeka kot aktivnega nosilca oblasti.

Vračanje v domače kraje

Mario Briz je bil doma tik za mejo, pri Klobučarjih. Mi pravimo tej vasi Breg. Bil je Beneški Slovenec. Bili so lastniki kar nekaj senožeti na soški strani Kolorvata, saj jim je premoženje razdvojila že avstrijsko-italijanska meja. Že kot ot-

rok se je v času košnje družil z vrstniki tostran meje, v Volčah in na Čiginju pa je imel celo teti. V letu 1941, star 18 let, je bil vpoklican v italijansko vojsko in leta 1943 je z enoto brigade generala Masinija, ki je bila premeščena prav zaradi naraščajočega partizanskega odpora, prišel na Tolminsko. Tam se je bojeval tudi v bitki z Gregorčičevo brigado na Kovačič planini. Po razpadu Italije se je zatekel domov. Tik pred koncem vojne, ko so zavezniški podprli italijansko desnico in s tem pripadnike nekdanjega fašističnega režima, se je zbal čistk in sta se s prijateljem zatekla na našo stran. Dobil je zvezo s partizani kurirji in zadnja dva meseca vojne sta preživela v ilegali na našem območju.

Ob odprtju meje za obmejno prebivalstvo s prepustnicami po letu 1958 je rad prihajal na Tolminsko. Vračal se je v domače kraje, saj se je v 60. letih z družino preselil v Furlanijo. Prijatelj je z nami lovci in ugotovili smo, da je parcela ob lovski koči, kjer je postavljen spomenik Gregorčičevi brigadi, njihova družinska last. Parcelo je želel podariti lovski družini. Zaradi neurejenega dedovanja njihovega premoženja tostran sedanje državne meje in že nekdanje avstrijske meje iz leta 1866, ki jim je razdelila premoženje na dve državi, dedovanje do danes ni bilo urejeno in tega ni bilo mogoče uresničiti. Spoznala sva se, ko sem bil še starešina v lovski družini, ko smo urejali premoženjska vprašanja zemljišča lovske kočice, poimenovane po partizanski karavli P-24. Povedal mi je tudi svojo zgodbo s konca vojne, saj je bil prav moj oče kot komandir karavle P-24 tisti, ki mu je takrat ponudil zatočišče v usodnih prelomnih časih.

Ob urejanju arhiva mi je ta zapisana in dokumentirana zgodba spet prišla v roke. ●

Večno vprašanje

*S smrtjo trgujete,
razpihujete mržnjo in prepir,
nove delitve načrtujete,
med ljudi vnašate nemir.*

*Iz posmrtnih ostankov
bi radi politične točke kovali,
ljudem kažete pretresljive prizore,
rajši bi se pokesali!*

*Za kolovodje, ki so ljudi zapeljali v zločin,
jim lažne evangelije brali,
zlorabljali njihova verska čustva
in jih v pogubo pehali!*

*Da so se udinjali sovragu,
morili, izdajali lastne ljudi,
nič krive pošiljali in taborišča,
od koder se niso vrnili vsi!*

*Zdaj v nešteti grobovih te žrtve ležijo
razsuta po zemlji okostja trohne,
nikogar ni, ki bi rekel, naj v miru počivajo,
naj se nad goro pepela veselje zapre!*

*Sprašujem se, res smrt vse izbriše,
ko enkrat zamahne s koso,
ostaja zločin še zločin,
ko brat dvigne nad brata roko?*

Jože Sevljak

(Pesmi jeze in upora, 2. del, 2014)

Padlim Prekomorcem

*Odhajajo poslednji bojevniki
v nesmrtno kraljestvo,
odhajajo Prekomorci z večno ladjo na
drugo stran,
kjer slavni vojvode Karantanski
in junaki časov vseh in vseh dežel,
ponosno zrejo v svobode dan.
Na belih konjih se obličja jim bleščijo,
njih kopje zlato in meči zlati
skrivnostno se svetlijo.*

*Odhajajo domovine zvesti sinovi–Prekomorci,
resnične zgodovine- hrabri Primorci
z galebi sanj, na drugo stran,
a v naših srcih za vselej
kakor živi plamen zvezd–ostajajo.*

Ana Horvat

Na tradicionalni slovesnosti se je zbralo približno 2000 ljudi

Zadnji boj Pohorskega bataljona

Pri Treh žeblih na Osankarici so se 5. januarja spomnili 76. obletnice zadnjega boja Pohorskega bataljona. Ustanovljen je bil 11. septembra 1942 v Dobrovljah na Pohorju. Na začetku je štel 90 borcev, poveljeval pa mu je Rudolf Mede. Bataljon je izvedel številne akcije, 21. decembra 1942 pa se je premaknil proti Osankarici, kjer si je uredil zimski tabor. Prve dni leta 1943 so nemške sile odkrile partizanski tabor, 8. januarja pa ga je obklopi 2000 nemških vojakov. V boju je življenje izgubilo vseh 69 borcev bataljona.

Slovesnosti in polaganja vencev so se ob mariborskem županu Sašu Arsenoviču, ptujski županji Nuški Gajšek in slovenjebistriškem županu Ivanu Žagarju udeležili še slovenski predsednik Borut Pahor, pa notranji minister Boštjan Poklukar, pravosodna ministrica Andreja Katič in številni drugi. Prisotni so bili tudi predstavniki slovenske policije in vojske, predstavniki združenj borcev in

Na tradicionalni slovesnosti se je zbralo približno 2000 ljudi. Slavnostni govornik je bil predsednik državnega zbora Dejan Židan, ki je posvaril pred nevarnostmi populizma. »Zgodovina je polna dokazov, kako se iz majhne nestrpnosti razvije sovraštvo, ki se konča v trpljenju,« je dodal in izrazil prepričanje, da si ljudje vseeno želijo slišati, da niso pozabljene vrednote, ki so nam jih priborili slovenski partizani in partizanke. Vendar lepo zveneče izjave po njegovem mnenju nikoli ne smejo biti dovolj. Židana tudi skrbijo nedavni nemiri v več evropskih mestih, saj ti kažejo negotovost ljudi, ki nimajo več upanja v ekonomsko varno prihodnost. Ljudje, ki so v stiskah, zlasti tisti, ki imajo občutek, da nimajo več česa izgubiti, so namreč po njegovem mnenju lahek plen sovražnega govora in populističnih retorik gibanj, ki ustvarjajo nevarne delitve.

Ob koncu nagovora je poudaril, da smo Slovenci narod, utemeljen na boju za lastne pravice in lastno svobodo, in uporniki, ki smo celotno zgodovino ve-

Udeleženci slovesnosti na Osankarici so poslušali nagovor mag. Dejana Židana, predsednika državnega zbora in Socialnih demokratov. (Foto: Služba SD za odnose z javnostmi)

liko pričakovali od svoje oblasti. Pravico zahtevati več imamo tudi danes, češar ne more prezreti nihče, še posebno ne prisotni na slovesnosti, je poudaril.

veteranov za slovensko osamosvojitveno vojno, nekdanji borci in svojci umrlih partizanov. ●

Jan Ukmar

Štiri generacije Šarhov

Slovesnosti pri Treh žeblih so se udeležile tudi štiri generacije Šarhovi. Na levi poleg Dejana Židana stoji Šarhova hči Jelka, poročena Šporin, na desni stoji njen nečak Srečko Šarh, vnuk Alfonza Šarha in sin Alfonzovega sina Srečka. Ob njem je žena Jožica. Za Dejanom Židanom (s temno kapo) stoji Jelkin sin Andrej Šporin, spredaj desno (z daljšimi lasmi) je Srečkova hči Barbara Šarh, pravnukinja Alfonza Šarha. Pred njo kleči njen sin Luk, prapravnuk Alfonza Šarha, pred Dejanom Židanom pa stoji njen starejši sin Anže. Drugi na sliki so dve sestri mame Jožice, svetniki iz Ruš, praporščaki in člani SD. (Foto: Franc Jankovič)

77. obletnica dražgoške bitke privabila več tisoč udeležencev

Fašizem dviga glavo po Evropi

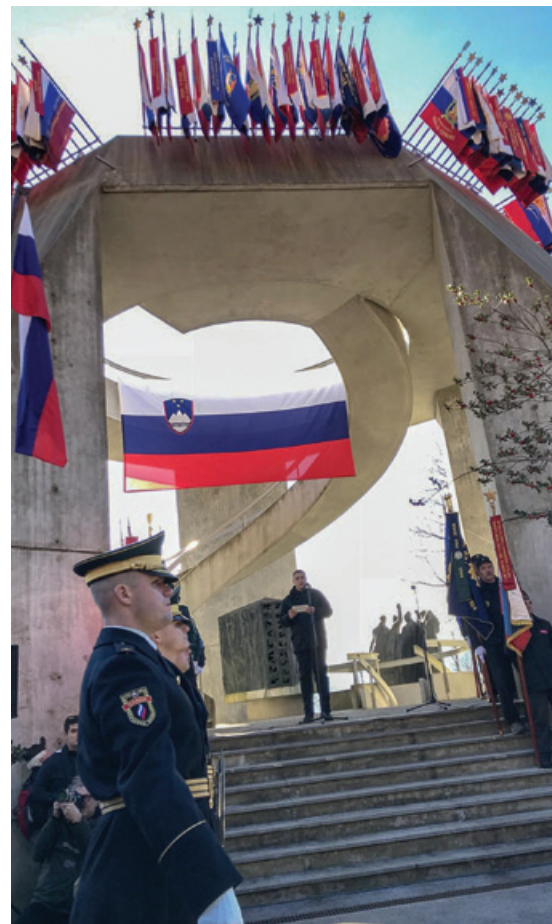
Ob 77. obletnici dražgoške bitke se je 13. januarja v Dražgošah zbralo približno sedem tisoč ljudi. Slavnostni govornik je bil predsednik Državnega zbora Dejan Židan. Ob poklonu vsem, ki so pripomogli, da danes kot narod zmagovalcev živimo pod svobodnim soncem, je Židan opozoril, da sodobne oblike fašizma spet po vsej Evropi dvigajo glavo.

Kot je dejal slavnostni govornik, so se v Dražgošah zbrali, da obudijo spomin na gorenjsko množično vstajo pozimi v letih 1941 in 1942, podoživijo bridko človeško tragedijo dražgoške bitke, se poklonijo padlim partizanom ter dražgoškim in drugim žrtvam in izkažejo hvaležnost borcem narodnoosvobodilnega boja za mir in svobodo, ki ju danes uživamo. Dražgoška bitka je bila po besedah Dejana Židana prvi spopad upornega ljudstva v okupirani Evropi, tako rekoč na tleh tretjega rajha, in epopeja okupiranega ljudstva, ki se bojuje za svojo svobodo.

»Dražgoše so postale posvečeni in neposvečeni kraj romanja ljudi s čisto vestjo in občutjem krivde, nekakšen univerzalni simbol slovenske razklanosti. Za večino so simbol pogumnega slovenskega človeka, ki je preživel in živi,

Upali smo, da je evropska zgodovina z 20. stoletjem izčrpala zalogo temačnega zla. A sodobne oblike fašizma znova po vsej Evropi dvigajo glavo. Ta se ne kaže kot pobesnena zver, ima človeški obraz. Vse bolj prefinjeno je zasidran v naši družbeni realnosti. Standardi o tem, kaj je javno dopustno in sprejemljivo, vse bolj padajo,« je opozoril Dejan Židan in ob tem opozoril na napade na temeljne človekove pravice, zanemarjanje moralnih in civilizacijskih načel, krepitev sovraštva in agresije.

Poleg Židana so se danes v Dražgošah zbrali tudi številni drugi vidni predstavniki slovenske politike. Predsednik države Borut Pahor je v spomin padlim v Dražgošah in drugim žrtvam vojne k spomeniku položil venec. Med udeleženci so bili tudi prvi slovenski predsednik Milan Kučan, predsednik ZZB za vrednote NOB Slovenije Tit Turnšek

Veličastni spomenik v Dražgošah

Stalni udeleženec prireditve v Dražgošah je prvi predsednik Slovenije Milan Kučan (levo), Dejan Židan (desno) pa je bil letos slavnostni govornik.

čprav je že od samih začetkov ujet v viharje svetovne zgodovine. So tudi simbol trpljenja in žrtev. Nekateri drugi pa jih razumejo drugače.

in ljubljanski župan Zoran Jankovič. Planinska društva so pripravila devet pohodov. Najzahtevnejša sta bila 40. spominski pohod Po poti Cankarjeve-

ga bataljona s Pasje ravni, ki se ga je udeležilo 312 pohodnikov, v vseh štirih desetletjih pa so našli že 11.100 udeležencev, in pohod iz Železnikov prek Ratitovca, ki se ga je udeležilo 125 pohodnikov, v dveh desetletjih pa je privabil okoli 3000 udeležencev.

Že zgodaj zjutraj so številni obiskovalci, ki spoštujejo pravičen NOB, dobesedno preplavili kraj, kjer se je Cankarjev bataljon od 9. do 11. januarja leta 1942 uprl 14-krat močnejšemu okupatorju. Fašisti so se kruto znesli nad domačini in vasico zravnali z zemljo. Tisti, ki se takrat niso umaknili s partizani ali pobegnili, so bili vrženi v ogenj, postreljeni, odpeljani v taborišča, razseljeni in pregnani.

»Ponosni smo na našo polpreteklo zgodovino, ko smo bili na strani koalicijskih sil, ki so premagale nacizem in fašizem. Z ustanovitvijo lastne države smo sklenili lok uporništvu,« je prepričan general major Ladislav Lipič in predsednik organizacijskega odbora spominske slovesnosti v Dražgošah. ●

Besedilo: J. A., foto: SD

Kje so korenine zla in sovražnega govora?

Država si zatiska oči, namesto da bi ukrepala

Z zakonom je treba prepovedati delovanje skrajnih skupin, ki se urijo na vojaških vadbiščih v Sloveniji

V Sloveniji smo priče odkritemu nošenju simbolov in gesel fašizma in nacizma ter uniform, ki so jih nosili zapriseženi sodelavci nacistov. Tudi v drugih evropskih in neevropskih državah je vse več zloglasnih skupin, ki se identificirajo z nacizmom in njegovo ideologijo, temelječo na sovraštvu do tujcev in drugače mislečih družbenih skupin. Zanimivo dejstvo ob tem pa je, da sta nacizem in fašizem v državah, od koder izvirata, to je predvsem v Nemčiji in Italiji, z zakonom prepovedana.

// BESEDILO: **Marijan Križman**, podpredsednik ZZB NOB Slovenije

Nürnberški proces v letih 1945 in 1946 je bil proces proti največjim vojnim zločincem pred mednarodnim vojaškim tribunalom, ki je sodil najpomembnejšim voditeljem nacistične Nemčije. Proces je pravno podkrepil razpad nacizma. Po Nürnbergu so v Nemčiji in vrsti drugih držav izvedli še več procesov, na katerih so obsodili še veliko nacistov in njihovih pripadnikov. Po zaslugi procesa so ljudje, ki so ustvarili vojno in izvajali zločine proti človečnosti, dobili kazen v skladu z mednarodnimi merili.

Kako pa je s tem v Sloveniji? Slovenska zakonodaja je pomanjkljiva, nacifašističnih simbolov ne prepoveduje, prav tako nimamo zakona, ki bi izrecno prepovedoval nošenje nacističnih ali

fašističnih simbolov in gesel. Občutljivost slovenskega območja, kjer sta bila fašizem in nacizem še posebno kruta, bi morala biti še toliko večja, saj je prav to zlo prejšnjega stoletja Slovincem namenilo izginotje z zemljevida narodov. Trpljenje Primorcev pod fašizmom vse od leta 1921 do njegova razpada leta 1943 je bilo še posebno hudo, saj so fašisti dolgo pred drugo svetovno vojno na sodiščih za zaščito države obsodili in pobili številne domoljube in predvsem na jug Italije izselili zavedne župnike, učitelje in drugo inteligenco. Nikoli več nacifašizma, nikoli več vojne in sovraštva! O tem so bili po drugi svetovni vojni ljudje prepričani in tudi dolgo so v tem prepričanju živeli, misleč, da so se vsi narodi iz tega zla nekaj naučili. Žal se niso!

Paradiranje v belogardističnih uniformah

Zakaj si naša država zatiska oči, namesto da bi z zakonom prepovedala sovražni govor, nošenje nacističnih, fašističnih in domobranskih uniform, ne ve nihče. Pred časom je v našem glavnem mestu visela zastava s kljukastim križem in samo zaradi zgražanja javnosti je skrivnostno izginila, da ne bo pomote, ne po določbi zakona, ker ga preprosto ni. Primerov paradiranja v belogardističnih uniformah je vse več in sprašujemo se, kam vse to vodi. Italija, Avstrija in Nemčija, kjer sta fašizem in nacizem imela domovinsko pravico, imajo zakone, ki prepovedujejo nošenje uniform, razpihovanje sovraštva do tujcev in javno uporabo simbolov nacizma in fašizma.

Zato je tudi v Sloveniji treba sprejeti zakon, ki bo prepovedoval nošenje nacističnih in fašističnih simbolov, ki bo prepovedoval delovanje skrajnih skupin, ki se urijo na vojaških vadbiščih v Sloveniji, nosijo domobranske uniforme nekdanjih pomagačev nacistične Nemčije in želijo predstavljati narodno gardo.

Zveza združenj borcev za vrednote NOB Slovenije je o tej problematiki odprla javno razpravo in organizirala okroglo mizo po državi. Odziv je bil dober, podpisali pa smo tudi peticijo. V razpravah so poleg javnosti sodelovali tudi

zgodovinarji, pravniki, novinarji, ki so s svojimi prispevki pomagali ustvariti relevantne prispevke za nastanek zakona.

Več kot očitno je, da so stvari ušle izpod nadzora, da organi pregona nimajo podlage za ukrepanje in da nas nekateri želijo vrniti v mračno obdobje polpretekla zgodovine in se oprati greha sodelovanja z okupatorjem, zaprisežene sodelavce nacizma pa prikazati kot narodno vojsko. Slovenija je v koaliciji zmagovalk druge svetovne vojne, prisotnost naših veteranov v Normandiji in drugod, kjer se spominjajo zmage nad nacifašizmom, pa le dokazuje, da imamo enake vrednote kot svobodoljubna Evropa.

Napadi na partizansko dediščino

Fašistična in nacistična ideologija zares nikoli nista izginili, čeravno sta bili ob koncu druge svetovne vojne premagani. Ideologiji se s sodobnimi metodami vračata v vsakdan naše družbe. Pri tem spretno izkoriščata aktualne teme za iskanje krivcev družbenih problemov. Takšen primer so denimo begunci. Vedno pa so priročni tudi napadi na partizansko dediščino, ki jo nekatere politične skupine s pridom uporabljajo za nabiranje predvolilnih točk. Pri tem partizansko osvobodilno gibanje brez sramu

predstavljajo kot zločinsko, simboli okupatorja in sodelavcev pa prihajajo v naš vsakdan kot tisti, ki so zgodovinsko gledano bili edini na strani svoje domovine.

To je seveda popoln nesmisel, saj se morajo danes osvoboditelji zagovarjati kot narodni izdajalci, kolaboranti okupatorja pa postajajo v očeh

V Sloveniji je treba sprejeti zakon, ki bo prepovedoval nošenje nacističnih in fašističnih simbolov, ki bo prepovedoval delovanje skrajnih skupin, ki se urijo na vojaških vadbiščih, nosijo domobranske uniforme nekdanjih pomagačev nacistične Nemčije in želijo predstavljati narodno gardo.

nekaterih narodni junaki. Zastopanje takšnih stališč se ne odraža zgolj pri neresničnih interpretacijah zgodovine, ki ruši identiteto naše države. To se kaže tudi v porastu vsakodnevnih napadov medijev in posameznikov na dobro ime Zveze združenj borcev za vrednote NOB Slovenije. Vsake toliko časa pa smo priče skrunitvam simbolov zmage nad nacifašizmom. Poročali smo že o napadih na spomenik NOB v Jelenovem žlebu, pa v Bazi 20 in številnih drugih krajih.

Prav zaradi tega se je Predsedstvo ZZZB NOB Slovenije odločilo sprožiti pobudo za prepoved nacističnih in fašističnih simbolov. Ne gre zgolj za prepoved oznak in napisov, ki so jih nosili pripadniki fašističnega in nacističnega okupatorja, temveč tudi pripadniki kolaborantskih enot, ki so delovale v se-

stavu okupatorja proti lastnemu narodu. Zveza borcev meni, da takšna ravnanja podpihujejo sovraštvo med slovenskim narodom in širijo nestrpnost, ki maje temelje ustavne ureditve Republike Slovenije. Tukaj ne gre zgolj za prepoved simbolov, temveč tudi za potrebo preganjanju sovražnega govora in širjenja nestrpnosti med ljudmi. Državni organi pa bi morali poskrbeti za takojšnjo prekinitvev in sankcioniranje sovražnega govora, ki je zlasti prisoten tudi na družbenih omrežjih. ●

Jubilejni koncert Partizanskega pevskega zbora

Invalidski pevski zbor, katerega neposredni naslednik je Partizanski pevski zbor, je bil ustanovljen 20. aprila 1944. leta v Planini nad Semičem. Aprila 2019 torej praznujemo tri četrto stoletja delovanja. Obletnico bomo zaznamovali tudi s kulturno-umetniškimi dogodki, vrednim takega jubileja. Zbor je že med vojno imel več kot 200 nastopov.

Partizanske pesmi so poleg zbora peli partizani v bojih, ko so jurišali na sovražnikove postojanke, peli so jih po končanih spopadih, da bi znova strnili vrste in se s pesmijo poslovili od padlih tovarišev, peli so jih izgnanci v taboriščih. Te pesmi so sprejeli v vseh kotičkih Slovenije, v zidanicah na dolenskih gričih, v skednjih in skrivališčih pri-

morskih rodoljubov, na osvobojenem ozemlju in globoko v sovražnikovem zaledju. Partizanske pesmi in pesmi upora so se zapisale v srca številnih Slovencev, ki jih še danes s ponosom pojejo.

Partizanski pevski zbor ohranja domoljubne in partizanske pesmi, ki so nastale v najtežjih časih našega obstoja, in je varuh te kulturne dediščine.

V Cankarjevem domu bomo 9. aprila organizirali koncert ob tem jubileju. To bo predvsem glasbeni dogodek, ki bo poslušalcem pričaral lepoto partizanskih, pa tudi drugih pesmi, ki jih bo poleg Partizanskega pevskega zbora izvajal kot gost Primorski akademski zbor Vinko Vodopivec. V nekaterih pesmih bo oba združena zbora spremljala Laška pihalna godba, po dolgih letih pa tudi sopranistka.

Koncert bo sestavljen iz štirih sklopov: v prvem se bo predstavil Partizanski pevski zbor, v drugem PAZ Vinko Vodopivec, v tretjem Laška pihalna godba, v četrtem pa bodo skupaj zapeli in zaigrali oba zbora, sopranistka Gaja Sorč in Laška pihalna godba. V zadnjem sklopu bomo počastili tudi spomin na 75. obletnico smrti pesnika Karla Destovnika - Kajuha.

Koncert bo v torek, 9. aprila 2019, v Gallusovi dvorani Cankarjevega doma ob 20. uri.

Vstopnice so v prodaji na blagajni Cankarjevega doma in na spletni strani Cankarjevega doma po 5, 10 in 15 evrov.

JUBILEJNI KONCERT

Cankarjev dom, Gallusova dvorana,
9. april 2019 ob 20.00

PPZ
75^{let}
www.ppz.si

Seminarska naloga

Partizanski tisk – orožje proti kupatorju

Med nemško okupacijo na Slovenskem je bila slovenska beseda že sama po sebi simbol upora in geslo revolucije. Partizanski tisk se je uporabljal kot orožje proti okupatorju in je hkrati odgovarjal na potrebo vsakega partizana. Njegov namen je bil predvsem spodbujati protifašistični boj tako v Sloveniji kot v sosednjih državah in spodbujati lokalno prebivalstvo k pomoči partizanom.

// BESEDILO: **Sandra Blaškovič in Nina Rosulnik**

Po kapitulaciji Jugoslavije 17. aprila 1941 je bila Slovenija razkosana in razdeljena med okupatorje. Nemci so zasedli Štajersko, Gorenjsko, severni del Dolenjske in Mežiško dolino, Madžari večino Prekmurja, Italijani pa večji del Notranjske, Dolenjske in Ljubljano. Namen vseh treh okupatorjev je bil uničiti Slovence kot narod (kar sta Mussolini in Hitler tudi javno razglašala), raz-

Takoj po zasedbi ozemlja je bila ustanovljena Osvobodilna fronta slovenskega naroda, OF. Ustanovljena je bila na pobudo Centralnega komiteja Komunistične partije Slovenije 27. aprila 1941 v Ljubljani. Združevala je Komunistično partijo Slovenije, katoliško skupino, ki je idejno večinoma pripadala krščanskemu socializmu, Sokole in kulturniško skupino. Med vsemi naštetimi temeljnimi skupinami je obstajalo soglasje o ne-

mobilizacijo ljudskih množic. Za svoje delo je potrebovala široko razporedeno omrežje ilegalnega tiska, da bi zamilsel odpora in boja proti okupatorjem razširili med slovenskim ljudstvom ter ga v tem nenehno spodbujali in vodili. Največ izkušenj z ilegalnim delom in širjenjem tiskane propagande je imela edino KPS. Že pred okupacijo je namreč izurila vrsto sposobnih ljudi in ustvarila zanesljive zveze po Sloveniji za to vrsto dela. Partijsko vodstvo je zato dalo OF svojo partijsko tehniko, ki je po okupaciji ustanovila številne nove oddelke: dokumentarni, radioodajni, gradbeni in druge.

Partizanski tisk je bil propagandno orodje zoper okupatorja in še bolj pomembno, edino orodje za ohranitev slovenske kulturne zavesti. Položaj slovenskega naroda je bil pod okupacijo izjemno težak, saj so okupatorji siste-

V Tiskarni Slovenija so tiskali tudi Partizanski dnevnik, ta je bil predhodnik Primorskega dnevnika.

likovali so se samo v metodah raznarodovalne politike in v času, predvidenem za uresničitev načrtov. Uradni slovenski tisk je leta 1941 prešel v službo okupatorja ter je pomagal uvajati njegove ukrepe in sprožil gonjo zoper nastajajoče narodnoosvobodilno gibanje.

zadovoljstvu s predvojnimi družbenimi in socialnimi razmerami ter ureditvijo nacionalnega vprašanja. Skupna točka je bila odločitev o nujnosti takojšnjega odpora zoper okupatorja.

OF se je tako rekoč od samega začetka zavedala pomembnosti tiska za

Glede na vse zapisano potrjujeva hipotezo, ki sva jo preizkušali v nalogi: partizanski tisk je bil informativni tisk, ki je prebivalstvo nenehno obveščal o dogodkih na slovenskem ozemlju in prinašal verodostojne novice o pomembnih dogodkih iz sveta. Imel je mobilizacijsko vlogo ter je vključil prav vse sloje prebivalstva v NOB. Bil je pomembno sredstvo boja v času okupacije, saj je dajal zagon slovenskemu prebivalstvu, da vztraja v boju.

matično zatirali in uničevali vse slovensko. Partizanski tisk je pomagal ohraniti nacionalno zavest.

Partizansko novinarstvo je služilo potrebam telegrafске agencije (TANJUG), radia (Kričič in ROF), fotografije in tudi filma, vendar je bilo pretežno zastopa-

Tiskarna Slovenija v Trnovskem gozdu

no v tisku. Pri tem je treba omeniti, da na začetku v partizanskem tisku ni bilo poklicnih novinarjev, razen kakšne izjeme. Spočetka so bili glavni in skoraj edini avtorji člankov in uredniki vodilni politični delavci: Edvard Kardelj, Boris Kidrič, Tone Tomšič, Boris Zihlerl, Edvard Kocbek ...

Partizanski tisk je bil zelo bogat in raznovrsten. Skoraj nemogoče je analizirati prav vse publikacije, saj jih je bilo zelo veliko. Poleg Slovenskega poročevalca in vojaških glasil so izhajali še partijski, mladinski in tudi ženski listi, pa strokovna glasila, ki so se ukvarjala s specifično snovjo, ter lokalni tisk, ki je bil vezan na določena območja. Tiskali so se še letaki, lepaki, brošure z navodili, pesmarice, zloženke. Leta 1944 je bila ponatisnjena Prešernova »Zdravljica«. Izhajala so tudi vojaška glasila. Prvi izrazito vojaški list, ki ga lahko štejemo za slovensko vojaško časopisje, je bil Bilten Vrhovnega štaba Narodnoosvobodilnih partizanskih oddelkov Jugoslavije. Začel je izhajati v Beogradu in ga je sprva urejal Tito. Oktobra leta 1941 je začel izhajati Slovenski partizan, njegova strokovna vsebina pa je bila namenjena predvsem prvim partizanskim enotam. Prva številka, natisnjena v ciklostilni tehniki, je izšla v Ljubljani na desetih straneh in ni bila oštevilčena. Slovenski partizan se je leta 1944 preimenoval v časopis Slovenska vojska in je izhajal še eno leto. Opravil je pomembno vlogo pri organiziranju prvih partizanskih čet v Sloveniji, svetoval je starešinam, kako preživeti zimo 1941, kako poiskati zavetje pri kmetih, kako likvidirati vohune in izdajalce ter kako nabaviti orožje.

Med drugo svetovno vojno je na slovenskem ozemlju delovalo več sto tiskarn. V Ljubljani in njeni okolica so bile tiskarne urejene v različnih zasebnih hišah, delih tovarn in bunkerjih, obrtniških delavnicah. Največje oziroma najpomembnejše med njimi so bile: Podmornica, Tunel, Tiskarna Toneta Tomšiča, Tiskarna tehnika, Tiskarna Jama ali Truga. Po osamosvojitvi Dolenjske se je osrednji komite Komunistične par-

tije Slovenije preselil v Kočevski rog. To je sprožilo tudi selitev ene izmed velikih tiskarn iz Ljubljane. Poimenovali so jo Partizanska tiskarna.

Leto 1943 pomeni velik kakovostni premik v vojaških glasilih, saj je med drugim nastal prvi partizanski časopis, Partizanski dnevnik. Njegova posebnost je, da je bil prvi odporniški dnevnik v okupirani Evropi. Partizanski dnevnik je začel izhajati novembra leta 1943 kot glasilo Triglavske divizije. Zamisel o izdajanju dnevnika se je porodila med člani Triglavskega propagandnega oddelka, Francetu - Miletu Vregu, Edvardu Kokolju in Marjanu Tepini. Njihova odločitev kot prvih urednikov, da bodo izdajali dnevnik, je bila za takratne razmere zelo pogumna.

Ljudje so tisk zelo dobro sprejeli, ga podprli in skrbeli za njegovo ohranitev. Ta spoštljivi odnos se je jasno kazal že v načinu, kako so kmetje skrbeli za ohr-

Partizanski tisk je bil zelo bogat in raznovrsten. Skoraj nemogoče je analizirati prav vse publikacije, saj jih je bilo zelo veliko.

nitev tehnik z ureditvijo prostora zanje, oskrbe članov tehnike s hrano in obveščanjem pred prihodom tujih vojakov. Gradivo je krožilo med hišami v vasi. Velikokrat so ga brali ne le v družinskem krogu, ampak tudi na zborovanjih vaščanov. Sodeč po zapisih poveljnikov različnih partizanskih enot, napisanih na podlagi poročil kurirjev, je prebivalstvo hrepenelo po partizanskem tisku, še posebno v zimskem času. Med drugo svetovne vojne so bile razmere za slovensko prebivalstvo na slovenskem ozemlju izjemno težke. Treba je bilo na kateri koli način organizirati boj proti okupatorju, vzdrževati bojno moralo med partizani in poskrbeti za prihod novih ljudi v partizanske vrste. Po drugi strani pa je bilo treba krepiti moralo tudi civilnemu prebivalstvu. V takšnih razmerah je partizanski tisk odigral ključno vlogo.

Slovenski partizanski tisk je bil del kulturnega gibanja. Spodbujal je slovensko kulturno zavest in prenašal idejo pomembnosti boja proti okupatorju ter ljudstvu in partizanom dajal moralno podporo za upor. Kako zelo je bila močna želja po ohranitvi slovenskega naroda, nam kaže dejstvo, da sta med NOB potreba in želja po partizanskem tisku nenehno rasli. ●

V Ravensbrücku utrjevale močvirje za nove barake

Taborišče rešitev pred nasiljem črnorokcev

Bil je zgodnji začetek zime 6. novembra 1943, ko so domobran- ci v jutranjih urah aretirali na Škofljici in v sosednjih vaseh veliko moških in žensk, katerih sinovi, možje ali bratje so bili v partizanih. Zbirali so jih pred postojanko v središču Škofljice.

Prvo skupino so kar s kmečkim vozom že odpeljali proti Ljubljani, druga skupina pa je še čakala nadaljnje odločitve. Ko je že kazalo, da bo tudi ta skupina, bile so predvsem ženske, odšla naprej, je komandant postojanke ukazal trem vojakom: »Zdaj pojdite pa še po ono, če se bo kaj upirala, jo pa kar doma ubijte!« To je slišala Nuška Gruden, eno izmed čakajočih deklet, ki seveda ni vedela, za koga gre. Čez dobre pol ure so privedli našo mamo Angelco Ogrinc, ki se na srečo ni upirala, čeprav je v danem trenutku v naročju držala enoletno hčerko, prijetje pa ni bilo prvo. Vse so odpeljali

bile izročene Nemcem na izpostavi nemške komande mesta v Mostah.

Nemci so omenjeno skupino žensk po ugotovitvi, da niso partizanke, s tovrnjakom prepeljali do Maribora, tam pa so jih vključili v transport za Nemčijo, v koncentracijsko taborišče Ravensbrück, kamor so prispele 22. decembra 1943. V taborišču so ostale slaba dva meseca in utrjevale močvirje za postavitev novih barak, čeprav so že one imele vse številke nad 25.000, mama 25.742. Nato so jih razporedili po delovnih taboriščih, podružnicah Ravensbrücka. Mamo so poslali v Neubrandenburg, nekatere, predvsem mlajše, pa v Wald-

Angelca Ogrinc ob 100. rojstnem dnevu

Sama je ocenila, da je zanjo pomenila internacija rešitev pred nasiljem črne roke. Čeprav je bila kruta rešitev, je vendarle preživela. Če bi ostala doma, bi za to imela še manj možnosti. Izkušnje taborišča so jo utrdile v prepričanju, da človek z uporno voljo preživi tudi razmere, ki se v normalnem življenju zdijo nekaj nemogočega.

Bila je pokončen človek, dosledna, zdravo kritična, predvsem pa socialno občutljiva za človeka v stiski. Te njene lastnosti so se odražale na vseh področjih njenega delovanja, tako pri službenih obveznostih v kadrovski službi Direkcije železnic in pozneje kot tajnice v krajevni organizaciji Zveze vojaških vojnih invalidov, ko je veliko let s pisanjem vlog, prošenj in pritožb pomagala posameznikom do upravičene odškodnine. V tej vlogi ji ni bilo težko prihajati do upravičencev v oddaljenih naseljih, do katerih takrat niso vodile prometne povezave.

Delo je nadaljevala tudi po preselitvi v Ljubljano pri ZVVI v Krajevni skupnosti Borisa Ziherla in do poznih osemdesetih let v borčevski organizaciji. Poleg družbenih dejavnosti je po upokojitvi skrbela tudi za ohranjanje vezi med internirankami Ravensbrücka in vsakih nekaj let pripravila srečanje. V 103. letu življenja se je mama za vedno poslovila. Kljub težki bolezni, ki jo je prizadela zadnja leta, je bila do konca vedrega duha in jasnih misli. S svojo prisotnostjo, spomini in modrostjo nam je bogatila življenje. ●

Alenka in Janez Ogrinc

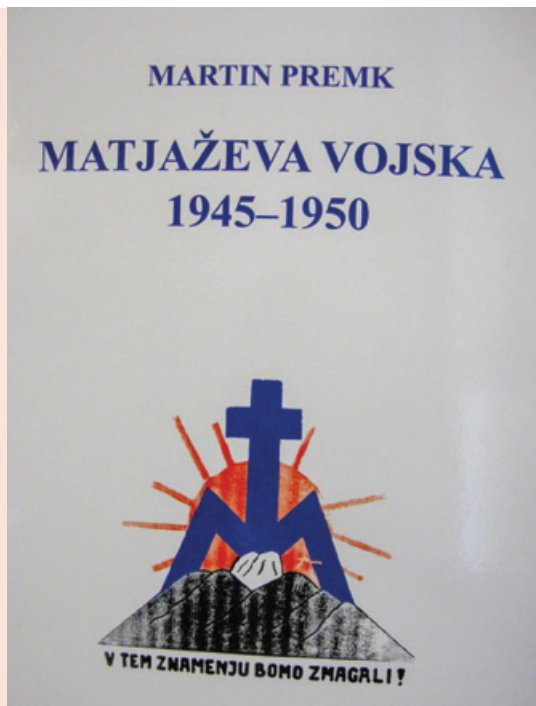

Pogled na barake v taborišču na severu Nemčije

na Rudnik pri Ljubljani, kjer je bila močnejša domobranska postojanka in kjer so izvedli zaslišanja aretiranih. Mamo so obtožili: »Terorizira ljudstvo in ve vnaprej za vsak atentat, ki se bo izvršil.« Po njenem zaslišanju je bil zasliševalec, ki je osebno ni poznal, nekoliko negotov, saj je imela priimek po možu oziroma očetu in ne deklinškega, pod katerim so jo iskali. Zato je naslednjo zapornico med zasliševanjem vprašal, kdo je pravzaprav ženska, ki je bila pred njo. Seveda je ta »ni poznala«, čeprav je bila njena sestrična Tončka Grat. S tem jo je nedvomno rešila nadaljnje obravnave v rokah domobrancev. Tako je bila tudi mama vključena v skupino 14 sovaščank, ki so

bau, kjer je bilo taborišče pod zemljo in so si ob prihodu morale najprej izkoptati prostor za postavitev barake.

Da so interniranke vzdržale režim v taborišču, so si kolikor je bilo mogoče med seboj pomagale, za kar so bile potrebne iznajdljivost, disciplina in velika previdnost. Marsikatera ni prenesla uničujočega dogajanja, zato se je odločila za smrt na električni žici ob taboriščni ograji. Vajene slabih življenjskih razmer že pred vojno so vse interniranke iz skupine, ki je bila poslana s Škofljice, vzdržale režim taborišča in dočakale osvoboditev. Njihovo vračanje pa je trajalo kar nekaj mesecev. Mama se je iz taborišča vrnila 4. avgusta 1945.

Matjaževa vojska 1945–1950

Avtor: dr. Martin Premk, drugi natis

Knjiga Matjaževa vojska 1945–1950 je zgodovinsko delo, ki govori o oboroženih skupinah v Sloveniji takoj po drugi svetovni vojni. Ta čas je najbolj zaznamovala Matjaževa vojska, uradno imenovana Slovenska armija Kraljeve jugoslovanske vojske, ki je delovala iz oporišč v Avstriji in Italiji.

Matjaževa vojska je začela delovati, ko je bil konec leta 1945 pri Nacionalnem komiteju Kraljevine Jugoslavije v Salzburgu ustanovljen Glavni obveščevalni center, ki ga je vodil četniški poveljnik Andrej Glušič. Deloval je z dovoljenjem in podporo anglo-ameriških oblasti. Naloge centra so bile vzpostavitev mreže kurirjev in vohunov, združevanje nasprotnikov nove oblasti in vodenje oboroženih skupin za boj proti novi oblasti v Sloveniji.

Matjaževa vojska in obveščevalni centri so prenehali z delovanjem, ko se je Jugoslavija leta 1948 po sporu s Sovjetsko zvezo začela zблиževati z zahodom. Takrat so Združene države Amerike in Velika Britanija prenehale podpirati vse četniške, ustaške in druge skupine, ki so se še borile proti Jugoslaviji. Takrat so bili ukinjeni tudi obveščevalni centri Matjaževe vojske.

Cena: 18 EUR

Stroški poštnine: 2,75 EUR

Naročila sprejemamo:
po e-pošti romana.jemec@zzb-nob.si
ali na tel.št. 01-434-44-45.

NOVI PRIHRANKI

Električni energiji dodajte še
zemeljski plin in s paketom
DVOJNI PLUS dodatno prihranite.

1. Prinesite račun za električno energijo in zemeljski plin.

Na podlagi računa vam **izračunamo prihranek** in pripravimo pogodbo.

Vse aktivnosti, ki so potrebne za spremembo dobavitelja električne energije in/ali zemeljskega plina, **vam brezplačno uredimo mi**.

Energija plus, d.o.o., Vetrinjska ulica 2, 2000 Maribor

Paket Dvojni plus

080 21 15
www.energijaplus.si
info@energijaplus.si

ENERGIJA PLUS

Celje:

Minilo je 74 let, ko je šest pogumnih partizanov v noči s 14. na 15. december 1944 izvedlo nepojmljivo akcijo in med drugo in tretjo uro zjutraj osvobodilo 127 zapornikov iz celjskega Starega piskra. Vreme je bilo takrat enako kot pred 74 leti, je na poti s slovesne akademije, posvečene temu dogodku, povedal še edini živeči od teh šestih partizanov, Ivan Grobelnik - Ivo, ki je 17. oktobra lani dopolnil 98 let.

Streljanje talcev v Starem piskru

Proslava je bila v Narodnem domu v Celju. Pevski zbor je zapel nekaj prelepih partizanskih pesmi, podeljenih je bilo tudi nekaj priznanj. Med prejemniki je bil tudi naš dopisnik, ki je dejal, da priznanje pomeni obvezo, da se bomo še naprej bojevali za vrednote NOB in edinstveno obdobje naše zgodovine s preveč žrtvami, da bi to pozabili.

»Ne smemo in ne bomo klonili pred novodobnimi simpatizerji kolaborantov, ki jih še vedno kar precej mrgoli po tej lepi deželi,« je poudaril Križanec.

Besedilo: K. S., foto: arhiv Svobodna beseda

Ljubljana:

Kulturno umetniško društvo Serafin je v ljubljanski Festivalni dvorani 24. novembra lani pripravilo 10. praznik partizanske pesmi. Na prireditvi so nastopili Partizanski pevski zbor iz Ljubljane, Mešani pevski zbor Tine Rožanc (Ljubljana), Rudarski pevski zbor Loški glas (Zagorje ob Savi), Ženska vokalna skupina

Danica iz Vrha (Italija), Primorski akademski zbor Vinko Vodopivec (Ljubljana), Mešani pevski zbor Zora (Janče), Marjetka Popovski in Cvet v laseh (Izola), Moški pevski zbor Zarja (Trbovlje) in Moški pevski Jezero iz Doberdoba.

Častni pokrovitelj prireditve je bil ljubljanski župan Zoran Jankovič.

Besedilo: KUD Serafin, foto: Nik Rovnan

Maribor:

Ob dnevu spomina na mrtve je KO ZB Prežihov Voranc 26. oktobra lani ob spomeniku padlim borcem športnikom v Ljudskem vrtu pripravila slovesnost v spomin športnikom SSK Maribora.

Zbrane, med njimi so bili tudi učenke in učenci Osnovne šole Prežihovega Voranca, je nagovoril Ivan Gorjup, predsednik KO ZB Prežihov Voranc, ki je med drugim dejal, da so velik delež k temu, da danes živimo v mirni in svobodni domovini, prispevali prav številni mladi športniki. Tudi zato, da njihovo junaštvo ne bi bilo pozabljeno, je nadaljeval predsednik, se je

upravni odbor MŠD Branik leta 1983 pod predstvom Vitje Rodeta, strokovnim vodstvom kustosa in zgodovinarja Mirka Fajdige odločil postaviti ta spomenik, ki ga je zasnoval kipar Viktor Gojkovič, prostorsko umestil pa arhitekt Bogdan Reichenberg. Na podstavku obeliska je zapisanih 49 imen športnikov, članov slovenskega športnega društva Maribor, ki so darovali svoje življenje.

»Odnos do preteklosti, zlasti tiste, ki je usodno zaznamovala našo zgodovino, je korenina, iz katere raste narodna zavest. Torej moramo poznati glavne poteze narodove preteklosti, biti nanje ponosni, kajti šele na tej osnovi bomo lahko gradili pri ljudeh občutek pripadnosti materinemu jeziku in kulturi, bomo lahko gojili domoljubje,« je še dodal slavnostni govornik in ob koncu poudaril, da ne smemo dovoliti, da nam vrednote osvobodilnega boja, kot so svoboda, domoljubje, tovarišstvo, poštenost, pravičnost, solidarnost in mnoge druge občečloveške in civilizacijske vrednote, ki smo jih živeli tudi v času osamosvajanja leta 1991, po četrtoletja samostojnosti izginjajo pred našimi očmi kot voda v pesku.

Besedilo in foto: Cvetana Golob

Nova Gorica:

Ob dnevu samostojnosti in enotnosti je območno združenje veteranov vojne za Slovenijo Veteran Nova Gorica pripravilo tradicionalni dvig zastave na Sabotinu in mašo za padle v obnovljenih ostalinah cerkvice sv. Valentina na vrhu hriba, ki se dviguje nad Novo Gorico in Gorico.

Zbrane je nagovoril predsednik društva Veteran Srečko Lisjak, ki je poudaril pomen tega praznika za Slovence, slavnostni govornik pa je bil podpredsednik novogoriškega območnega združenja Lucijan Saksida, ki je med drugim dejal, da bi morali biti Slovenci vedno tako enotni, kot so bili v vojni za Slovenijo in ob plebiscitu. V imenu slovenske borčevske organizacije je zbrane pozdravil Janez Alič, član predsedstva ZZB za vrednote NOB Slovenije. Udeležencem je čestital za praznik in poudaril, da zgodovine ne moremo spreminjati in je prilagajati trenutnim potrebam političnih strank.

Ob dvigu slovenske zastave so pripravili tudi kulturni program.

Besedilo in foto: J. A.

Robič:

21. decembra 2007 je Slovenija vstopila v schengensko območje. Padcu meje med Slovenijo in Italijo, ki so ga na mejnem prehodu Robič pričakale množice navdušencev z obeh strani meje, sta prisostvovala takratni slo-

venski zunanji minister dr. Dimitrij Rupel in predsednik Furlanije - Julijske krajine Riccardo Illy. Opolnoči sta dvignila zapornici vsak na svoji strani mejnega prehoda, nato pa sta županoma Kobarida in Podbonesca pomagala prežagati »rampo«.

Organizatorja spominske slovesnosti na nekdanjem mejnem prehodu Robič sta bila 21. decembra 2018 krajevna organizacija ZB Kobarid in ANPI iz Čedad. Skoraj sto obiskovalcev iz Benečije in Posočja si je ogledalo film

o tisti decembrski noči leta 2007, ki se je zapisala v naša srca, ob zvokih harmonike in petju pa so se spomnili zgodovinskih trenutkov. Navzoče sta pozdravila kobarški župan Marko Matajuroc in v imenu štirih prisotnih zamajskih županov župan občine Podbonesec Camillo Melissa.

Besedilo in foto: Vojko Hobič

Vinharje:

V Vinharjah na kmetiji pri Brdarju je bilo 15. decembra lani spominsko srečanje ob 77. obletnici poljanske vstaje, ki ga je pripravila krajevna organizacija ZB Poljane (ZB NOB Škofja Loka).

V te kraje so se decembra leta 1941 stekale skupine prostovoljcev iz vasi osrednjega dela Poljanske doline. Odzvali so se na poziv mobilizacijskih skupin k uporabi proti nemškemu okupatorju, ki je kar takoj začel temeljito uresničevati svoj načrt: selitev celih družin v Srbijo, zaplenba njihovega premoženja, izgoni, nasilno ponemčevanje. Cankarjevemu bataljonu, ki je deloval v hribih med Poljansko in Selško dolino, se je pridružilo 344 prosto-

voljcev. Zdržali so prve spopade z nemškimi policisti in 27. decembra srditi boj z nemškim enotami okrog Pasje ravni. Številni borci so se potem začasno vrnili domov, okrepljeni Cankarjev bataljon pa se je umaknil v Dražgoše in od 9. do 11. januarja 1942 bil ostre obrambne boje v Dražgošah.

Množično dogajanje pri Brdarju ni ostalo skrito nasprotnikom oboroženega odpora. Bili so večkrat izdani. Od devetčlanske močne kmečke družine so vojno preživele tri hčere. Na kmetiji danes gospodari sin partizanke Amalije in vsakoletno srečanje pri njih je spomin na množično poljansko vstajo in na tragedijo odporniške družine.

Na letošnjem srečanju je poleg domačih izvajalcev nastopil raper Darko Nikolovski in navdušil s svojim Partizanom. Govornik je bil zgodovinar dr. Blaž Torkar, postavil je na svoje mesto zgodovinska dejstva in pomen dogodkov, ki so danes deležni inovativnih razlag.

V Vinharje sta bila organizirana dva pohoda: daljši in zahtevnejši iz Žirov ter krajši, povezan z decembrskimi in januarskimi dogodki v letih 1941

1942. Pohodniki so se ustavili pri rojstni hiši organizatorja poljanske vstaje in enega vodilnih v odporu na Gorenjskem, Maksa Krmelja, potem pri Kalanu, kjer je bila ustanovljena Poljanska četa, in na kraju, kjer je bilo zaradi izdaje 22. januarja 1942 ubitih šest dražgoških borcev, ki so se vračali z bojišč na Jelovici in poskušali najti zatočišče bližje domu.

Besedilo in foto: Milena Sitar

Zgornji Tuhinj:

Združenje borcev za vrednote NOB Kamnik in Tuhinj je že sedemnajsto leto zapored 27. decembra lani pripravilo spominsko slovesnost pri spomeniku 192 padlim znanim in neznanim borcem v Zgornjem Tuhinju, med katerimi so tudi vodja ameriške vojne misije, kapetan Charles Fisher in dr. Peter Držaj, ki sta 26. decembra leta 1944 padla v vasi Češnjice, ter narodni heroj Martin Kotar, komandant Tomšičeve brigade, ki je padel v soteski Tesnice pri Vrhpolju pri Kamniku.

Slovesnosti so se udeležili tudi kamniški župan Matej Slapar, predstavnik Veleposlaništva Združenih držav Amerike, obrambni ataše podpolkovnik Klaudius Robinson, predsednik Združenja borcev za vrednote NOB Kamnik Dušan Božičnik ter predstavniki veteranskih in domoljubnih organizacij Občine Kamnik. Slavnostni govornik je bil akademik ddr. Rudi Rizman.

V pozdravnem nagovoru je Dušan Božičnik dejal, da slovesnost pomeni spominjanje na zgodovinske dogodke in počastitev borcev, ki so padli na območju Menine planine. Njim moramo biti neizmerno hvaležni, da lah-

ko danes svobodno izražamo svoja mnenja v slovenski besedi in pojemu slovenske pesmi. Podpolkovnik Klaudius Robinson je v slovenskem jeziku pozdravil vse navzoče ter orisal dogodke in pogumna dejanja Charlesa Fischera, župan Matej Slapar pa je povedal, da se vsako leto zberejo zaradi spominov na gorje in trpljenje, ki so ga med tistimi boji doživljali partizani, zaradi spominov na pogum in predanost. In te spomine smo dolžni varovati tudi zaradi mladih in prihodnjih rodov, ki morajo razumeti, da svoboda ni samoumevna in da se je treba nasilju in nestrpnosti upreti.

Slavnostni govornik, akademik dr. Rudi Rizman, je orisal dogodke pred 74 leti in poudaril, da smo na mestu, ki se je tako kot številna druga v naši domovini in drugod v okupirani Evropi v času druge svetovne vojne v zgodovino vpisalo kot velika tragedija. Po svoji krutosti so še posebno izstopali dogodki, ki so se proti samemu koncu druge svetovne vojne zgodili v Tuhinjski dolini v času, ko je potekala ofenziva esesovske divizije Galicija. O zločinih te divizije govorijo obeležja oziroma grobišča na tem območju.

Besedilo in foto: Občina Kamnik

Planina pri Cerknem:

16. novembra je v Planini pri Cerknem potekala spominska slovesnost v spomin na delovanje mornariškega odreda IX. korpusa NOV Slovenije. Vodstvo odreda je na tem mestu delovalo od novembra 1944 do aprila 1945. leta.

Slavnostni govornik je bil ravnatelj Osnovne šole Cerkno Mitja Dežela. Poudaril je, kako pomembna je bila vloga domačinov na Cerkljanskem med drugo svetovno vojno. Zbrane je nagovoril tudi Giorgio Ribarič, kapetan dolge plovbe in član izvršilnega odbora ZB Piran, prisotni pa so bili tudi kapetan bojne ladje in poveljnik 430. mornariškega divizionarja Boris Geršek z vojaško delegacijo in podpredsednik ZB Idrija Cerkno Jože Jeram. Krajšo slovesnost je s harmoniko pospremil učenec OŠ Cerkno. Med drugim so se

slovesnosti udeležile tudi tri še živeče udeleženske druge svetovne vojne. Spregovorile so, kako so kot otroci in učenke občutile grozote vojne vihre. Delegacija ZB Piran in poveljstva mornarice je pred spominsko ploščo položila venec in se po slovesnosti odpravila še na partizansko grobišče na Vojščici na Vojskem. Tudi tam so se poklonili spominu na padle borce in položili venec na grobove.

Besedilo in foto: Danica Markič

Maribor:

ZB za vrednote NOB Maribor je 20. decembra lani v prostorih Mestne četrti Center pripravila tradicionalno tovariško srečanje predsednikov KO, članov izvršnega in nadzornega odbora. Na srečanju so podelili tudi priznanja devetim zaslužnim članom.

Prisotne je nagovoril predsednik Marjan Žnidarič, pri podelitvi priznanj pa sta sodelovala še Drago Šorgo, predsednik Komisije za priznanja, in podpredsednica ZB Malčka Kovačič. Priznanja so prejeli Boris Demšič iz KO ZB NOB Slivnica - Hoče, Minka Golavšek (KO ZB NOB Fram), Janez Karlin (KO ZB NOB Moša Pijade), Branka Lemajič (KO ZB NOB Center), Marija Lončarič (KO ZB NOB Limbuš - Pekre), Ema Medved (KO ZB NOB Koroška vrata), Vili Rozman (KO ZB NOB Prežihov Voranc), Milena Šarfer (KO ZB NOB Tezno) in Maks Urbanc (KO ZB NOB Lovrenc na Pohorju). Posebej so obdarili s skromnim darilcem Ivana Lužovca, dolgoletnega člana ZB in tudi zastavonošo, ki je 23. decembra praznoval 95 let.

Besedilo in foto: Cvetana Golob

Gorenje Jazne:

Ob spomeniku v Gorenjih Jaznah pri domačiji pri Mrzlikarju se je 26. decembra lani zbrala množica ljudi, ki so počastili spomin na 37 padlih borcev Gradnikove brigade pred 75 leti.

Na slovesnosti, ki sta jo pripravila Združenje borcev za vrednote NOB Idrija - Cerklje in Krajevna organizacija ZB za vrednote NOB Otalež - Cerklje, je zbranim spregovoril Rok Uršič, predsednik ZZB za vrednote NOB Tolmin, Bovec, Kobarid.

»Spomin na padle partizane, ki so bili pripravljene dati življenje za svoje prepričanje, za vero v prihodnost in za uspeh boja proti zavojevalcem, nacifašizmu, nas prepričuje, da moramo biti tudi danes pripravljene. Ne na oboroženi boj, saj nimamo nikogar, ki naj bi nas okupiral, temveč na odpor proti tistim pojmovanjem in gledanjem na svet, ki nas hočejo prepričati, da

so tisti, ki mislijo drugače od večine, ki so drugačni, prišleki, migranti in v zadnjem času celo tisti, ki niso bili rojeni v Sloveniji in še kdo drug, največja nevarnost za naš narod in slovenstvo,« je med drugim dejal Rok Uršič in nadaljeval: »Slovenski narod je izgubil v drugi svetovni vojni skoraj sto tisoč ljudi. Italijani so hoteli ohraniti v prvi vojni pridobljeno Primorsko, Nemci so hoteli razširiti svoj rajh, oboji pa potujčiti naš narod in izbrisati slovenščino kot jezik, Slovence pa narediti za poslušno delovno silo. Slovenski jezik in naša zgodovina sta edino pravo vezivo našega naroda.«

S spominom na žrtve jim izkazujemo spoštovanje in priznanje, saj so bili padli delček tiste vojske, ki je premagala nacifašizem in omogočila slovenskemu narodu, da se je v povojnem času združil, povezal in leta 1991 dosegel nov vrhunec v svojem razvoju – svojo državo, je končal slavnostni govornik.

V kulturnem programu so sodelovali kantavtorica Marjetka Popovski in učenci iz Osnovne šole Otalež.

Besedilo: Aldo Carli, foto: Samo Bevk

Postojna:

Postojnski stanovalci v Domu v Rožni ulici so napolnili večnamenski prostor, ki je namenjen druženju. V pričakovanju vesele urice prijetnega druženja smo najprej pozdravili mlade violiniste, ki jih uči Marinka Kukec Jurič, harmonikarje učiteljice Krapeževe in žensko vokalno skupino, ki jo vodi zborovodja Jerneja Sojer Smerdu.

Zbrane je pozdravila direktorica doma Alenka Curk in se zahvalila za pozornost, da smo prišli med stanovalce doma, obenem pa je postojnsko krajevno skupnost pohvalila za odlično sodelovanje. Pozdravom in čestitkam so se pridružili Franc Koščak, predsednik DU, predsednik KS Goran Bla-

ško, predsednica KO ZB Katja Vuga, predstavnik postojnske Karitas, Marjan Geržina in Bruna Olenik, predsednica postojnske podružnice Veteranskega ženskega Društva Dobrič.

Olenikova se je zahvalila vsem, ki so svojo mladost podarili domovini, ko je bila napadena in je njen klic našel odmev v njihovih mladih uporniških srcih. Ženske, članice takratne AFŽ, so zbirale hrano in oblačila, plette šale, nogavice in puloverje za fante in može v gozdovih, ki so se do končne zmage bojevali proti okupatorjem, nacifašistom in domobrancem. Tudi povojni čas je bil težak, ko je bila domovina porušena. Vsega je primanjkovalo. Ta generacija je največ pretrpela, zato ne smemo pozabiti njihove poti, ki nam je pokazala, kako je treba ljubiti domovino in rod.

Besedilo: Bruna Olenik

Logatec, Črni Vrh nad Idrijo:

Tik pred božično-novoletnimi prazniki sva s prijateljem Milanom Baretičem - Mikijem v Domu upokoencev Logatec obiskala edino še živečo narodno herojino z območja nekdanje skupne države, 98-letno Andreano Družina - Olgo. Ob tej priložnosti sva ji v spomin na letošnji majski koncert PPZ Pinko Tomažič v Cankarjevem domu na Vrhniku izročila fotografski album, ki ga je izdelal predsednik ZB za vrednote NOB Vrhnika Jani Kikelj. Predlagala sva ji tudi, da jo odpeljeva na obisk k njenemu dolgoletnemu prijatelju in partizanskemu soborcu Viktorju Kirnu - Janošiku v bližnji Dom upokoencev v Črnem Vrhu nad Idrijo, in v predlog je takoj privolila.

Veslju ob snidenju starih soborcev ni bilo ne konca ne kraja. Tudi kakšna solzica se je našla. Viktor in Olga sta obujala spomine na partizanske čase, kako sta bila večkrat ranjena, pri tem pa nista pozabila omeniti, da fašizem

znova dviga glavo tudi v Sloveniji. Oba sta menila, da bi se mladi pri nas ponovno uprli tej ideologiji, vendar upata, da to ne bo nikoli potrebno in da ne bo nikoli več vojne. Viktor kot zaprisežen pevec je zapel nekaj starih slovenskih že ponarodelih pesmi, ob tem mu je pomagala tudi Olga.

Pred slovesom sta oba obljubila, da bosta naredila vse, da dočakata okroglo stotico. Viktor je Olgi še obljubil, da ji spomladi obisk vrne, seveda z najino pomočjo.

Besedilo in foto: Miran Štupica

Škocjan, Bučka:

Ob praznovanju 77. obletnice partizanskega napada na nemško postojanko na Bučki je bil 3. novembra lani organiziran tudi pohod izpred spomenika NOV v Škocjanu na Bučko. Spomenik padlim partizanom in drugim žrtvam

je pred kratkim obnovil priznani kamnosek Janez Jenič. Pohoda se je kljub slabemu vremenu udeležilo več kot 40 pohodnikov. Med potjo so si najprej ogledali geometrično središče občine Škocjan, nato pa sta jih na poti pri svoji zidanici pogostila zakonca Smrekar iz Stare Bučke. Pri gasilskem domu na Bučki so se pohodnikom na delu poti pridružili tudi člani 1. spominskega dolenskega partizanskega bataljona, praporščaki in slavnostna govornica Violeta Tomič, poslanka v državnem zboru.

Na Bučki sta se poleg številnih obiskovalcem udeležencem pridružila tudi župan Občine Škocjan Jože Kapler in predsednik KS Bučka. Zaslužnim članom KO ZB Škocjan ja članica predsedstva in predsednica združenja ZB Novo mesto Tilka Bogovič skupaj s predsednikom KO ZB podelila jubilejna priznanja ob 70. obletnici Zveze borcev Slovenije. Med nastopajočimi je bil

tudi ansambel Gašperja Kavška (na sliki), ki je vse zbrane navdušil s svojim nastopom. Po slovesnosti smo pri spomeniku padlemu partizanu, borcem in izgnancem položili cvetje.

Besedilo in foto: Janko Škoporc, predsednik KO ZB Škocjan

Ljubljana:

Na posvetu pri predsedniku Borutu Pahorju o svobodi govora in sovražnem govoru sredi decembra lani je sodelovalo šestnajst slovenskih uglednih snovalcev in izvajalcev politik ter poznavalcev in strokovnjakov iz nevladnih, akademskih in vladnih institucij.

Po Pahorjevih besedah je sovražni govor zloraba svobode govora: »Nešetokrat slišimo same sebe reči, da zagovarjamo svobodo govora in obsojamo sovražni govor. Očitno je, da to najbolj elementarno stališče zahteva nov

premislek o njegovi stvarni vrednosti, zlasti zavoljo številnih novih tehnoloških in družbenih okoliščin sodobnega sveta. Razprava, ki jo želim spodbuditi, naj prispeva k skupnemu premisleku in oblikovanju novega družbenega soglasja o teh pomembnih vprašanjih za demokratično trdnost naše družbe in države.«

Predsednik še dodaja, da je svoboda govora temeljna demokratična pravica, je vrednostni steber demokracije, ustavni steber demokratične družbe in države. Toda ustavna vrednota je tudi prepoved sleherne oblike sovražnosti, tudi sovražnega govora. Jasno je, da je nekje med njima meja. Eno določa pravo, ki pa ne more v celoti odpraviti vseh protislovij, ki so povezana z razmerjem med svobodo govora in sovražnim govorom, čeprav je razvoj pozitivnega prava na tem področju nenadomestljivega pomena. Drugo mejo pa, tako Pahor, določa kultura, in to ne politična.

Besedilo: J. U., foto: Danijel Novakovič

Gorica, Trst:

Po premieri na beneškem festivalu v italijanskih kinematografih predvajajo film Red Land – Rosso Istria, delo italijansko-argentinskega režiserja Maximiliana Hernanda Bruna. Film želi javnost spomniti na smrti, ki naj bi jih med drugo svetovno vojno in po njej na Tržaškem zagrešili italijanski in slovenski partizani. Desnica ob tem glasno poudarja, da so bili ti dogodki desetletja namerno zamolčani. Nekateri spletni komentatorji pa na drugi strani režiserja Bruna obtožujejo fašizma oziroma revizionizma.

Italijanski notranji minister Matteo Salvini s četniško zastavo na Facebooku poziva k ogledu filma in dodaja, da je bilo medvojno dramatično poglavje dolga desetletja načrtno zamolčano. Film so med drugim predstavili tudi v italijanskem senatu, kjer si je prislužil pohvale predvsem desnih politikov. Dejstvo, da so bili med- in povojni poboji na Tržaškem namerno zamolčani, je bilo poleg potrebe po ohranjanju spomina po poročanju Primorskega dnevnika tudi rdeča nit sprejema v tržaški mestni hiši. Na sprejemu je župan Trsta Roberto Dipiazza gostil soustvarjalce filma, ob katerih pa so se gnetli nekdanji in sedanji politični predstavniki tržaške desnice.

Besedilo: J. U., foto: Facebook

Program prireditev v februarju 2019

Štjak, Sežana

Proslava ob 75. obletnici zborovanja zastopnic in članic Slovenske protifašistične ženske zveze za Primorsko, ko so 2. februarja 1944 primorske ženske prvič odločale o svoji lastni usodi, usodi svojih otrok in svojega naroda, bo **v soboto, 2. februarja 2019**, v Štjaku.

Organizatorja: Društvo Dobrič, ZB NOB Sežana

Logarovci, Ljutomer

Spominska slovesnost pri spomeniku dveh umrlih partizanov bo **v nedeljo, 3. februarja 2019**, v Logarovcih.

Organizator: ZB NOB Ljutomer

Dovce, Komen

Proslava v počastitev napada Južnoprimorskega odreda na fašistično kolono bo **v nedeljo, 3. februarja 2019**, v Dovcah.

Organizatorja: ZB NOB Komen, ZB NOB Nova Gorica

Kanal, Nova Gorica

Tradicionalna proslava v spomin na 75. obletnico prehoda XXX. divizije v slovensko Benečijo bo **v nedeljo, 3. februarja 2019**, v Kanalu.

Organizatorja: ZB NOB Nova Gorica, ZB NOB Komen

Gorišnica, Ptuj

Prireditev v spomin na padle kurirje, tudi sekretarja PO KP za Štajersko Franca Belšaka - Toneta, bo **v četrtek, 7. februarja 2019**, v Gorišnici.

Organizator: ZB NOB Ptuj

Boršt, Koper

Slovesnost v spomin na obletnico bitke partizanske enote z imenom »Komanda mesta Koper« in smrt njenega komandanta bo **v petek, 8. februarja 2019, ob 11. uri**.

Organizator: ZB NOB Koper

Pohod od Senovega do Bohorja, Krško

Pohod po poteh XIV. divizije od Senovega do Bohorja bo **v petek, 8. februarja 2019**.

Organizator: ZB NOB Krško

Ptuj, pri spomeniku ustreljenim talcem

Polaganje venca pri spomeniku talcem, ustreljenim 8. februarja 1945, bo **v petek, 8. februarja 2019**, v spominskem parku na Ptuju.

Organizator: ZB NOB Ptuj

Sedlarjevo, Šmarje pri Jelšah

Proslava ob obletnici prehoda XIV. divizije čez Sotlo v Slovenijo bo **v petek, 8. februarja 2019**, v Sedlarjevem.

Organizator: ZB NOB Šmarje pri Jelšah

Pohod od

Sedlarjevega do Gračnice

Tridnevni pohod po poteh XIV. divizije od Sedlarjevega do Gračnice se bo začel **v petek, 8. februarja 2019**, v Sedlarjevem in se bo končal v nedeljo, 10. februarja 2019, v Gračnici.

Organizatorja: Odbor XIV. divizije, ZB NOB Laško

Kamnitnik, Škofja Loka

Spominska slovesnost ob obletnici 50 ustreljenih talcev bo **v soboto, 9. februarja 2019** za Kamnitnikom.

Organizator: ZB NOB Škofja Loka

Veštrski mlin, Škofja Loka

Komemoracija v spomin borcem tiskarjem, ki so zgoreli v partizanski tiskarni v Veštrskem mlinu 8. februarja 1944, bo **v soboto, 8. februarja 2019**.

Organizator: ZB NOB Škofja Loka

Gračnica

Prireditev ob 75. obletnici prihoda XIV. divizije na Štajersko bo **v nedeljo, 10. februarja 2019**, v Gračnici.

Organizatorja: ZB NOB Laško, SB XIV. divizije

Deskle, Nova Gorica

Proslava v spomin na 13. februarja 1945 pobite krajanke bo **v petek, 15. februarja 2019**, v Desklah.

Organizator: ZB NOB Nova Gorica

Predmeja, Ajdovščina

Spominska slovesnost v počastitev spomina na žrtve zločina, ki ga je 24. februarja 1943 storila italijanska fašistična vojska nad družino Bizjak, (p. d. pri Brigiti), bo **v soboto, 16. februarja 2018, ob 11. uri** na Predmeji.

Organizatorja: ZB NOB Ajdovščina, KO ZB Predmeja

Črni Vrh nad Idrijo

Prireditev ob obletnici rojstva narodnega heroja Janka Premrla - Vojka bo **v petek, 22. februarja 2019**, v OŠ Črni Vrh nad Idrijo.

Organizator: ZB NOB Idrija - Cerkno

Oklo nad Ihanom, Domžale

Prireditev v spomin na 24. februarja 1944 72 padlih borcev Kamniško-zasavskega odreda bo **v soboto, 23. februarja 2019, ob 11. uri** na Oklem.

Organizator: ZB NOB Domžale

Cirkovce, Velenje

Spominska prireditev pri spomeniku padlih borcev XIV. divizije bo **v nedeljo, 24. februarja 2019**.

Organizator: ZB NOB Velenje, KO ZB Škale

Paka, Velenje

Prireditev v spomin na pohod XIV. divizije na Štajersko bo **v nedeljo, 24. februarja 2019**.

Organizacija: ZB NOB Velenje, KO ZB Škale, Gorica-Paka

Žlebnik pri

Zavodnjah, Velenje

Prireditev v spomin na boj XIV. divizije in smrt narodnega heroja in pesnika Karla Destovnika - Kajuha bo **v ponedeljek, 25. februarja 2019**.

Pohod iz Raven do spomenika

Organizator: ZB NOB Velenje

Osreške peči v Ravnah pri Šoštanju, Velenje

Prireditev in pohod po poti XIV. divizije bosta **v ponedeljek, 25. februarja 2019**.

Organizator: ZB NOB Velenje, KO Ravne pri Šoštanju

Popravek

V decembrski številki Svobodne besede ste v rubriki Dogodki objavili zapis s slovesnosti v spomin komandanta Staneta, ki je bila na Lokvah pri Črnomlju. V besedilu se mi je zapisalo (ker sem se o tem nekoč pred veliko leti učil iz učbenikov zgodovine), da je bil komandant Stane žrtev nesreče pri preizkušanju »partopa«, ki naj bi ga izdelali partizanski orožarji, kar pa ni točno. Moral bi zapisati, da se je nesreča zgodila pri preizkusu mimometa, prejetega z zavezniško pomočjo. Opravičujem se za storjeno napako.

Franci Jontes

Franjo Malgaj v stripu

Muzej novejšje zgodovine Celje je izdal in založil strip z naslovom Franjo Malgaj – mladenič, ki ga je izbrala zgodovina. Avtorja dela sta Marijan Pušavec in Gašper Krajnc. Delo je izšlo v 3000 izvodih.

Cena stripa je 8 evrov.

Obnova Aljaževega stolpa

Ker smo v uredništvo Svobodne besede dobili kar nekaj vprašanj v zvezi z restavriranjem Aljaževega stolpa in dejstvom, da na obnovljen stolp niso namestili nazaj plošče NOB, smo vprašanje naslovili na Restavratorski center Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije. Iz službe za odnose z javnostmi so nam prijazno odgovorili:

Triglav – Aljažev stolp, EŠD 5531, je kulturni spomenik državnega pomena, pri katerem se skladno z odlokom o razglasitvi in z varstvenim režimom varujejo vse njegove prepoznavne prvine. ZVKDS na podlagi omenjenega dejstva kot tudi uveljavljenih konservatorskih smernic zagovarja stališče, da se stolp ohranja v podobi, ki je zgodovinsko izpričana in podana tudi v osebnih zapisih Jakoba Aljaža.

V notranjost Aljaževega stolpa sodi panorama, ki jo bo tja ZVKDS postavil leta 2019. Na zunanosti stolpa, ki ga je postavil Jakob Aljaž, ni bilo nobene druge oznake razen napisa Aljažev stolp. Zato se je ZVKDS povezal z Zvezo borcev za vrednote NOB Dovje - Mojstrana in se do-

govoril, da bo plošča letos spomladi ob celostni ureditvi okolice postavljena nazaj v bližino stolpa, pred tem pa bo očiščena, restavrirana in varno shranjena na ZVKDS. Enako bo poskrbljeno tudi za vso premično opremo, ki spada k stolpu. Vse to bo primerno usklajeno z okolico

in režimom, ki velja v Triglavskem narodnem parku. Prav tako bo ob začetku planske sezone 2019 ZVKDS skupaj s PZS v vse izhodiščne kočice (ki so zdaj zaprte) obesil večjezična obvestila o ozaveščanju in pomenu Aljaževega stolpa ter o primernem odnosu do spomenika.

»PREBOJ«

Igrano-dokumentarni film o bitki na Menini planini

V duhu časa, ko so vrednote NOB v slovenski družbi načete, želi Zveza združenj borcev za vrednote NOB Slovenije z igrano-dokumentarnim filmom o bitki na Menini planini prikazati NOB kot navdih za prihodnje rodove. Film z naslovom »PREBOJ« prikazuje nemogoče razmere, v katerih so delovali partizani, hkrati pa tovarštva, pripadnosti do domovine in gorečo željo po svobodi.

Zveza borcev se projekta loteva z lastnimi sredstvi ter s pomočjo donatorjev in sponzorjev. Če v vašem okolju prepoznate sponzorje, prosimo vzpostavite kontakt in pripravili bomo potrebno dokumentacijo.

Fizične osebe, naše članstvo in simpatizerje vabimo, da postanete donatorji projekta »PREBOJ«. Višina donacij je poljubna in prostovoljna. Če boste prispevali 15 evrov ali več, boste prejemnik jubilejne značke PREBOJ. Tisti, ki boste prispevali 40 evrov ali več, prejmete dve karti za premiero filma.

Donacijo, ki bo namenjena izključno temu

**projektu, lahko prispevate na naslov:
ZZB NOB Slovenije, Einspielerjeva 6,**

1000 Ljubljana
Koda namena: OTHR
Banka: NLB d.d. Ljubljana
BIC banke ali SWIFT : LJBAS12X
IBAN: SI56 0201 0001 8541 225
Sklic 00 229

Namen plačila: Donacija za film PREBOJ,
Menina planina

Vsem podpornikom projekta se že
vnaprej iskreno zahvaljujemo!

Šarec je imel prav

Predsednik Vlade RS Marjan Šarec je imel še kako prav, ko se je v javnosti oglasil glede oglaševanja v medijih, ki širijo sovražni govor. Predsednik s hrbtenico! Ta njegov poziv državnim podjetjem je naletel na različne odzive. Oglasili so se tudi nekateri politiki, podprli Šarčev predlog in obsodili sovražni govor. Kot pravi star pregovor, če stopiš mački na rep, zacvili. Ta pregovor je namenjen tistim politikom, ki so takoj obsodili Šarčev poziv. Seveda ni težko uganiti, da imam v mislih Ivana Janšo, ki je v svojem zajedljivem slogu takoj navrgel partijo in Udbo. Bolezenska izjava kot vedno. SDS pa je še celo razmišljala zaradi tega apela proti Marjanu Šarcu o ustavni obtožbi zoper njega. Poglejte se, prosim, v ogledalo, stranka SDS s svojim predsednikom na čelu!

Proti Marjanu Šarcu je imel pripombe tudi predsednik SNS Zmago Jelinčič. Torej dva politika, za katera bi v prvi vrsti veljalo, da držita jezik za zobmi, kar se tiče komuniciranja v slovenskem političnem prostoru in žaljenja tistih, ki jima niso pisani na kožo. Navrgel je celo stalinizem in nacizem. Pozabil je omeniti še fašizem, da bi s svojimi primitivnimi izjavami izpadel nekoliko bolj prepričljiv.

Zasledil sem tudi komentarje treh evropskih poslancev SDS, Milana Zvera, Patricije Šulin in Romane Tomc, ki so se pritoževali čez predsednika vlade glede njegovega poziva državnim podjetjem zaradi oglaševanja v medijih, ki širijo sovražni govor. Vi trije ste v Bruslju naredili dovolj blamaž na račun blatenja svoje domovine, da bi vas še kdo resno jemal – in vaše izjave nihče več ne jemlje resno. Najmanj škode Sloveniji lahko naredite v Evropskem parlamentu samo, če molčite.

Če nadaljujem s sovražnim govorom, je ta največ prisoten v komentarjih na spletu ob različnih dogodkih. Pri tem močno prednjačijo komentatorji desnega političnega pola. Pokvarjenost in skrivanje podlih vsebin brez imena in priimka, torej v stilu anonimk, je njihova specialiteta ter način komunikacije in osebne inteligence. Levičarski komentatorji jim ne sežejo niti do gležnjev. To je vidno ob raznih proslavah iz časa NOB in tudi ob proslavi v čast državnega praznika vrnitve Primorske k matični domovini letos v Komnu. Laži, ki so jih trosili v Demokraciji, ti dvigujejo tlak.

Ob objavah ob smrti 41. predsednika ZDA Geoga Busha starejšega sem zgroženo bral komentarje posameznikov. Skrajno nizkotno in primitivno so na vso moč žalili tudi našega nekdanjega predsednika Milana Kučana. Kateri politični opciji pripadajo ti slabiči in pokvarjenci, verjetno ni treba posebej ugibati. Prihuljenost je pač način njihovega primitivnega izražanja. Blatenje pokojnika je najbolj podla in pritlehna oblika, ki si jo privoščijo posamezniki.

Žal ne poznajo dejstva, da je bil pokojni ameriški predsednik pobudnik priznanja Slovenije, in to nekaj šteje. V Belo hišo je v tistem obdobju vsak dan prišlo pet tisoč pisem slovenskih izseljencev, ki so predsednika Busha rotili in prosili, naj Amerika vendarle sproži postopek priznanja. Ponavljam, 5000 pisem na dan. Predsednik Bush je svoje svetovalce vprašal: »Kdo je ta slovenski narod, ki tako vztrajno in odločno apelira name, da ZDA priznajo Slovenijo?« To državo in ta narod moramo priznati, je nadaljeval ... To so dejstva, ki jih ne moremo in ne smemo zanikati.

V bistvu pa mi je žal in iskreno obžalujem, da smo zaradi posameznih politikov in zaradi njihovega gneva in sovraštva do vsega, kar je do leta 1991 naš narod preživel in ustvaril, tako politično razklani, da je to skrb vzbujajoče za obstoj našega naroda. Rešitev lahko prinesemo samo mi, preudarni volivci, in ne nenehne interpelacije, ustavne obtožbe ter zbiranje in hujskanje ljudi pred sodišči.

Srečko Križanec, Štore

Odgovor na kolumno Jožeta Poglajna

V 38. številki Svobodne besede je Jože Poglajen v kolumni »Triintrideset utvar politične odgovornosti« (stran 6) objavil stavek: »Še bolj so za TEŠ 6 odgovorni predsednik naslednje vlade Pahor ter ministra Križanič in Lahovnik, ker so projekt odobrili, ne da bi upoštevali številna opozorila strokovnjakov, da z njim še zdaleč ni vse v redu.«

Avtor se očitno opira na sklepe parlamentarne preiskovalne komisije, ki je objavila svoje sklepe tik pred iztekom prejšnjega mandata poslancev Državnega zbora Republike Slovenije. Podob-

no kot pri delu preiskovalne komisije na temo »pranja« iranskega denarja v NLB ter pri delu preiskovalne komisije o bančni luknji je šlo za politično motivirane sklepe. V primeru prvih dveh preiskovalnih komisij (tiste o TEŠ 6 in tiste o »pranju« iranskega denarja) je šlo za izmišljotino, povezane z mojim političnim umorom.

Projekt TEŠ 6 so najprej vodili ljudje iz kroga SDS (na primer Rotnik in Kotar), pozneje pa ljudje iz kroga takratnega Zaresa (na primer Tot). Projekt je in bo vse to in še obdobje šestih let zelo nizkih cen električne energije na evropskem trgu (od 2012 do 2017 – povezano z nemškimi subvencijami za proizvodnjo električne energije pretežno iz vetrnih elektrarn v skupni vrednosti 165 milijard evrov; leta 2017 na primer 26 milijard evrov) preživel zaradi zelo velikega izkoristka premoga (za okoli 30 % bolje od starega bloka TEŠ 5). S »pranjem« iranskega denarja v NLB so se s polnimi pooblastili ukvarjali po vsebinski plati neodvisni Urad Republike Slovenije za preprečevanje pranja denarja in organi pregona. Na njihovo delo nisem imel možnosti niti pravice vplivati, kar pa preiskovalne komisije Državnega zbora Republike Slovenije ni motilo in me je mirno razglasila za političnega krivca.

Preiskovalna komisija, ki se je v prejšnjem mandatu Državnega zbora ukvarjala z bančno luknjo, je očitno delala z namenom prikriti vzroke, botre in izvajalce milo rečeno neracionalne bančne sanacije decembra leta 2013. »Zgodbo« so ustvarjali s seciranjem posameznih slabo zavarovanih kreditov, za katere pa so banke oblikovale dovolj visoke rezervacije.

Z lepimi pozdravi,

dr. France Križanič, Ljubljana

Mag. Dejan Židan

predsednik Državnega zbora, na spominski slovesnosti 5. januarja 2019 v počastitev 76. obletnice poslednjega boja Pohorskega bataljona na Osankarici:

»21. decembra je Pohorski bataljon, ki je bil kljub svoji maloštevilnosti vse od svoje formalne ustanovitve v septembru 1942 trn v peti nacističnega okupatorja, odšel proti Osankarici.

Postavili so si zemljanke, po poročilih naj bi jih bilo 26, in božič že praznovali v zimovališču. Tabor je obsegal približno 100 kvadratnih metrov, okrog so bili izkopani obrambni strelski zakloni. Borci so imeli v taboru vsakodnevne vaje, za varnost pa so poleg straž skrbele patrolje. Nemci so zaradi delovanja bataljona izpeljali že več hajk, ki niso bile uspešne, zato so stopnjevali nasilje in se pripravljali na veliko akcijo. 6. januarja je bil izdan ukaz za napad.

8. januar 1943 je skrival v svojem dnevu smrt. Skupina 69 partizanov se je kljub očitni premoči uprla dva tisoč vojakom nacistične vojske. Zadnja bitka Pohorskega bataljona, ki je trajala dve uri in pol, je bila krvavo izgubljena, a Slovencem je dala moralni kapital neverjetnih razsežnosti: raje smrt kot nesvoboda! Osvobodilnega gibanja na Štajerskem okupatorju ni uspelo uničiti.

Naši junaki so delavci, gozdarji in kmetje – kot je bil Alfonz Šarh z družino, učitelji, znanstveniki in umetniki. Naši junaki delajo, ustvarjajo, znajo in učijo. Naši vojaki so osvoboditelji, ne osvajalci. Naša zgodovina je zgodba o tem, kako iz delovnega ljudstva nastane narod, ki si mora svojo svobodo priboriti z uporom proti zatiranju. Zgodovina Slovencev in Slovencev so napor, da bi bilo tudi navadnim ljudem dobro. So zgodbe o prizadevanju za pravico šibkih in o krivičnosti, ki izvira iz sebičnosti. So povesti o ljudeh, ki nimajo drugega kot svoje delo, a ne smejo soodločati o njegovih sadovih. O ljudeh, katerih največji želji sta samostojno odločati in biti na svojem.

Sedem desetletij in pol oddaljenega boja se spominjamo z zanosom, pogumom in brezmejno ljubeznijo do domovine. Tridesetkrat močnejšemu in bolj oboroženemu sovražniku so borke in borci Pohorskega bataljona namesto s predajo odgovorili s slovensko pesmijo, ki zveni še danes.«

Dr. France Križanič

podpredsednik ZZB NOB Slovenije, na slovesnosti v spomin na padle borke in borce pred 75 leti, 8. decembra 2018 na Goreljku na Pokljuki:

»Kot vsako leto smo se tudi letos zbrali v spomin na 79 bork in borcev 3. bataljona 7. slovenske narodnoosvobodilne brigade »France Prešeren«, padlih v bitki na tem mestu 15. decembra

1943. Najmlajši je bil star 16 let in najstarejši 41 let. Med padlimi sta bili dve partizanki. Ob tem grobu se obenem spominjamo tudi sedmih partizanov Gradnikove brigade, tu pokopanih v letu 1944.

Bitka na Goreljku je potekala med drugo svetovno vojno in ta je bila posledica poskusa populističnih gibanj, nacizma in fašizma, da vzameta ljudem priborjeno svobodo, enakost in bratstvo ter jih povrneta v podložništvo. Ti dve populistični gibanji sta temeljili na laži in sebičnosti. Eno in drugo sta prignali do skrajnosti in vsaj nacizem je dobil razsežnosti zla, ki ga ne moremo več razlagati ne s populizmom in ne s totalitarizmom. Sobibor, Treblinka, Majdanek, Birkenau, Babji Jar, SS, Einsatzgruppen so imena krajev in organizacij, povezanih z zločinom tedaj še brez imena in brez česar koli primerljivega. Proti temu zlu je nastopila največja generacija, ga porazila in ustvarila sedanjo svetovno ureditev.

Žrtev padlih partizank in partizanov v neenakem boju na Goreljku ni bila zaman. Slovenski narod je z oblikovanjem svoje partizanske vojske nastopil kot subjekt v mednarodnih odnosih ter s tem ustvaril zgodovinsko in mednarodnopravno osnovo svoje državnosti. V Socialistični republiki Sloveniji je nato izvedel industrializacijo ter zgradil gospodarskemu razvoju v postindustrijski fazi potrebno kulturno, šolsko, znanstveno, zdravstveno, socialno, komunikacijsko in varnostno infrastrukturo. Ljudska republika Slovenija in nato Socialistična republika Slovenija je imela na svojem območju vzpostavljeno državno oblast in z ustavo zagotovljeno možnost izstopa iz jugoslovanske federacije. Ta določba je bila leta 1991 z uvedbo samostojne države, Republike Slovenije, tudi izvedena. Nanjo se je v svojem meritornem mnenju, podanem ob razpadu Jugoslavije, sklicevala Banditerjeva komisija.«

Dr. Blaž Torkar

zgodovinar, na srečanju 15. decembra 2018 ob 77. obletnici poljanske vstaje v Vinharjah na kmetiji pri Brdarju:

»Slovenci smo bili v svoji zgodovini večkrat na pomembnih zgodovinskih preizkušnjah in druga svetovna vojna je nedvomno močno zaznamovala naš narod in našo usodo. Slo-

venci smo bili razkosani med okupatorje in obsojeni na uničenje. Odgovor na okupacijo je bil odpor, ki ga je vodila Osvobodilna fronta in na čelu katere so bili komunisti. Slovensko partizansko vodstvo je že jeseni leta 1941 začelo priprave na oboroženo vstajo in osvobajalo prva ozemlja na Gorenjskem. Tudi v Poljanski dolini je vzniknil odpor, in ne samo odpor, zgodila se je vstaja, prava množična vstaja domoljubnih Poljancev proti nemški okupatorju.

V drugi polovici decembra se je v Poljanski dolini zadrževal okrepljeni Cankarjev bataljon, ki je organiziral manjše vojaške akcije, hkrati pa je potekala tudi mobilizacija. Samo v Poljanski dolini je vstaja zajela 51 vasi in vstaji se je pridružilo 381 ljudi. Vojaške akcije so se vrstile druge za drugo, 16. decembra na Črnem Vrhu, potem napad na orožniško postajo v Poljanah, napad na cestna mostova na Trebiji in na Hotavljah ter zaustavitev nemške kolone tovornjakov, ki so se odpravili iz Škofje Loke, da bi začeli izseljevati prebivalce Hotavelj in Poljan. Nemci so zaradi množičnega odpora začeli dovažati nove in nove moči, da bi uničili Cankarjev bataljon. Po hudih bojih se je vodstvo bataljona odločilo umakniti s tega območja, saj so se zavedali, da lahko pride še do večjega vojaškega pritiska in nasilja Nemcev. Ta sklep bataljona, pomanjkanje orožja in streliva, občutek malodušja ob vedno močnejšem okupatorju so številne borce spodbudili, da so začeli zapuščati bataljon in se vračati na svoje domove, to je trajalo vse do 6. januarja, ko je bataljon že bil v Dražgošah.

Mnogi se danes sprašujejo, ali je bila vstaja Poljancev potrebna, ali je bil odpor proti močnemu sovražniku sploh potreben, ali je bilo vredno žrtvovati toliko življenj, toliko civilnih žrtev. Taka vprašanja kažejo na nerazumevanje takratnega časa.«

90 let Pavle Čekredževski

// PIŠE: **Olga Knez**

Častitljivih 90 let je v družinskem krogu praznovala Pavla Čekredževski iz Tomaja. Rodila se je v zavedni kraški družini, kovaču Karlu Fabjanu in materi Angeli, v Kosovelovem Tomaju 8. januarja 1929, in to v najhujši zimi, ki jo Kraševci še vedno pomnijo. Ker se oče ni hotel vpisati v fašistično stranko, je bila družina preganjana, očeta pa so večkrat zaprli v zapor Coroneo v Trstu in je bil interniran v koncentracijsko taborišče na jugu Italije.

Pavla je po šolanju v italijanskem jeziku v Zavodu šolskih sester v Trstu in po delu kurirke in obveščevalke za celoten Kras med NOB šolanje nadaljevala na učiteljskiču v Tolminu in ga v prvi povojni generaciji leta 1949 uspešno končala. Kot učiteljica je službovala v Hrpeljah, Renčah in Podnanosu, najdlje pa v Dutovljah, kjer je 1980. leta odprla novo šolo, naslednje leto pa se je upokojila. Učenci jo imajo še vedno radi in se je spominjajo, saj jim je bila kot mati ter jim je vlivala pogum in prave življenjske vrednote.

V težkih časih obnavljanja povojne domovine je imela posluh za otroke iz revnejših družin, pomagala jim je pri učenju in poti do kruha. Ljubezen z leto mlajšim Vladimирjem, doma z Ohrida v Makedoniji, je kronala leta 1956 s poroko v Dutovljah. V zakonu sta se jima rodili dve hčeri: Ingrid (1956, živi v Sežani) in Nastja (1958, stanuje v Novi Gorici), ki sta tudi delali v prosveti. Že 37 let je Pavla v poklju. Z možem, ki je delal kot špediter, sta rada odhajala na potovanja in v toplice. Skoraj 60-letno skupno življenje je leta 2005 prekinila moževa smrt.

Pavla še vedno poskrbi sama zase. Poleg vrta in rož so ji v nadvse veliko veselje trije vnuki (Tiva, Tjaša in Tomaž) ter štiri pravnukinje (Ana, Vita Maria, Mila Gloria in Šana). Praznovanje je za svojce pripravila v znani kraški gostilni Ravbar v Dolu pri Vogljah, ki nosi letnico 1888 in slovi po pristani kraški kulinariki. Vnučinja Tiva pa jo je razveselila z okusnimi tortami.

90 let Antona Fleka

// PIŠE: **Ljudmila Kocjan** // FOTO: **Milena Fink**

Anton Flek se je rodil 4. decembra 1928 na Tanči Gori, občina Črnomelj. Že v rani mladosti je okusil tegobe tistega časa, saj je moral hoditi na pašo in pomagati staršem pri kmečkih opravilih.

Ko je dopolnil trinajst let, se je začela druga svetovna vojna. Že takrat mu je dal starejši brat pošto, letake, da jih je nastavljal vaščanom pred vrata, nato pa bolj zavednim dajal tudi v roke. Tako so vaščane obveščali o pomenu odpora proti okupatorju. Ker je bil zanesljiv, je kmalu postal kurir na relaciji Črnomelj–Stari trg. Menjava pošte je bila na Vrh gori. Velikokrat se je bal tropa volkov. Spominja se zasedanja zbora odposlancev v Kočevju in zasedanja SNOS v Črnomlju.

Po vojni se je zaposlil v Rudniku Kanižarica, nato pa je odšel v Maribor v kmetijsko strojno šolo. Po končani šoli se je zaposlil v podjetju Ustroj, kjer je delal kot traktorist. Po služenju vojaškega roka se je spet zaposlil v Rudniku Kanižarica. Leta 1953 se je poročil v vas na kmetijo. Ukvarjal se je s kmetovanjem, zlasti je redil živino. Da bi lažje preživljal družino in posodabljal kmetijo, je postavljaj ostrejšja.

V zakonu sta se mu rodila dva sinova. Sin Darko je leta 2016 umrl zaradi zahrbtnosti bolezni, 2014 pa mu je umrla žena. Doma živi sin Tone z družino, vsi lepo skrbijo za Antona, marsikaj pa si naredi tudi sam.

Anton Flek je bil 25 let predsednik KO ZB Dragatuš. Tudi tajniška dela je opravljal sam. Obvestila je osebno nosil do članov. Aktivno je deloval v občinskem odboru. Napisal in prebral je številne govore pokojnim članom in še vedno se vključuje v vse delovanje Zveze borcev ter si prizadeva za vključitev novih članov v organizacijo. Vseskozi je Anton deloval tudi v Prostovoljnem gasilskem društvu Tanča Gora, katerega član je. Je tudi član KORK Dragatuš, DESUS-a in Društva upokojencev. Še vedno ima odličen spomin in zanimivo pripoveduje.

Ob rojstnem dnevu smo Antona obiskali predstavniki Združenja borcev za vrednote NOB Črnomelj, Krajevne organizacije Zveze borcev za vrednote NOB Dragatuš, Rdečega križa, Desusa, Društva upokojencev in Krajevne skupnosti Dragatuš.

SVOBODNA
B E S E D A

www.svobodnabeseda.si

90 let Ane Rukše

// PIŠE IN FOTO: **Petra Šinkovec**

Ana Rajk, poročena Rukše, prihaja iz kmečke gabrske družine. Anina mama si je moža našla v Gabrju in se z njim poročila leta 1920. Skupaj sta imela sedem otrok, Ana se je rodila četrta po vrsti.

Leta 1941, ko je bilo Ani trinajst let, se je začela druga svetovna vojna. V vas so sprva prišli Nemci, ki jim je bilo prebivalstvo naklonjeno, saj so si od njih obetali zaslužek in boljše življenje. Vendar Nemci niso dolgo okupirali Gabrja. Meja z Ljubljansko pokrajino se je premaknila proti Šentjerneju in Gabrje se je priključilo Ljubljanski pokrajini ter padlo v roke Italijanov, tem pa prebivalci niso bili ravno naklonjeni. Z Italijani so prišli tudi belogardisti, ki pa jim Ana raje reče »belopožigalci«, saj so požgali mnogo gabrskih domov, kruto so se znašali tudi nad prebivalci in partizani.

Družina Rajk je bila partizanska družina. V očetovi zidnici je bila partizanska postojanka, saj je imela dober razgled na celotno okolico. V zidnici so partizani dobili hrano, pijačo in prenočišče. Anin brat je bil partizanski kurir. Sestra se je sprva preizkusila kot bolničarka, pozneje pa je postala terenska delavka. Ana je z mladinkami za partizane nabirala in pripravljala hrano, zbirala sanitetni material, sodelovala je na partizanskih mitingih. Na enem izmed njih je nastopila s Kajuhovo recitacijo Slovenska pesem, ki jo zna še danes. Vas so Nemci trikrat bombardirali. Ana se še zdaj spominja vseh teh dogodkov, kot bi se dogajali včeraj. Gabrja pa niso bombardirali le z letali. Na vas so okupatorji večkrat streljali s topovi iz Novega mesta, saj so vedeli, da je v Gabrju in okolici veliko partizanov.

Dogodek, ki se ga Ana najbolj živo spominja iz časov vojne, se je zgodil na Jožefov dan, 19. marca leta 1945. Sestra se je vrnila domov v spremstvu dveh partizanov. Z družino so sedli k mizi in večerjali. Na oknu sta se prikazala dva obraza. Vedeli so, da so belogardisti. V hišo so takrat metali bombe in vanjo streljali, žrtev pa na srečo ni bilo.

Končno so dočakali svobodo. Prišla je socialistična Jugoslavija, na katero ima Ana lepe spomine. Pravi, da je to bila res socialistična država, saj so resnično pomagali ljudem. Zadovoljna je bila tudi z voditeljem, Josipom Brozom - Titom, za katerega pravi, da je bil pravi voditelj. In kot pravi: »Kakršno Jugoslavijo je on dobil, vso uničeno in lačne ljudi, jih je dobro postavil na noge. Ljudje so ga imeli res radi.«

Po vojni je Ana delala kot prostovoljka v Novem mestu, kjer so pospravljali ruševine. Leta 1947 se je kot tkalka zaposlila v Novoteksovi tekstilni tovarni. 1. maja 1948 je bila sprejeta v KPJ. Včlanjena je bila tudi v Zvezo borcev. Anino delovanje je bilo cenjeno, saj je dobila mnogo pohval in priznanj. Med drugim je bila trinajstkrat razglašena za udarnico.

Priznanje za narodno herojinjo

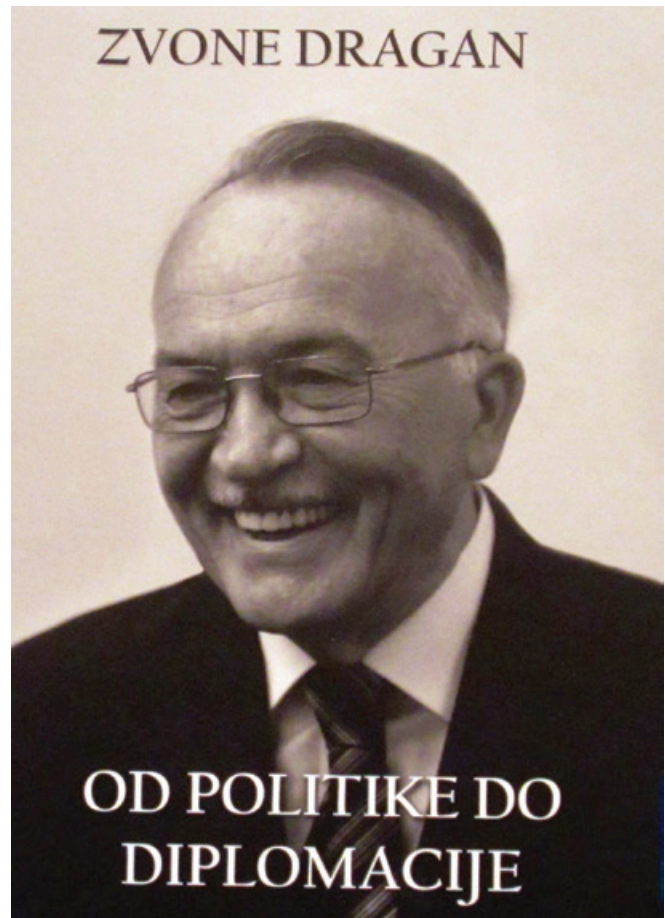

Adreana Družina - Olga in Vesna Jerina

Delegacija združenja ZZB za vrednote NOB Logatec, ki jo je vodila predsednica Vesna Jerina, je v Domu starejših občanov Logatec obiskala narodno herojinjo Adreano Družina - Olgo.

Ob tej priliki ji je podelila jubilejno priznanje ob 70-letnici ZZB za vrednote NOB Slovenije.

Julijana Žibert

Pri založbi Modrijan je izšla avtobiografija Zvoneta Dragana *Od politike do diplomacije*. Spremnno besedo sta napisala dr. Milan Brglez in Roman Kirn, naslovnica pa je delo Tita Nešoviča. Knjiga ima 304 strani, redna cena pa je 29 evrov.

Jože Korošec

(1927–2018)

V volilno razgretim novembru 2018 se je, potem ko je še zadnjič opravil svojo državljansko dolžnost, v Sežani poslovil Jože Korošec, prejemnik jubilejnega priznanja ob 70-letnici Zveze borcev.

Otrok kmečkih staršev, rojen v Ocizli pri Kozini, je že zgodaj spoznal okrutno moč italijanske asimilacije in odločenost slovenskih rodoljubov, da se kot člani Tigra uprejo potujčevanju. Sekcijo tigrovcev iz Ocizle je po vrsti odmevnih akcij izdal domačin in leta 1941 so jih v Rimu obsodili na visoke zaporne kazni. Jože je pomagal družinam zaprtih tigrovcev in takoj po kapitulaciji Italije je komaj 16-leten odšel v partizane. Bojno pot je začel v 1. istrski brigadi v Podgorju. Po nemški ofenzivi je iz ostankov razbite brigade nastal Istrski odred, Jože pa je prišel v njegov 2. bataljon. Po reorganizaciji odreda je 2. bataljon maja 1944 odšel na Dolenjsko v okolico Ambrusa, kjer je Jože spoznal nepojmljivo, da del slovenskega prebivalstva podpira italijansko zasedbo in celo aktivno sodeluje v italijanski fašistični milici MVAC. Bataljon je bil dodeljen Kočevskemu odredu, Jožeta pa so premestili v Belokranjski odred, od tam pa septembra 1944 v zaščitno ento SNOS v Bazi 20. Po osvoboditvi je še dve leti delal v zaščitnem bataljonu KNOJ-a in varoval vse državne ustanove v Ljubljani.

V Sežano se je vrnil septembra 1947 in postal organizator mladine in SKOJ.

Njegovo družbenopolitično delovanje se je tako razmahnilo, da je v letih 1948 in 1949 sodeloval na več pomembnih državnih kongresih in konferencah SKOJ, Zveze sindikatov, mladine. **Bil je udeleženec prvega slovenskega kongresa Zveze borcev v Ljubljani 4. julija 1948.** Njegova meteorska politična pot se je končala po sektaškem spletkarjenju nekaterih kraških komunistov, ki so se zbili za svoje položaje in so Jožeta politično in javno diskreditirali. Po več mesecih brez možnosti, da bi dobil kakšno službo, doma pa so bili trije otroci in bolehnata žena, se je kot kretničar zaposlil na železnici. Opravil je vrsto usposabljanj in izobraževanj ter počasi napredoval do vodje kadrovske službe. Šele po menjavi generacij na čelu sežanske partije so Jožeta po 12 letih rehabilitirali. Vključil se je v družbenopolitično življenje kot sindikalist, graditelj regijske bolnišnice v Izoli, profesionalni predsednik SZDL v Sežani, sodnik porotnik Vrhovnega sodišča Slovenije, vodja delegacije poslancev iz Sežane v republiški skupščini. Imel je poveljniške funkcije pri ustvarjanju teritorialne obrambe v letih od 1968 do 1974. Kljub svoji izjemni vlogi pri razvoju gospodarstva, urejanju oskrbe z vodo, socialnega in zdravstvenega varstva v občini Sežana in širše ter kljub številnim priznanjem in odlikovanjem je ostal skromen in predan razvoju svoje občine, vedno v prvih vrstah najbolj naprednih in vizionarskih politikov. Hkrati pa se je zavedal, da je treba mladim odpirati poti in dati priložnost. Po upokojitvi se je umaknil z vseh funkcij. Ostal je zvest Zvezi borcev, organizaciji TIGR in Zvezi slovenskih častnikov.

dr. Ljubica Jelušič

Vera Blaznik

(1934–2018)

V lanskem zgodnjem poletju nas je zapustila nenadomestljiva oseba, članica več organizacij, prijateljica mnogih, skratka topla osebnost in predvsem Človek, Vera Blaznikova. Zapomnili se je bomo predvsem kot prijazno, zavzeto učiteljico prvega razreda OŠ Stane Žagar v Lipnici, kjer je bila zaposlena vse do upokojitve. Zapustila je neprecenljivo dediščino že s tem, da je številne generacije naučila brati in pisati. Po izpolnjenem osnovnem poklicu si je nemudoma poiskala nova poslanstva.

Tako je odbor prostovoljcev Rdečega križa Srednja Dobrava (KORK) kot predsednica vodila kar 14 let (2001–2015). Bila je članica območnega združenja Rdečega križa v Radovljici. Za dolgoletno delovanje v organizaciji RK je prejela več priznanj: srebrni in zlati znak RK Slovenije ter priznanje za dolgoletno ustvarjalno delo, za krepitev solidarnosti in humanih odnosov med ljudmi in aktivnosti pri razvoju RK Slovenije. Priznanje Henri Dunan, imenovano po ustanovitelju Rdečega križa, ji je podelilo območno združenje RK Radovljica. Prejela pa je tudi priznanje zlati klas, ki ga podeljuje Krajevna skupnost Srednja Dobrava. Prav tako je bila dejavna v KO ZB za vrednote NOB Dobrava - Kamna Gorica. Vrednot narodnoosvobodilnega in protifašističnega boja se je navzela že doma, saj izhaja iz partizanske družine. Bila je duša naših srečanj s svojim odprtim sprejemanjem vsakogar, še posebno pa z občutenimi govori, ki jih je sestavljala s srcem, naj bo to ob dnevu žena, ob srečanjih starejših občanov, ob grobovih padlih partizanov, ob poslednjem slovesu od naših članov.

Spoštovana tovarišica Vera Blaznikova, ostali nam boste v prelepem spominu, je pa za Vami ostala velika praznina!

Mira Hladnik, KO ZB NOB Dobrava - Kamna Gorica

Ivan Kočevar

(1926–2018)

Pred nedavnim smo na loškem pokopališču pokopali Ivana Kočevarja, po domače Ohančkovega iz Podloža v Loški dolini. Bil je sin iz številne kmečke družine, otrok tiste predvojne generacije, kateri sta otroštvo in mladost zaznamovala težak

boj za skromno vsakodnevno preživetje in vojna vihra.

Kot mlad fant je odšel v uk za kovača v Sinjo Gorico, vendar vajeništva ni dokončal, ker je vmes posegla vojna. Vrnil se je v domačo vas Podlož in se z nekaj vaškimi fanti pridružil partizanskemu gibanju. Za nekaj časa je odšel na Primorsko, potem pa je bil dodeljen za kurirja na Dolenjsko, kjer je opravljal kurirsko službo po Beli in Suhi krajini. Vzdrževal je stike z ilegalno partizansko mehanično delavnico v Starih Žagah, skrbel za

prepotreben material ter po potrebi prinašal v popravilo pokvarjeno orožje in druge stvari.

Za svoje nesebično delo v službi za domovino je bil trikrat odlikovan. Že med samo vojno mu je bila ponujena priložnost za odhod v oficirsko šolo v Rusijo, vendar sta ga slovensko srce in navezanost na domačo slovensko zemljo zadržala doma. Konec vojne je dočakal v Ljubljani, še leto dni aktivno služil vojsko, nato pa je zaživel civilno življenje. Delal je kot zidar pri obnovi porušene domovine, deloval v odborih Zveze borcev in dokaj zdrav dočakal 92 let starosti.

Radi se ga bomo spominjali vsi njegovi prijatelji, saj je bil vedno iskren, poln zgodb iz partizanskega življenja, dober pripovedovalec in izreden tovariš.

Tone Šepec, ZZB Loška dolina

Alma Komel

(1923–2018)

Alma Komel (Faganel) se je rodila 29. januarja 1923 v Šempasu na Primorskem v skromni zavedni slovenski družini. Šolo je obiskovala v italijanskem jeziku, a kljub temu se je zelo rada učila. Po končani osemletki je učitelj prosil starše, naj jo pošljejo na nadaljnje šolanje v Ljubljano, vendar doma še za čevlje niso imeli. Ni ji preostalo drugega, kot da sprejme številne nove izzive.

Druga svetovna vojna je v njena najstniška leta prinesla skrb in trpljenje. Očeta so zaprli in ga poslali na prisilno delo v Nemčijo, ostala je z mamo in sestro. Pridružile so se narodnoosvobodilnemu boju. Alma se je z veliko zagnanostjo

predala revolucionarnemu delu na različnih področjih. Kot članica Osvobodilne fronte je najprej skrbela za propagando in agitacijo, pozneje pa je postala del mladinskega aktiva, kjer so se učili dramske igre, petja slovenskih pesmi in recitacij slovenske poezije.

S sovrstnicami je med vojno zbirala hrano in sanitetni material za ranjene partizane, izvrševala pa je tudi številne drzne in zahtevne akcije, ki so pripomogle k osvoboditvi izpod fašističnega jarma.

Po končani vojni je nadaljevala delo za domovino. Bolnim in ostarelim je dostavljala živež in sanitetni material. Le leto pozneje je svoje srce obljubila partizanu VDV-jevcu Milčetu, ki je v vojni izgubil vse svoje najdražje. Na izropani domačiji sta skupaj znova poiskala smisel življenja: ustvarila sta si družino in skrbno obdelana zemlja jima je počasi, a vztrajno vračala ljubezen. Ljudem sta iskreno in na široko odprla vrata svojega obnovljenega doma.

Za prispevek v NOB je Alma prejela medaljo zasluge za narod in spominsko značko Osvobodilne fronte. Za dolgoletno požrtvovalno in uspešno delo v KO ZB NOB Rožna Dolina in Organizaciji Rdečega križa je prejela posebno priznanje. Tudi v Sekciji internirank za Goriško in v Društvu upokojencev Rožna Dolina je bila dejavna do pozne starosti. Imeli smo jo radi in jo spoštovali. Od nje smo se poslovili novembra lani na pokopališču Pri Sveti Trojici v Kromberku pri Novi Gorici.

Matjaž Špat

Sabina Šušmelj

(1928–2018)

Predraga Sabina, danes smo se zbrali, da te še zadnjič pozdravimo. Vem, da tu nismo le zato, da objokujemo tvoj odhod, ampak tudi zato, da slavimo tvoje veličastne trenutke. Da se ti poklonimo, tvoji moči, tvoji milini, tvojemu smehu, prekrasnemu glasu, vsej lepoti, s katero si se bojevala proti viharjem. In res, ni jih bilo malo. Usoda ti je namenila toliko vzponov in ovir kot le redkim. In to, da si po vseh pre-

izkušnjah na svoj devetdeseti rojstni dan še vedno pela, kot da bi bila dekle. To je prava človeška veličina. Spominjali se je bomo vedno, ponosni, da si bila naša.

Vsak od nas ima svoje spomine na Sabino: Boženka in Joško, Slavko, Klemen, Nataša, Tanja in Adam, Jona in

Tiva. Moji segajo v otroštvo. Imela je gosposko držo, nekakšno naravno eleganco. Hiter smeh in prijazne oči ter na podlahti, na tistem koščku nežne bele kože nad dlanjo, črne številke, ki so bile tuje in strašne nedolžnim očem. V Aleksandriji se je rodila mami, ki je mesec pred tem z otrokom pod srcem odpotovala v Egipt, da bi kot številne sovrstnice družino rešila pred brezizhodno revščino domače vasi. Z dojenčkom v zibelki je bilo težko služiti denar, in ko je Sabina dopolnila nekaj mesecev, jo je mama z znanko poslala domov. Pot čez veliko Sredozemlje ji je bila torej usojena, še preden se je zavedla sebe. In čeprav je pristala trdno na kopnem, ji je tisto morje ostalo v duši. Grenko in razburkano vse do zadnjega dne. Ko je sanjala, da ji mati iz daljne dežele kot ptič prinaša kruh in vino, je vročična ležala na trdem lesu zloglasnega Auschwitza. Pripovedovala je, kako so jih ujeli kot dekleta, ki so pomagala partizanom, o poti in o neizbežnosti trpljenja na morda najbolj nečloveškem, krutem kraju v zgodovini.

Preživela je vojno in bedo, se vrnila domov, se poročila iz ljubezni ter tako vzgajala svoji dve hčeri, odločena, da jima bo poklanjala vso materinsko ljubezen in skrb, ki ju je v svojem otroštvu tako močno pogrešala. Toda strela je spet prišla z jasnega. Banalna nesreča ji je vzela njenega dragega Riharda. A okrog njene skoraj pravljичne hišice v Dolenjem koncu Prvačine se zelenje ni posušilo in cvetje ni ovenelo. Punce so zrastle v mlade ženske, veselila se je zetov in nato pestovala vnuke in vnukinje. Usoda bi ji namenila skoraj mirna, vedra zrela leta, v naročje ji je položila še dve čudoviti pravnukinji, a kaj, ko ji je hkrati iz srca iztrgala hčer Magdo! Še nekaj let pozneje je morala gledati svojo starejšo hčer, kako prestaja isti pekel, ko je tragični splet okoliščin v najlepši mladosti vzel Primoža.

Vesna Humar

**SVOBODNA
B E S E D A**

www.svobodnabeseda.si

V Parku vojaške zgodovine v Pivki

Povečani obisk in novi eksponati

V Parku vojaške zgodovine so lani sklenili še eno uspešno turistično leto. Minilo je v znamenju rekordnega obiska (51.000 obiskovalcev) in več dragocenih novih pridobitev.

S privlačnimi novimi eksponati in bogatim naborom odmevnih stalnih in ob-

iskovalcev. Med lanske odmevnejše dosežke Parka vojaške zgodovine spada tudi jesensko odprtje nove muzejske razstave Življenje za c(es)arja, ki predstavlja prvo celovito muzejsko obdelavo zgodbe vojnih ujetnikov carske Rusije v prvi svetovni vojni na slovenskem ozemlju. Razstava, s katero so v

časnih razstav Park vojaške zgodovine pritegne vsako leto več obiskovalcev. Nove muzejske pridobitve so tudi lani pripomogle k rekordnemu obisku. Septembra so tako v Parku vojaške zgodovine prvič presegle mejnik 10.000 obiskovalcev v enem mesecu in s tem zabeležili najvišje število obiskovalcev na mesečni ravni do zdaj. Do sredine novembra je letošnji obisk že presegel lanskega, na začetku decembra pa je število obiskovalcev prvič od ustanovitve Parka vojaške zgodovine preseglo mejnik 50.000 obiskovalcev na letni ravni.

V muzejsko postavitve so lani spomladi umestili simulator letenja z letalom MiG-21, s čimer so pred začetkom osrednje turistične sezone dopolnili doživljajsko ponudbo. Simulator namreč s tehnologijo virtualne resničnosti obiskovalcem omogoča prepričljivo izkušnjo letenja z nadzvočno hitrostjo. To doživetje se je med obiskovalci hitro uveljavilo kot izjemno priljubljen del obiska Parka vojaške zgodovine. Na simulatorju letenja se je od marca do decembra lani preizkusilo že blizu 2000

Parku vojaške zgodovine zaznamovali stoto obletnico konca prve svetovne vojne, s svojo sodobno in interaktivno zasnovo prinaša tudi bogat nabor fotografij, videomaterialov in zapisov iz tistega obdobja, pomembno težo razstavi pa dajejo originalni izdelki ruskih ujetnikov in maketa Ruske kapelice pod Vršičem kot osrednji simbol trpljenja ruskih ujetnikov.

Direktor Parka vojaške zgodovine mag. Janko Boštjančič je ob uspešnem izteku leta dejal: »50.000 obiskovalcev v letu dni je pomembna prelomnica v razvoju Parka vojaške zgodovine, saj Park s tem postaja eden najbolj obiskanih muzejev na Slovenskem. Ta uspeh pa predstavlja hkrati veliko obveznost za naprej, saj tega števila v prihodnjem letu ne bo prav preprosto doseči, kaj šele preseči. Lansko zmagoslavje nas tako sili k še večjim vložkom v promocijo in marketing, predvsem pa k večanju in bogatitvi ponudbe z novimi eksponati in razstavami.« ●

Besedilo in foto: Muzej Pivka

Mestni muzej Idrija

Na obrobju pekla: Idrijsko in Cerkljansko 1914–1919

Ob razstavi Na obrobju pekla: Idrijsko in Cerkljansko 1914–1919 je Mestni muzej Idrija izdal obsežno publikacijo z enakim naslovom. V njej so zbrani prispevki enajstih avtorjev, ki govorijo o življenju na Idrijskem in Cerkljanskem v času prve svetovne vojne. Temeljijo na primarnih arhivskih, časopisnih in drugih virih. Upravičeno lahko trdimo, da presega dosežanje izsledke o tej temi na obravnavanem območju.

V publikaciji lahko preberete: Predgovor (Ivana Leskovec), Prva svetovna vojna v spominjanju Slovencev (Petra Svovljšak), Soška fronta in njen vpliv na Idrijskem in Cerkljanskem (Damjana Fortunat Černilogar), Upravna razdelitev Idrijskega in Cerkljanskega v letih 1914–1918 (Sandro Oblak), Politično nasilje v Idriji: prevratniški dijaki, odstavljeni župan in cenzura (Matevž Šlabnik), Feldban – vojaška ozkotirna železnica Logatec–Godovič–Dolenja Trebuša in Godovič–Zadlog (Anton Zelenc; Grega Žorž), V službi vojne: vsakdanje življenje v času velike vojne (Marija Terpin Mlinar), Mesto in vloga žensk med vojno (Mirjam Gnezda Bogataj), O beguncih v naših krajih (Milojka Magajne), Italijanska zasedba in vzpostavitev oblasti v letih 1918–1920 (Miha Kosmač), Ostaline, spomeniki in obeležja prve vojne na naših tleh (Marija Terpin Mlinar), Ubesejena vojna – zapisi in spomini (Mirjam Gnezda Bogataj), Žrtve prve svetovne vojne s priloženim seznamom 867 žrtev vojne z Idrijskega in Cerkljanskega (Sandro Oblak).

Knjiga obsega 216 strani ter je opremljena z izvirnim fotografskim in kartografskim gradivom. Je primereno čtivo in pripomoček za učitelje zgodovine in darilo za vse ljubitelje domoznanstva, krajevne zgodovine in poznavalce tematike prve svetovne vojne.

Naprodaj je po ceni 15 evrov v recepciji muzeja na gradu Gewerkenegg in v Cerkljanskem muzeju ter v knjigar- ni ABC v Idriji. Naročila sprejemamo tudi na telefonsko številko 05 37 26 600 ali e-naslov:

tajnistvo@muzej-idrija-cerkno.si ●

Spomini partizana Borisa Ferlata

Bilo je res tovarištvo

Območno združenje borcev za vrednote NOB Nova Gorica je konec prejšnjega leta izdalo knjižico z izjemno zgodbo o zdaj 96-letnem partizanu in vojnem obveščevalcu Borisu Ferlatu. Napisala in uredila jo je novinarka Radia Trst Luana Grilanc iz Bazovice, izšla pa je v nakladi 300 izvodov.

Luana Grilanc iz Bazovice je od svojih sorodnikov na Goriškem izvedela, da v Kromberku živi sicer znan nekdanji partizan, ki pa zaradi skromnosti nikoli ni javno govoril o svojem izredno razburkanem življenju. Grilančeva ga je komaj prepričala, da je v dveh intervjujih za radio povedal svojo življenjsko zgodbo. Poslušalci so novinarko nagovarjali, naj to zgodbo objavi v knjižni obliki. Ko je Grilančeva prišla na Območno združenje borcev za vrednote NOB Nova Gorica, je bila njena zamisel o tisku knjige takoj sprejeta. Boris Ferlat se je s tem strinjal, vendar z izrecnim pogojem, da se njegove navedbe dokumentirajo. To dokumentiranje je zahtevalo zelo veliko vztrajnost avtorice, da je pridobila pričevanja in dokumente iz italijanskih zaporov. Razen stroškov tiskanja sta pri izdaji brezplačno sodelovali lektorica Mateja Grgič in oblikovalka Nataša Vuga, za spremno besedo pa je poskrbel Aldo Rupel.

Boris Ferlat se je rodil v zavedni slovenski družini v Mirnu pri Gorici. Že kot otrok bi bil skoraj končal v zaporu, ker je udaril italijanskega vojaka, ki je govoril o »usranem slovenskem jeziku«.

Leta 1940 se je zaposlil v ladjedelnici v Trziču, kjer ga je neki sorodnik začel takoj uvajati v protifašistično delovanje. Prenašal je dokumente, skrbel za zaprte Slovence, spremljal dezertarje na odhod k partizanom. Že februarja leta 1944 je odšel namesto v italijansko vojsko v partizansko Kraško četo. Ta četa je napadla italijansko vojašnico v Šempolaju, drugič je zajela nemškega polkovnika in italijanskega častnika. Ko je borec na straži zaspal, je komandant ukazal ustreliti tudi Borisa in še enega borca. Zadnji trenutek jih je rešil partijski sekretar.

Maja leta 1943 so Borisa premestili na javko – v karavlo P14 pri Doberdodu. Že junija 1943 pa je postal obveščevallec VOS (pozneje VDV in OZNE) in 10. septembra po kapitulaciji Italije so razorožili karabinjerje v Gabrjah in Mirnu. Takrat je nastala goriška fronta, ki je nekaj dni zadrževala prodor Nemcev, in tedaj je ob požigu Mirna zgorela tudi Ferlatova domačija. Po goriški fronti so vodilni VOS poslali Borisa pod lažnim italijanskim imenom v Vicenzo. Tam je Boris, povezan z italijanskim odporniškim gibanjem, zbiral informacije in jih po kurirkah, ki so prihajale iz Renč in

Vogrskega, pošiljal v Slovenijo. Potoval je tudi po Italiji in se med drugim v Milanu srečal z Antonom Vratušo. Boris je bil v nenehni nevarnosti, kdaj ga bodo odkrili, večkrat pa je bil v nevarnosti tudi zaradi pogostih bombardiranj. Na začetku leta 1945 so ga poklicali v štab IX. korpusa in imenovali za vodjo prve sekcije za zunanje področje. Na Vojskem je doživel mnogo ofenziv, obkolitev in čudežnih rešitev ter požrtvovalno rešil dve partizanki, ki bi bili sicer ubiti.

Vojna se je končala, toda ne za Borisa. Med demonstracijami v Gorici, ki je bila pod anglo-ameriško upravo, so ga, ker je bil očitno izdan, aretirali Angleži ter ga zaprli najprej v Benetke, nato v Rim in na koncu blizu Trevisa. Seveda so iz njega poskušali izvleči informacije, saj se je začnela »hladna vojna«. To jim ni uspelo in Boris je spektakularno zbežal iz tretjega nadstropja. Med prestopanjem zopora se mu je rodil sin, ki so ga po njegovem partizanskem imenu imenovali Bojan.

Ko se je Boris po pobegu javil na štabu OZNE v Ljubljani, so tam sumili, da je pod vplivom angleških obveščevalcev. Zato so ga demobilizirali, nazadnje pa je pristal na direkciji za lesno industrijo v Ljubljani. Tam je izvedel, da bodo v nastajajoči Novi Gorici zgradili tovarno pohištva, zato se je povezal z direktorjem Tinetom Ravnikarjem in postal eden vodilnih ustanoviteljev poznejšega velikega podjetja Meblo.

Naj ob koncu dodam, da nismo imeli samo izrednih borcev, temveč imamo tudi danes ljudi, ki branijo vrednote NOB, in ena takšnih je tudi avtorica te knjige. ●

Aldo Vuga

Polaganje venca pri spomeniku štirim herojem v Bazovici

							PRSTAT ALI LISTAST IZRASTEK ČREVESNE SLUZNICE, RESICA	GESLO	FRANCO- SKI KRALJ 888-898 (NI: OTO)	KONEC GESLA	RAJKO NAHTIGAL	HUMO- RISTKA PUTRIH	VODJA ARGONAV- TOV (IZ ČRK: ZANJO)	ŽARNICA Z ENO ŽARILNO NITKO	BAJKA, LEGENDA, MITOS	
KAKO- VOSTNO BELO VINO Z IZRAZITIM VONJEM IZ GROZDJA NEMŠKE TRTE							ZADNJICA, RIT	NAUK O ENERGIJI	PREBIVA- LEC N'DJA- MENE, GL. MESTA KA- MERUNA	SADNA PIJAČA	PRIPRAVA PRAŠIČA ZA HRANO	POSNE- MALNIK BLISKA IGOR ERKER				
MALOMAR- NOST, INDOLENT- NOST																
LJUBKO- VALNA OBLIKA IMENA TEJA																
NADAV, AVANS, PREDUJEM							TEMNI DEL DNEVA AMERISKA IGRALKA GARDNER				GLAVNI ŠTEVNIK				IME JOŽE ZA ŽENSKO DOLGO- NOSEC	
NEOBDELAN, NA REDKO PORASEL SVET V SKUPNI LASTI VASČANOV IZDELOVALEC RET											PUSTNO RAJANJE PRIPAD- NICE EOLCEV					
AMERISKI IGRALEC (CHRISTO- PHER, "SU PERMAN")									VESOLJEC ARM- STRONG (IZ: ELIN) OKRA				OTO VRHOVNIK		RUDI TAVČAR VTAKNITEV	
ITALIJAN- SKI OGNJENIK NA SICILJI							ORGAN VIDA ŽELEZOV OKSID				TISOČAK		ZNAČILNI SKANDINAV- SKI TRETMA TELESA, FINSKA KOPEL ZVIŠANI TON F			
PREME- TENEC, NAVIHANEC							HLOD (IZ ČRK: KRELJ) NOVAK ČARLI						FANT (IZ ČRK: INFANT) SREDINA SHODA			
IZGOVAR- JANJE ČRKE A NAMESTO O															MAJHNA KUHINJA	
LASTNIK RANČA													KOSTUMO- GRAFKA VOGELNIK		GRŠKI BOG LJUBEZNI	
															SVOBODNA BESEDA	

Rešitve križanke pošljite do 15. februarja 2019

Trem izžrebanim reševalcem bomo podarili knjigo.

SVOBODNA
B E S E D A

Izžrebaní reševalci križanke iz
38. številke revije Svobodna beseda

1. Jožef Novak, Kočevska c. 63a, 1330 Kočevje
2. Irena Mihelič, Kosovelova 75, 1110 Ljubljana
3. Drago Krapež, Stanovišče 21a, 5223 Breginj

Rešitve križanke:

PODTALNOST, IVAN CANKAR, ERRATA, AVE, TAEI, REPIN,
TKON, SINE, SAN, OSE, CR, STOLETNICA SMRTI, ELEKTRIKAR,
RIO, KAR, OLE, TUVA, NOŽ, TČ, ALENKA, RDEČKA, AISNE,
EVNUH, SEUL, ŠTANCA, AZAND, KLO, TEDI, RUDA, IVE, IS, VLAK,
CMERIKAVOST, OJTA, AROMA, ALT.

Geslo: IVAN CANKAR, STOLETNICA SMRTI, VRHNIKA

Geslo križanke napišite na dopisnico in jo pošljite na naslov:
ZZB NOB Slovenije, Einspielerjeva 6, 1000 Ljubljana, s pripisom
»nagrada križanka«, do 15. februarja 2019.

Ime in priimek: _____

Naslov: _____

Geslo 39. številke SB:
